

Tjoek (onder pseudoniem Vincent Mahieu)

Tjalie Robinson

bron

Vincent Mahieu, *Tjoek*. Leopold, Den Haag 1961 (2de druk)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/robi009tjoe02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

De indringster

IN HET vuile bruine licht van de natriumlampen lag de nieuwe coasterhaven. Hij was nog in aanbouw en overal ontkiemden stukken nieuwe steiger en kade onder de chaotische stapels betonnen platen en palen, stalen vlechtwerken, stenen en balken. Er stonden kranen op één poot als gigantische vogelgeraamten. Er waren betonmolens als versteende reuzenkikkers. Het licht was dood. Ik was lijkgroen. De stilte en verlatenheid waren voorwerelds.

Een haven is groot. Een verlaten haven is tienmaal zo groot. Een verlaten haven in aanbouw is de wereld zelf bij de aanvang van de mensheid. Waarom was de haven verlaten? Omdat de militaire politie een paar nachten lang eenvoudig elk leven van die haven had weggeschoten. Geen grapjes, geen dieven. Zelfs de waker bleef veilig in zijn huisje. Dus was ik er. Want ik wilde ongestoord vissen. En ik wist dat ik eeuwig zou leven.

Ik was er gekomen met een prauwtje van de andere kant van het spergebied. Vóór de ochtend aanbrak zou ik weer weggaan. Niemand zou wat gemerkt hebben. Nu was het bijna middernacht. Ik kon vier uren vissen. Ik pakte mijn tas uit en bracht mijn hengels in gereedheid. Dan begaf ik me naar de waterkant. Het water was zwart met een lichte stroming zeewaarts. Het zag er goed uit. Ik gooide mijn werp-

hengel ver de nacht in en ging zitten met mijn hengelroe. Ik rolde een sigaret en begon tevreden te roken. De volmaakte rust was teruggekeerd in de coasterhaven.

Voor mij strekte zich de havenkom uit, die ik eerst egaal zwart zag. Maar naarmate mijn ogen aan de duisternis begonnen te wennen, kwam er scheiding tussen het staalblauwe water en de dofzwarte landtong aan de verre overkant. Die maagdelijk was, immers laag en moerassig en ondoordringbaar begroeid met mangroven en rizoforen. Daarboven rees de hemel van onyx, waarin steeds meer sterren zich losmaakten. Rechts, zeewaarts, kantelde voortdurend de lichtkegel van de vuurtoren van Onrust. Links was Java, met broedend onder de kim het licht van de grote stad Djakarta. En met de weg van deze stad naar de haven Priok als een onzichtbare draad, waarlangs af en toe een lichtkever raasde.

Af en toe dreef haast roerloos de schim voorbij van een krag waterplanten, als een schip van Hades. Af en toe sabbelde een vis aan mijn aas. Als een gewetensvraag in het onderbewustzijn. Af en toe sprong in de verte een kakap uit het water, neerkomend met een knal. Als de roep van het onbereikbare. Af en toe klonk de schorre melancholische roep van een zwervende nachtvogel. Als een zelfklacht van het berouw.

Al deze af-en-toe's waren maar irrelevante druppels in de nachtzee van onbegrepenheid, waarin gedachten eindeloos konden gedijen als wieren: wat is het Niets achter de laatste ster? Want als er geen Niets is, kan het universum toch niet uitzetten? Is het universum misschien een massa als water, waarin wij leven als een soort vissen? Zonder mogelijkheid van conceptie van wat daarbuiten is? En als er iets buiten is, wat is dáár dan buiten? Wat is dat: het universum is bolvormig? Als een goudvissenbowl? Op wiens tafel staan wij dan? Er moet zeker een vrouw aan die tafel zitten, kijkend naar die

bowl, dromend, wachtend, zoals alle vrouwen eeuwig wachten. Of is het universum vraagtekenvormig? En is de mens niet anders dan een dier plus een vraagteken? Op gezag van de sterren? Wie ontdekte de samenhang tussen menselijk leven en sterrentekens en wie coördineerde uit die verwarde sterrenzwerm daarboven de sleutelcombinaties? Wat een geniaal brein! Wat een vermetelege indringer in Gods domein! Of was het een openbaring? Wat is een openbaring? Openbaring moet zo iets zijn als wonder na berekening. Want aan Christus' komst zat toch een feilloos plan ten grondslag. Ga maar na: ook Judas had zijn lang vooraf bepaalde rol in het drama. Verwekt in liefde nota bene. Opgroeiend als argeloos jongetje met een hoepel en met knikkers. Maar reeds met het zwarte aura om zijn hoofd van De Eeuwige Verrader. Wil je stoppen alsjeblieft? Snijd het vraagteken weg en word dier. Eet.

Ik ving mijn eerste vis, een zoetwatervis, mooi blank met blauw-en-rode vinnen. Geen beste soort eigenlijk, maar hij wakkerde mijn vislust aan. Ik sloeg nieuw aas aan mijn haak en legde weer uit, mijn hoop concentrerend op het vangen van een kakap, de edelste der vissen. Rustig die andere gedachten wegschuivend. Aan het zieltogen van de vis. Aan de symboliek van de vis. Anders wel een mooi beeld: zieltogend christendom. Wil je alsjeblieft niet meer denken? Denken leidt automatisch tot krankzinnigheid. Stop. Ik vis.

De nacht voltrok zich verder. Meer mensen gingen slapen. Alle geraas, als mist in de ruimte aanwezig, trok weg. De nachtsilte werd puur. Geluiden konden glashelder en klaar van heel ver komen. Ik was verbaasd de garnalenvissers te kunnen horen praten in het kanaal een halve mijl verderop. Het kraken en piepen van een juk op de Priokweg achter het kanaal. Het moeizaam voortpagaaien van een zwaar prauwtje ergens. Ik ving wéér een vis. Net zo'n vis. Ik borg hem in

het mandje en sloeg nieuw aas aan de haak. Het was zulk rustig en eenvoudig werk, dat ik mij blij en licht voelde. Bevrijd van het ingewikkelde en gespannen stadsmensenleven. Ik voelde mij omkapseld en beschermd door de isolatie en stilte. De stilte was nu zó diep dat ik zelfs het schuifelen van blote voeten hoorde heel in de verte.

En ik schrok hevig toen eensklaps tot me doordrong dat dit geluid van vlakbij kwam. Ik draaide me om. Er kwam een vrouw aanlopen. Ik kwam op slag in een verstoorde, kwaadaardige stemming. Ook omdat ik wist dat dit een vrouw van de straat moest zijn. Zo vlak bij Priok, om deze tijd. Ze had me misschien gezien van de grote weg af en ze had dat ene lekkie prauwtje genomen om naar de haven toe te roeien. Ik groette niet terug, toen ze vriendelijk 'goedenavond' zei. Ik legde mijn hengel uit en begon mijn werphengel in te halen. Ik was druk bezig en zei kort 'neen' toen ze vroeg of ik al veel gevangen had, en 'neen' toen ze vroeg of het goed viswater was, en 'neen' toen ze vroeg of ik hier vaak kwam. Toen zweeg ze.

Uit mijn ooghoek zag ik dat ze besluiteloos aan de kant bleef staan en toen tevreden en in een onverstoorbaar humeur ging zitten, haar benen vrij zwaaiend boven het water, de voeten gekruist, de handen receptief in de schoot. Het maakte me kwaad. Ik zei: 'Als je denkt dat je hier wat vangen kan, heb je het glad mis.' Ze haalde de schouders op. Toen zei ze: 'Vaak missen leert gelijkmoedigheid. Wie gelijkmoedig is, is gelukkig.' Het was niet de eerste keer dat ik wijsheid hoorde uit de mond van een paria. Ook op vuilnishopen groeien bloemen, toch? 'Hoe wijs', zei ik, 'verneem van mij een andere wijsheid: bewaar altijd afstand.' Ze knikte. Op haar maskerachtig gezicht was geen emotie te lezen. Ze keek voor zich uit over het zwarte water, schijnbaar volmaakt op haar gemak. Opeens begon ze het haar op te maken, de wrong

losmakend, haarspelden tussen de tanden nemend, het losse haar schuddend om een nieuwe wrong te maken. Daarbij zachtjes neuriënd. Ik heb altijd een zwak gehad voor die onbestemde, licht melancholische Soendanees liedjes. Maar ik wilde ongestoord vissen.

Ik besloot een eind verderop te gaan zitten, maar bedacht opeens dat ik dan mijn tas moest meenemen. Zulke lui stalen als raven. En toch: zo grof kwetsen viel niet mee. Ook bedacht ik, dat ik dan zou gaan eten en zo de indruk zou wekken dat ik haar niets gunde. Absurd! Waarom zou ik haar wat moeten geven! Geen weggegooid graatje zou ik haar hoeven geven - neen, geen kluijfje. Want ik had gebakken kip bij mijn eten. Het was een vorstelijke portie die ik had laten opscheppen bij het eethuisje van Iboe Oepi: een enorme portie rijst met een stuk of zes bijgerechten. Want van vissen aan zee kreeg je altijd grote honger. Ik had nu honger. En daar zat dat verduivelde mens.

Ik zei: 'Ben je van plan hier de hele nacht te zitten?' 'Misschien wel', zei ze, 'ik voel me wel tevreden.' Ik zei: 'Voor mensen als jij is er zeker weinig verschil tussen de dag en de nacht.' Ze zei: 'Sommige mensen leven bij dag, andere bij nacht, nog andere weer bij dag en nacht. Wij hebben om ons leven niet gevraagd.' Ik vroeg: 'Heb je honger?' Ze zei: 'Ik herinner me niet ooit zonder honger geweest te zijn.' Ik vroeg: 'Ontmoet je dan nooit eens een royale kerel?' Ze zei: 'Het soort kerels dat ik ontmoet, denkt alleen maar aan zichzelf.' 'Wees niet zo somber', zei ik. 'Ik ben niet somber. Zo klinkt mijn stem toch niet? Ik probeer altijd tevreden te zijn.' 'Ben je nu tevreden?' 'Ja.' 'Maar ik dacht dat je honger had.' 'Dat is ook zo. Maar dat verandert toch niets?' 'Nou, als je nu naar Priok ging, kreeg je misschien wel wat.' 'Misschien. Maar ik ben voorlopig gelukkig met mijn tevredenheid nu.' Ik rolde weer een sigaret. 'Wil je roken?' 'Wat heeft

u?’ ‘Zware shag.’ ‘Graag.’ Ik gaf haar mijn pakje. Ze rolde een sigaret. Ik gaf haar mijn aansteker. Ze stak de sigaret op en rookte diep inhalerend. Ze schoof me tabak en aansteker weer toe. We keken allebei voor ons uit, de onbestemde maar juist daarom vredige nacht in.

Alleen, door al dat praten had ik nog meer trek gekregen. Ik was nu op zo'n voet van vriendschap met haar gekomen, dat ik haar wel wat zou moeten aanbieden. Maar daar voelde ik niets voor. Verdomde indringster. Ik wou mijn maaltijd, ja het hele universum, voor mij alleen hebben. Ik verzoon een list en zei: ‘Ik heb honger.’ Ze zei: ‘Ga dan naar Priok.’ Ik zei: ‘Ik ben hier gekomen om te vissen en voel me net als jij best tevreden. Laat die honger maar zitten.’ Ze zei: ‘Zal ik wat voor u halen?’ (Ha, dat was mooi!) Ik zei: ‘Om zo'n tijd zeker! Er is niets meer open. En bovendien zit je hier veel te prettig, toch?’ ‘O, maar kopen vind ik altijd erg leuk. Ik weet nog wel een paar kraampjes die open zijn.’ ‘Nou, als je zo aandringt’, zei ik, ‘hier heb je een tientje - alleen, ik vind het toch wel erg dat je zover lopen moet - en weer terug.’ Ze lachte zorgeloos: ‘O, u weet niet half hoeveel mensen als ik moeten lopen. En dan nòg vaak voor niets! Wat zal ik voor u kopen?’ Ik zei: ‘Koop maar wat je wilt. En zoveel als je kan. Ik hoef niets terug te hebben.’

Ze sprong op en liep weg. Over haar schouder riep ze nog: ‘Het duurt misschien erg lang, want misschien is tòch alles al dicht!’ Ik riep: ‘Veel geluk maar!’ En dacht: die komt niet meer terug. Maar het tientje is haar gegund, want nu ben ik alleen. Met mijn privé-maaltijd. Ik had trek om vrolijk te fluiten, want ergens haatte ik mezelf. ‘Judas’, dacht ik, ‘hij leeft met Christus mee alle eeuwen door.’ En ik knarsetandde.

Ik oogde haar nog lang na. In dat vreemde natriumlicht, verdwijnend en verschijnend in schaduwen en lichtkegels,

fladderend tussen de vormeloze hopen bouwmaterialen, leek ze een nachtmot, spookachtig en gedoemd om weer door de onheilen van de nacht verzwolgen te worden. Mijn God, wie beschermt haar? Opeens was ze weg. Ik hoorde het verre geluid van hout op hout en de zachte plons van een pagaai. En opeens zag ik het prauwtje toch nog in de verre nacht. Dat wil zeggen: ik zag heel vaag de witgeschilderde punt. En ik vloekte, want het was mijn prauwtje. Zo'n ellending! Nu kon ik in dat gammele lekke kistje van haar proberen weg te komen straks. Dat zou me vast niet lukken. Ik was zó gramstorig. Ik wierp mijn hengel neer en ging eten.

Het was werkelijk een fantastische maaltijd. Ik at alles op. Zie je wel, er zou toch niet genoeg geweest zijn voor twee. En nu had ze voor zichzelf óók een flinke hap. Niet allemaal die ze ontmoette, waren egoïsten. Ik wierp de pisangblaren waarin het eten verpakt was, weg, stak een sigaret op en ging weer vissen.

Merkwaardig, ik ving niets meer. Ik ging dichterbij land zitten. Ik kreeg geen enkele keer beet. Toen ging ik verder naar zee zitten. Maar daar lukte het evenmin. Het kon me eigenlijk niet erg veel schelen. Ik zat maar wat te dromen met de hengel in mijn hand. Het denken ging ook niet meer zo diep als daarstraks. Maar aan de andere kant voelde ik me prettiger. Een soort zweven was dit zonder zelfs een ziel te hebben. Ik dacht aan niemand en niets. Ik was deel geworden van de vormloze onbestemdheid om mij heen.

Hoe lang had ik zo gezeten? Ik hoorde opeens 'Ooooi!' roepen en toen: 'Waar bent u?' Ik stond op om over de stapel hout naast me heen te kijken. Ze was teruggekomen en toen ze me zag, zwaaide ze enthousiast met een pakje boven haar hoofd. Ik was verbijsterd. Waarom was ze teruggekomen? Ik keek op mijn horloge. Ze was langer dan anderhalf uur weg geweest. 'U dacht zeker dat ik niet terug zou komen, hè?' lach-

te ze. ‘Ik - nee - ja - ik’, stotterde ik, ‘ik had het niet erg gevonden.’ ‘Dat wist ik wel’, zei ze, ‘ik taxeerde u direct goed. U bent een goed mens. Ik dacht: ik zal u goed bedenken. Kijk...’ (ze was neergehurkt en ontvouwde het pak eten) ‘...dit heb ik helemaal moeten halen bij de brug van Kodja. Hoe vindt u?’ ‘Je bent krankzinnig’, zei ik. Ze lachte.

Ze had extra pisangbladeren meegebracht en spreidde ze op de grond uit. Toen ik de rijke uitstalling voedsel zag, kreeg ik toch weer trek. ‘Ik zal u bedienen’, zei ze, ‘weet u, dat had ik altijd graag gewild. Dienstmaagd zijn in een rijk herenhuis. Het is nooit gelukt. Ik ben te speels, geloof ik. En slordig en zo. Ik maak geen goede indruk. Maar nu bent u mijn heer en ik bedien u. Omdat u de eerste is die niets van mij verlangt en mij, een volslagen vreemde, volkomen vertrouwt. Ga zitten. Tast toe, heer. Kijk, wat ik allemaal heb kunnen bemachtigen: rijst, vis, eieren, groenten - als ik geld genoeg gehad had, zou ik kip gekocht hebben. Heren eten kip, toch?’

‘Ik heb geen trek’, zei ik.

Ze keek ontsteld op van uit haar gehurkte houding. ‘Nee toch? U móet eten. Dat is goed. Eten is het beste wat er is in het leven. En ook: u doet er mij een groot genoegen mee. Toe.’ Met mijn handen in de zij keek ik op haar neer. Ze had een dom, primitief gezicht, maar het straalde met een soort kinderlijke verwachting, die ik haast vergeten was. Haar ogen waren diep als de nacht. En ik glimlachte en ging zitten. ‘Eet wel.’ ‘Eet wel.’ Wij aten met de vingers. We zaten met gekruiste benen tegenover elkaar als boeddha-beelden. Het licht van de natriumlampen was heel oud goud als van een Burma-tempel. Wij waren groen als heel oude jaden beelden in die tempel. En tussen ons was het levende voedsel van vandaag.

‘Ik ben uw heer’, zei ik, ‘ik zal u spijzigen.’ En ik verdeelde

het eten, voor mijzelf houdend een weinig rijst en wat bijspijs, de rest aan haar gevend. 'Heren hebben aan een bete eenvoudige rijst genoeg', verklaarde ik, 'zij hebben hun bijspijs uit hun rijke geest.' Ze knikte. Wij aten. Er was alleen éénmaal een kort gesprek. 'Ziet u nu wel, waarom ik niet deug voor dienstmaagd?' zei ze, 'ik zou niet met u mogen aanzitten. U zei het nog: bewaar altijd afstand.' 'Troost je', zei ik, 'dit bewijst ook dat ik geen heer ben.' 'Jawel', zei ze met rustige zekerheid, 'u bent het wèl. Het is niet goed het te ontkennen. Er zijn nu eenmaal olifanten en mieren. Er zijn heren en knechten. Ieder mens moet zijn plaats weten.' Ze was zó wijs en zelfverzekerd. Ik was geamuseerd. 'Als dat zo is', zei ik, 'hoe kan je dan oordelen over het denken van een heer? Wat weet je af van het leven van een heer?' 'Ik weet er niets van af', gaf ze toe, 'maar het moet zijn als - als gecondenseerde zoete melk.' 'Vergeet nooit de dode mieren in deze melk', zei ik, 'die zouden leven in het waardeloze gras. Wie leeft in kunstmatige melk, sterft van verlangen naar gras.' We zwegen verder. En aten onze rijst.

Toen we klaar waren, stond ze op, raapte de blaren bijeen en wierp ze weg. Van een groot en gaaf, apart bewaard blad vouwde ze een nap en zich neerlatend van de steiger op een lage balk, schepte ze water en bood het me aan om mijn vingers te wassen. Daarna waste ze haar eigen vingers. Ik stond in gedachten een sigaret te rollen, toen ze voor me kwam staan. 'Ik dank mijn heer zeer', zei ze, 'hij weet wel waarvoor allemaal.' Ik kon niets zeggen en gaf haar mijn pakje shag. Ze rolde een sigaret maar bleef opgeruimd praten: 'Hebben heren als u geen diepe minachting voor mensen als ik?' 'Neen', zei ik, 'het heer-zijn houdt in: geen minachting hebben voor wie ook. Heren zouden alleen minachting kunnen hebben voor zichzelf. Begrijp je dat?' Ze dacht diep na. Ik hield haar een vuurtje voor. Ze inhaleerde diep. 'Neen', zei

ze. We rookten. De kringelende rook leek wel wierook in een tempel: dat huis van falende mensen en falende goden.

Ik keek verwonderd neer op deze uit de nacht voortgekomen figuur. Wie en wat was zij? Ze liet zich op een gewillige manier bekijken, als een stuk vee op de markt. Ik was ontdaan. Ik wendde mij van haar af en begon onverstaanbaar brommend mijn vistuig op te zoeken. Het nylon was haast niet te zien in dit krankzinnige licht. Ik maakte er een warboel van. Het kon me niets schelen. Ik propte alles in mijn tas.

‘Gaat u naar huis?’ vroeg ze met schrik in haar stem, ‘zo plotseling? Heb ik iets gezegd of gedaan dat niet goed is?’ ‘Nee’, zei ik, ‘maar vroeger of later moeten we tóch naar huis.’ ‘Waarom dan niet later?’ ‘Omdat ik toch niets vang. Geen stroming, geen vis.’ We keken naar het water dat doodstil lag. ‘Het is nog veel te vroeg’, zei ze, ‘er lopen nog geen treinen en bussen.’ ‘Dan loop ik’, zei ik, ‘ik houd van lopen. Ook moeten wij weten wat kan en niet kan. Als iets niet kan, moeten we afbreken.’ Ze zweeg. ‘Waarom ben jij hier gekomen?’ vroeg ik tartend. Ze zweeg.

We begonnen zwijgend de kade af te lopen. Een lege kade is een ontzettend lang eind om te wandelen. ‘Wil je mijn vissen hebben?’ vroeg ik, ‘ik geef ze toch weg.’ ‘Doe ik er u een plezier mee?’ ‘Ja.’ ‘Nou goed dan.’ We bleven staan. Ik haalde de vissen uit mijn mandje terwijl zij een eindje touw zocht. Dan haalde ze het touwtje door de kieuwen van de vissen en droeg ze zo mee. Het was een eind lopen. De stilte stond huizenhoog om ons heen. De zachte stappen van haar blote voeten, van mijn versleten sandalen, zij ving een bedaard gesprek aan. In toenadering en verwijdering, waar wij onze eigen weg zochten tussen de zwijgende, naar vorm zoekende beelden van bouwmaterialen. Wie waren wij? Waarheen gingen wij? Ik vroeg: ‘Hoe heet je?’ ‘Orléan.’ ‘Orléan?! Wat een wonderlijke en mooie naam? Hij komt van héél ver

en héél lang geleden. Het is een boekennaam. Wie gaf je die naam?’ ‘Mijn moeder. Zij kon niet lezen. Zij was bij de Stamboel.’ Ik dacht aan Stamboelstukken als *Genoveva van Brabant*. Het klopte weer. ‘En je vader?’ vroeg ik. Ze haalde haar schouders op. ‘Zo'n rijke ploert uit het publiek.’ ‘Een heer dus’, zei ik. ‘Nee! Nee!! Nee!!!’

Het waren drie ontzettende schreeuwen. De muren van stilte stortten met een donderend geraas ineen, terwijl de menselijke stem als een dodelijk getroffen reptiel over de puinhopen wentelde van horizon tot horizon. We bleven ontzet staan. ‘Wat doe je?!’ stamelde ik en zette het opeens op een lopen. Ik hoorde het geflakker van haar sarong achter me. ‘Snap je het niet?’ beet ik haar over mijn schouder toe, zoekend naar een verklaring, ‘snap je het niet? Als ze ons merken, schieten ze ons dood als honden!’ We lieten ons zakken in het prauwtje, ik knielend voorop met de pagaai, terwijl zij het touw lostrok. ‘Wacht even’, fluisterde ze, ‘de andere prauw ook.’ ‘Is ze gek?’ dacht ik. Ik roeide met diepe, geluidloze slagen weg.

We klauterden op het steigertje aan de veilige overwal, bij de Priokweg. Daar bleven we besluiteloos staan. Er was geen alarm gekomen. Het hijgen trok zich verlegen terug. De nacht dekte alles weer stil toe. Ik dacht aan de lange weg naar de stad terug en weifelde. Zou ik toch maar niet liever wachten tot de eerste busjes gingen rijden? Langzamerhand begonnen we elkaar in het donker te zien. Ze had de vissen op de straat gelegd en was bezig het losgeraakte haar weer op te binden. Wat doen deze dwaze mensen op zo'n dwaas uur op een verlaten straatweg? Het is te krankzinnig om te bestaan. Ik ga weg.

Op dat moment werd het ver gerucht waarneembaar van een naderende otolet uit de richting van Priok. ‘U boft’, zei ze, ‘als er nu ook nog maar plaats is.’ ‘O jawel’, zei ik, ‘zo heel

vroeg altijd.’ We wachtten. Ongeduldig. Eindelijk werd in de verte, om de hoek van het station, het licht zichtbaar van het autootje. Het kwam snel naderbij. Orléan trok zich terug in de schaduw van een tamarindeboom. ‘Dank u wel’, zei ze, ‘dank u wel!’ ‘Insgelijks’, zei ik en hief mijn hand op.

Het autootje stopte. Dus was er nog plaats. Ik zette mijn hengel tegen de zijkant van de auto en hees me er dan van achter in tussen een paar kerels met manden en pakken. Door het raampje heen greep ik mijn hengelroe en tilde de lange bamboe horizontaal. ‘Ja!’ riep ik. Het busje reed weg. Ik observeerde voorzichtig de gezichten van de passagiers. Het waren ondoorgrondelijke maskers. Ik ging wat verzitten om mijn rugtas en vismandje wat gemakkelijker te schikken. De nacht kreeg schokkend vaart en tuimelende vorm. Mijn ogen zochten haar. En ving haar in de allerlaatste miljoenste seconde: een allene en zorgeloze schooljongensgedaante, kloek wegstappend in het niets. Toen verdween de vluchtige griffeltekening in de lei van de nacht als een gezichtsbedrog. ‘Nee’, prevelde ik, ‘nee, nee!’ Mijn gedachten ijlden haar na als de witgeschilderde bomen langs de weg, spokig en nutteloos. Het busje rammelde en raasde oorverdovend en zinnen verdovend. De nachtwind was koud. Ik klappertandde. De hand, die de hengelroe buiten tegen het raampje geklemd hield, verkrampde. Ik ging verzitten, hield de roe met mijn andere hand vast. Ik keek een beetje rond, ontwakend. ‘Waar gaat de reis heen?’ vroeg ik mijn medepassagiers. Ze noemden een markt in de stad. Vandaar was het nog een eind lopen naar huis. Het deed er niets toe. Alles moest zijn zoals het zijn moest. Ik liep door de stad alsof ikzelf de morgen was, die nu over de wereld ontwaakte. De witte huizen glansden als oud ivoor. Dauw was op het gras als tranen over een lach.

Juist toen ik bij huis was, kwam er een auto langs, die

plotseling afremde. Een hoofd keek naar buiten. Het was de redacteur van een morgenblad, op weg naar huis. 'Hai!' riep hij, 'wezen vissen de hele nacht? Nog wat gevangen?' Ik slingerde mijn lege vismandje in het rond. 'Een hele nacht vissen en niets vangen?' riep hij ongelovig. En dan, met een ondeugende klank in zijn stem: 'Was het een aardige vrouw?' Ik keek hem verbaasd aan. 'Ja', zei ik toen, 'ja - ja.' 'Ho-ho-ho!' lachte hij, 'ga maar gauw baden en slapen!' En hij gaf gas en verdween. En ik ging baden en slapen.

Tjoek

KINDEREN noemden het De Drie Huizen. Het was een plek een eind voorbij de laatste brug van de stad, een vreemde oase van leven in de woestijn van een onafzienbaar Chinees kerkhof. Eigenlijk miste dit kerkhof de sfeer van een gewone dodenakker. Daarvoor was het in de eerste plaats te groot. Tot aan de horizon en dan nog een stuk erachter. Ook was het niet ommuurd en had het geen poort of zo. Het lag zo maar aan de grote weg van deze stad naar een andere stad, een terreinsgesteldheid zonder meer. Laagheuevelig, systeemloos, verwaarloosd. Sommige grafheuveltjes zodanig verbrokken en geërodeerd, dat het oorspronkelijk grafmodel van de moederschoot geheel verloren was gegaan. Overwoekerd door onkruid. Andere heuveltjes als bedelaars geschaard rond een barok bouwwerkje met trappen en pilaartjes, leeuwtes, pagodes en drakendakjes. Aan een ovaal vijvertje. Rose irissen, een wild eendje, verstrooid nebbend in kroos, een roerloze reiger. Sommige grafhuisjes vergaan en verkommerd, met los afhangend verwilderd haar van klimplanten, het bruin van dorre bladeren in harmonie met het roestende ijzer van palen en gegolfd plaatijzer. Het kerkhof was de wereld zelf, waartoe alles eens terugkeert na een kort bestaan van leven, van beschaving kan men zeggen, want daarna houdt alle ontwikkeling weer op.

Aan de andere kant van de weg lag De Grote Rawa. Eigenlijk een onzekere werkelijkheidsvorm tussen land en water in. Moerassen en droog wordende moerassen: modderbanken en drijfzandkommen. Een onzeker kreekje dat na een paar besluiteloze wendingen weer terugkwam op zijn oorsprong. Lichte verhevenheden van het terrein, waar men vaste grond vermoeden zou, maar waar vaak slechts wat doornig struikgewas zich met moeite overeind hield, verstikt door vachten klimplanten. Een krom dwergboompje dat wanhopig zijn gehavende kroon uithief boven de hongerig reikende moerasplanten. Lis en riet als penseelstreken op Chinees perkament. Aarzelende paden van vaste grond, die onder water en kroos door doken en blind rondliepen door De Grote Rawa. Als de slangen die er woonden. En de hoorbare dieren: de moerasvogels en kikkers, met hun eentonige schorre roep. Of hun schelle plotselinge kreet, als een waarschuwing. Of met hun herhaalde hout-op-hout-geluid, als een signaal van rovers. Of de namaakbijl van de vader van Klein Duimpje.

Tussen Rawa en Kerkhof liep de weg, als het enige stuk waarheid en leven, h e smal ook. Maar recht en vast en effen en zelfverzekerd. Van de grote stad in het oosten naar een steeds eentoniger vluchtende horizon in het westen. Hier waren voortdurend voetgangers en fietsers en auto's in grote spoed. Als mieren op een grashalm. Zagen zij de wereld wel?

De Drie Huizen was eigenlijk dit alles. Kinderen hadden deze naam bedacht. Kinderen, die geen welgestelde ouders hadden om de rusteloze middaguren te vullen met eerbare lectuur, pianolessen of verplichte slaap. Deze arme, vrije kinderen schiepen zich in de middaguren hun eigen wereld en gaven daaraan hun namen: een stuk grond van rode lateriet noemden zij Het Rode Zand en een plek waar een grote en een kleine boom stonden noemden zij Anderhalve

Cent Boom. Naar De Drie Huizen trokken zij als ze wilden jagen. Ze hadden soms een windbuks, meestal katapults en soms slechts stenen en stokken. Op het kerkhof jaagden zij de wilde duif en het veldhoentje. In het moeras het wilde eendje en de snip. Ouders wisten dat niet. Anders hadden zij de kinderen zeker verboden er te spelen. Vooral op het kerkhof. Waar immers adders zijn en schorpioenen. En graven van verdoemden, die zelfs uit de vergetelheid een dorre hand kunnen uitstrekken naar een kinderhieltje, daarmee onheil aanbrengend over het kind en zijn familie. Goede mensen leven nooit voort na hun dood; slechte mensen wel.

De Drie Huizen zelf waren er ook. Er stonden een eind voorbij de brug, midden tussen kerkhof en moeras, drie huizen. Ongerijmd. Op zo'n plek en zo ver van de stad. Zeker had de eigenaar destijds gehoopt dat de stad zich die kant uit zou uitbreiden. Hij had er een stukje grond gekocht, het enige stukje grond dat geen kerkhof of moeras was; een beetje platter dan het eerste, een beetje hoger dan het tweede. Hij kreeg deze grond zeer goedkoop. En hij had er drie huizen neergezet. Met die bouw had hij zich opnieuw laten bedriegen. Hij had grote stenen huizen willen hebben voor weinig geld. En hij kreeg ze ook. Alleen: niet alle steen is goede steen. Deze huizen begonnen al te verbrokkelen op hun eerste verjaardag. Ze verbrokkelden zó hardnekkig dat ten leste niemand er meer wilde wonen. Je was al zo ver buiten de stad, je zat er al tussen malariamuskieten en spoken, en dan nog zo'n ruïne! Pah, de meeste Chinese graven waren sterker dan de huizen. Men wilde er niet wonen voor veertig gulden in het begin, niet voor dertig later en niet voor vijftien nóg later. En tenslotte was de huiseigenaar blij dát er mensen wilden wonen, al waren die van het soort dat geen huishuur kon betalen. Maar het spaarde in elk geval een waker uit, en zo af en toe laptten deze mensen hun huisje toch wel op hier en

daar. In elk geval groeide er geen onkruid tussen de tegels van het hoofdgebouw.

Dat was overigens het laatste wat mensen buiten de bewoners er nog van wisten, want nadat de huiseigenaar gestorven was zonder testament, begon er een eindeloze procedure tussen twaalf verre neven en nichten om het bezit dezer nimmer geziene huizen. Deze raakten daarbij geheel op de achtergrond. Ook letterlijk. De voorerven van deze huizen raakten langzaam maar zeker dichter begroeid met onkruid en kleinere boompjes. De achtererven waren sinds lang door het kerkhof verslonden. Pisangstoelen vraten zich geleidelijk aan steeds verder de zijerven in: samenscholingen van schooiers in hun vodden van dode afhangende bladeren. Soms steeg er opeens een wolk muskieten uit omhoog en soms gleed een aarzelende slang tussen de humusruijge als een glinsterende uitloper van een waterplas. Waar geen klein geboomte was, lag het erf naakt als een schurftige rattenstaart, met hier en daar bosjes verdord onkruid en met een onregelmatige zigzag van gebroken tegels en bakstenen van de weg naar het huis. Daar moest men overheen lopen in de regentijd als het hele erf blank lag. Achter de onzekere erfbegroeiingen stonden de onzekere façades met camouflage-vlekken van mos. En landkaarten van schimmel en afgebrokkelde metselkalk. Op dakspanten hadden vogels hun nesten gebouwd met veel te lang afhangende sprieten van vergeeld gras en slonzige plujsjes. Luifels hingen scheef met afgebladderde oude rode verf en nieuwe rode roest.

Het waren eigenlijk geen huizen. Ze waren samen slechts verminkt, maar herkenbaar naambord voor een kinderwereld: de dubbele oneindigheid van kerkhof en moeras. Hier was ook het enige herkenbare leven, want hier woonden mensen. Op kerkhof en moeras waren ook wel levende wezens en zelfs mensen, maar die bestonden alleen als toe-

vallige manifestatie van hun omgeving, toevallig levend en snel weer oplossend in de roerloze oneindigheid. De als uit hout gesneden reiger op de grafsteen, die diep doordacht de kop hief en dan opsteeg om een wijle illustratie te zijn van een antieke Chinese vaas, waarna hij weer neerdaalde en de gedaante van grafmonument hernam. De grassnijder, die langzaam verrees uit het hoge gras, een schrale, zwarte, naakte man, die bewegingloos naar de kinderen staarde, zijn sikkel witgloeiend als een voor de sprong gebogen bliksemflits. En als zij in verlamme angst tot kleine grafbeeldjes werden, hurkte de grassnijder traag weer neer. Zo waren er de karbouw in zijn modderbad, de posterende jager in zijn mimicri van khaki als droog gras, en de koele maanglans van zijn buks, de kikkervanger vol kroos en het oude vrouwtje dat eetbare waterplanten zocht. Manifestaties, geen mensen.

Mensen woonden in de drie huizen. In het linkerhuis woonde meneer Barrès. Hij was muzikleraar en niet goed wijs. En hij was volgens sommige mensen zestig, andere honderdtwintig jaar. Hij woonde daar met zijn cello, zijn metronoom, zijn duizend-en-één muziekboeken, een half vergane rotan ligstoel en verder niets. Hij speelde dag en nacht cello. Alle mensen binnen het gehoorbereik van zijn cello - en vooral bij nacht was dat een groot gebied - floten de Rhapsodie en de Tweede Tarantella van Popper, het Concerto van Lalo en de Berceuse de Jocelyn Godard. En dan nog een aantal minder bekende deuntjes en sommige nimmer gehoorde deuntjes. Want deuntjes werden ze genoemd. Omdat iedereen daar ze kende en floot. Kleine bruine kindertjes met rijstbuikjes en tandeloze grijsaards. Bij de kampongbevolking heette mijnheer Barrès Toewan Ngoetngit. Omdat hij eindeloos zijn cello stemmen kon, althans passages oefenen tot je er krankzinnig van werd.

En omdat hij vervelend kon zaniken over allerlei wissewasjes. Soms.

Dat mijnheer Barrès gek was, leidde men af uit het feit dat hij alle kansen om goed te verdienen systematisch vernietigde. Geen enkel ensemble was goed genoeg voor hem; in elk orkest kwam het tot twisten en zelfs vuistslagen. Dames, die bij hem les kwamen nemen, werden vroeger of later de deur uit gestuurd met opmerkingen als: ‘Neemt u liever breilessen, juffrouw.’ En heren met een: ‘Wees eerst een man.’ Hoe mijnheer Barrès bleef leven, was ieder een raadsel. Toch zag hij er gezond en onverwoestbaar uit. Hij was kort van gestalte en evenredig breed, waardoor hij op een mijlpaal leek. Hij was altijd gekleed in een oude broek van witte dril en een versleten wit linnen hemd, wijd en met korte mouwen. Hij liep op pantoffels van een voorzichtige kwaliteit en hij had buitenshuis altijd een oude, versleten Trilby-hoed op.

In het huis van mijnheer Barrès groeide het onkruid praktisch overal, op de galerijen naar de bijgebouwen zelfs zo dicht dat in het midden een pad getreden was naar de put en de gemakken. Mijnheer Barrès had overal in zijn huis de plafonds weggestoken met een lange staak. Allemaal. Ik betaal huur voor alle ruimte in mijn huis, zei hij, van de vloer tot de nok van het dak. Ik laat mij geen ruimte ontnemen door zo'n paar waardeloze plafonds. Dat was natuurlijk onzin. Barrès betaalde nooit een cent huur. Ook zeefde er nu bij elke flinke regenbui water door de pannen, maar daar stond weer tegenover dat mijnheer Barrès een ideale klankruimte gewonnen had. De sonore, mannelijke stem van de cello - de cello is het enige instrument voor de man, zei mijnheer Barrès - steeg onbelemmerd op uit zijn voorkamer, over de kamermuren heen door de zolderruimten naar de andere kamers van het huis, ja zelfs tot de bijgebouwen toe, om zich behaaglijk op te rollen in de put of vrij en roekeloos

over de bomen op het achtererf heen te wieken naar de verre kamponggrand.

Mijnheer Barrès speelde altijd met wijd open ogen, in de geelbruine ogen een visioinaire blik. Zijn voorhoofd was gegroefd op een aangrijpende wijze, een opzettelijke verminking met kerf na wrede kerf alsof alleen in de vernietiging van de stof de vrije melodie gevonden kon worden. Niemand hield het lang uit naar hem te kijken als hij speelde. Wel vanuit de verte. Dan zag je in de donkere voorkamer alleen de zilveren uitstraling van de witte manen op zijn hoofd, de spokige gedaanteaanduiding van zijn witte hemd, de wapperende witte duif van zijn linkerhand en de mesmeriserende strijkingen van zijn rechterhand. Maar zelfs als je hier lang naar keek, onderging je een vreemde zinsbegoocheling. Het huis verdween en de wereld verdween en de nacht erboven verdween. Er was alleen een wazige schim die tevergeefs worstelde naar vorm. Er was geen tijd meer en geen ruimte. Wie luisterde, desintegreerde.

Dat was althans het oordeel van mijnheer Odilon Koning, die vroeger muziekrecensent was bij een krant, maar nu alleen nog maar pelgrimstochten maakte naar het huis van Barrès. In de nacht stond hij onbeweeglijk op de verlaten straat: een kort bleek begin naar hem toe en een kort bleek einde van hem af. Op het watten van de lage moerasnevels lag de fijne diadeem van een ontluikende maan. Hier en daar in de perspectiefloze ruimte glansden ivorig verre grafstenen. Een nachtvogel buitelde als een bezeten nar om zijn schrille kreet. Zag mijnheer Odilon Koning het? Hij stond maar tot de muziek verstorven was en een andere muziek zich losmaakte uit de nacht: het gezang van myriaden muskieten, etherisch en toch angstaanjagend. Dan strompelde mijnheer Odilon Koning naar het huis van mijnheer Barrès, struikelend over stenen en struiken. ‘Mijnheer Barrès’, stamelde

hij, 'u vermoordt me.' Mijnheer Barrès bleef roerloos zitten, zijn gelaat als versteend. Ondoorgroendelijk als het raadsel van het bestaan. Dan strompelde mijnheer Odilon Koning weer heen, uiterst wanhopig en uiterst gelukkig. Maar uiterst wanhopig het meest.

Overdag klonk mijnheer Barrès' muziek heel anders. Na tweeën op het heetst van de dag, als de wereld niets was dan stof onder de verzenging van de zon, als alle leven maar een ijl hijgen was in de hittegolven boven de einder, dan schiep de cello nieuwe gedaanten: een ruiter te paard, razend over de vlakten, of terugkerend van een kruistocht, moe en voldaan, de lome paardevoeten kloppend in een tevreden cadans. Of een meisje, zoekend naar koele rust in lommerpartijen. Of een kind met een hoepel met bellen, huppelend de lange straatweg af. Als je luisterde, moest je stilstaan en dan zag je de naakte wereld zich vullen met wonderlijke gebeurtenissen. Je moest glimlachen vaak en soms kon je alleen met wijdverbaasde ogen en ingehouden adem de dingen gadeslaan die geen gedachte denken kan, noch enig geloof geloven.

Dat deed althans een meisje, dat op de stoep zat van haar huis, met de armen geslagen om de opgetrokken knieën. Haar voeten waren altijd bloot en haar jurkje was altijd versleten. Zij had zwart haar met bruine vegen en zij was zó gewoon dat zij voor niemand in de wereld bestond. Zij heette Tjoek. Zij ging op de negende school, waar kinderen van schrijvers op gingen. Niet eens van commiezen derde klas. En waar kinderen van stamboelorkesten op gingen. En kinderen uit geheel gederailleerde adellijke geslachten, met een driedubbele naam en een titel, maar met blote voeten vol wonden en littekens. En zeer veel niet-Europese kindertjes: van Chinezen en Javanen en Maleiers. Al deze kinderen woonden in kampongs of aan kampongranden. Ze droegen

altijd versleten en veel te grote of veel te kleine kleren. Tjoek droeg altijd jurkjes tot ze veel te kort waren en haar moeder van een vervreemd familielid weer eens wat kon loskrijgen. Of van het Leger des Heils. Dan liep Tjoek weer in een veel te lange jurk, die ze soms in het middel kon inkorten met zwart garen, wat spelden of paperclips. Als ze naar school ging, droeg ze schoenen, veel te grote bruine tennisschoenen, omdat ze geen kalk had om ze wit te maken. Ze zag er naar steeds opvattingen onooglijk uit, maar de man van buiten herkende tot zijn verbazing en verwondering in haar gang de statige, bedachtzame tred van de reiger. Ze had haar hoofd altijd nederig gebogen, maar vanonder haar lange wimpers uit keken altijd twee zeer opmerkelijke ogen de wereld in. Wie wat meer van haar afwist, vond in haar op de een of andere wonderlijke wijze zowel de oerprimitieve moerasvogels als Lalo's Concerto terug. Maar wie wist wat van haar af?

De kinderen, die in de middaguren naar De Drie Huizen kwamen om te spelen. Zij kenden Tjoek als een onvermoeide zwerver, een onbevreesde en kundige vechter, een roekeloze zwemmer. Al deze kwaliteiten staan in de mannelijke vorm, maar dat klopte ook: Tjoek moest nog vrouw worden. En voor die noodlottige wending kwam in haar leven, genoot ze met volle teugen van het vrijbuitersbestaan. Ze wist natuurlijk dat ze meisje was. Kinderen uit arme gezinnen weten al jong veel meer dan kinderen uit gegoede milieus, maar het is verkeerd ze vroeg-rijp te noemen. Ze weten alleen veel meer praktische waarden uit het leven. En zij weten het op hun eigen argeloze en gezonde wijze. Zij ontwijken de waarheden van het leven niet in een vlucht in de hypocrisie. Als Tjoek met de jongens zwom, ontkleedde ze zich ook naakt. Maar ze zonderde zich daarbij even van de jongens af en gleed snel te water. Net zoals alle primitieve mensen doen, die in rivieren

baden. Ze schamen zich niet voor hun naaktheid, maar zij verbergen zorgvuldig hun schaamte. En natuurlijk waren er jongens die schunnigheden debiteerden als beschaafde volwassenen en meenden dat zij voor hun mannelijkheid wel eens grapjes moesten uithalen. Tjoek corrigeerde ze hardhandig en daarna vergaten allemaal dat ze jongen of meisje waren, en gaven zich geheel aan de volle mensvreugden. Maar dat was alleen heel soms.

Met deze kinderen kon Tjoek echter alleen een paar uren van de dag spelen, want voor donker moesten allemaal toch wel weer thuis zijn. Omdat thuis een pak slaag zou wachten. En in de duisternis buitenshuis in elk geval de tjoelik, die kinderen roofde en ze het hoofd afhakte. Bij de brug gingen ze dan uit elkaar: alle stadskindertjes gingen rechtsaf naar de grote huizenzwerm, Tjoek ging alleen linksaf naar De Drie Spookhuizen. Ze liep dan nog zo lang mogelijk het licht achterna, dat tóch met de zon verdween elke dag weer. Achter haar zonk de stad weg in duisternis, maar voor haar was nog de lichte wereld, zelfs zonder haar schaduw. Haar blote voeten klopten zacht in het stof. Ze dacht dat ze in de hemel liep, op tedere wolkenvelden. Kijk, ze was temidden van de doden in hun vriendelijke tevreden huisjes; het gevaarlijke moeras legde zich ter ruste en vaak kwam de muziek uit de cello van mijnheer Barrès haar als een bruidegom tegemoet.

Tjoek beminde deze muziek en zij beminde mijnheer Barrès. Al had mijnheer Barrès geen notie van haar bestaan. Zelfs niet als zij hem vruchten bracht of ander voedsel om hem eer en dienstbaarheid te betuigen. De vruchten of knollen stal zij in de kampongs ver achter het kerkhof. Want als Tjoek uit de wereld weer terugkwam in haar wereld - de dode wereld plus het nieuwe leven van de cello - werd zij een ander mens. Ze hoefde niet langer een positie in te nemen tegenover De Rest, maar zij ging op, zij ging verloren in, zij

werd opgenomen door een leven, dat geen haat of liefde kende, geen wit of zwart, geen voor of tegen. Zij hurkte midden op de straat voor het huis van Barrès, met de tengere armpjes over het hoofd geslagen als een aapje. Zij keerde evenals de dode Chinezen terug tot de moederschoot. Zij zat net zo opgerold als heel vroeger toen ze nog heel klein was en ongeboren. Ze had nog geen eigen bestaan, maar Het Bestaan deelde zich aan haar mede. Hoe gelukkig is de mens, die nog geen mens hoeft te zijn. Tjoek vergat dan alle tijd. Ook had zij een moeder, die haar niet met schelle twiststem binnenriep of met kwijnend zelfbeklag. Een vader had zij nooit gekend. Tjoek zat daar net zo lang tot mijnheer Barrès ophield met spelen. Zij was de enige die van het buitenwerkelijke bestaan van mijnheer Odilon Koning afwist, maar als deze luisteraar in grote beroering naar mijnheer Barrès toe ging om te verzekeren dat hij vermoord werd, ging Tjoek gelukkig heen. De betaling zoeken voor de muziekkuitvoering. En daar zij geen geld had, ging zij op roof uit.

Dan werd zij pas Tjoek. Want Tjoek is de Indische jagersverbastering van ‘choke’ en dat is de kwaliteit van een jachtgeweer, waarvan de loop iets nauwer toeloopt om de hagellading smaller te bundelen, zodat een geconcentreerder, een dodelijker schot ontstaat. Stelen en jagen waren de verrukkelijkste zaken die Tjoek in haar leven kende. Ah, de rooftocht! Eerst de lange wandeling door het kerkhof naar de kampong toe. Soms maakte ze er een droomtocht van een half uur van. Zelfs als er geen maan scheen was het nog licht op het kerkhof onder de miljoenen sterren. Tjoek kende alle sterrenbeelden ofschoon ze de namen niet wist. Het sterrenbeeld dat men in haar land De Ploeg noemde en in het Westen Orion, noemde zij De Brief, en het Zuiderkruis, dat in haar land. De Scheve Hut genoemd werd, noemde ze de

Vlieger. Alpha en Beta Centauri noemde zij de Koepoe-koepoe's, zoals die kunstige vlinders genoemd werden, die men in haar land langs het vliegertouw de hemel in stuurde op de wind. De melkweg noemde ze De Paradijstuin. Tjoek had haar eigen firmament.

Op zo'n wandeling stond ze vaak een hele tijd doodstil op de hoogste grafheuvel. Vooral als de maan helder scheen, kon ze de hele wereld afzien. En de hele wereld was één vreedzame dodenakker. De doden waren dood en alle levende mensen waren ook dood, omdat zij immers sliepen. De wereld sprong tien miljoen jaren terug tot haar oorsprong toen het eerste leven begon te ontluiken in vreemd gewemel in poelen en plassen. Alleen de gestalte van wat komen zou, waarde reeds rond, de jagende mens, behoedzaam lopend als een roofdier, elk moment klaar om snel te doden (al was het in dit geval mijnheer Valk die op jacht was); de mens die het vuur haalde uit de hemel en met zijn fakkel door de zwarte wereld liep (al was het in dit geval de kikkervanger met zijn korfje op de rug en zijn toorts in de hand); de mens die altijd zoekt naar het nobele en het schone (al was het in dit geval Tjoek).

Zij wist dit allemaal niet zo, Tjoek, want zij was maar een meisje van de vierde klas van de negende school, maar zij wist het toch, want door Barrès' cello leefde zij in alle tijden. En omdat zij dit alles wist, was zij trots en gelukkig. Ze stond er met de slanke benen dicht aaneen, de armen wijduit, het hoofd licht opgeheven. Door haar wimpers schouwde ze over deze, haar wereld, de tienduizend bergen met de vijfduizend kastelen en duizend ivoren torens. De adem van de zeewind koesterde haar wang als de wang van een verloofde; als de fiere armzwaai van een jong matroos flitste telkens de lichtbundel van een verre vuurtoren langs de noordelijke hemel. De schrille kreet van een nachtvogel gaf een attentiesignaal. Tjoek wist dat zij leefde. Zij moest Doen.

Ze liep de heuvel af en ging in de richting van de kampong. Haar voetstappen werden panterachtig; zij trok haar dunne jurkje nauwer aan om haar middel als om kracht te vormen in haar heupen en vuisten. Haar verstand ontwierp bliksemsnel het plan van de rooftocht: de cassavetuin van deze boer of de vruchtentuin van gene. De strategie van de aanval werd even snel en even weldoordacht opgezet als de strategie van de aftocht. Het werk werd snel gedaan: het uittrekken van de planten met een diep wroegend geluid, waardoor de knollen bloot kwamen. Of de snelle klim in de boom met de zoom van haar jurk tussen de tanden. Het snelle plukken van de vruchten en het voorzichtig leggen in de schoot van haar jurk. Dan de geruisloze, snelle aftocht. Tjoek stal nooit veel en nooit het beste, alhoewel ze het gemakkelijk kon doen. Hier, aan de rand van het kerkhof, kwamen de mensen niet gauw hun huis uit, uit vrees voor kwade geesten. Maar al was Tjoek een dief, zij was ook mensenvriend. Dus voelde geen mens zich beroofd. Ook vond de landman 's morgens wel de sporen van kindervoeten, maar hij dacht zich er dan een mager, hongerig kind boven. Hij schudde zijn hoofd en klaagde niet.

Slechts één man van al die kampongs wist wie de dief was en tóch zei hij niets. Dat was Mohamad Noor, de oude mattenvlechter die bijna de hele dag niet anders deed dan zitten en die dus s'nachts vaak niet slapen kon en dan wat rondliep in de directe omgeving van zijn huisje. Op een nacht ontdekte hij de kleine dief. Hij sloop erheen en ontdekte dat het het kleine Europese meisje was van De Drie Huizen. Hij wist dat deze mensen wel erg arm moesten zijn, omdat zij immers geen bedienden hadden en daarom ving hij Tjoek niet.

Door een plotselinge nieuwsgierigheid gedreven had hij besloten haar te volgen om te zien hoe deze arme, hon-

gerige Europeanen het gestolen voedsel zouden verslinden. En hij had gezien hoe Tjoek haar eigen huis voorbij ging naar het huis van mijnheer Barrès. Hij zag hoe Tjoek neerhurkte bij de deur van de voorkamer om de gestolen vruchten neer te leggen en dan zonder een woord van dank te krijgen geruisloos weer te verdwijnen.

Mijnheer Barrès bedankte nooit, omdat hij meestal al sliep. Soms zittend op zijn muziekboeken, zijn arm om de cello geslagen, het hoofd zijdelings gevallen in eindeloze moeheid. Soms was hij wakker en zagen zijn nietsziende ogen het meisje dat voedsel neerlegde en verdween. Maar mijnheer Barrès scheen het als volkomen natuurlijk te beschouwen, net zoals normale mensen het heel natuurlijk vinden dat vruchtbomen elk jaar weer nieuwe rijkdommen afwerpen, die zij zonder dank aannemen en opeten of wegwerpen. Noor was maar een heel eenvoudige mattenvlechter; daarom dacht hij over het geziene niet kritisch na. Hij ging voldaan naar zijn kampong terug, zeggend tot zijn kamponggenoten: ‘Wij zijn rijk en gelukkig omdat al ons bezit ons zo maar in de schoot valt. Als er af en toe wat kruimpjes vallen buiten onze schoot, zouden wij daarom klagen?’ Niemand klaagde dus. Dit alles wist Tjoek niet. Daarom was elke rooftocht weer vol gevaar en dreiging. Dus genoot zij.

* * *

Tjoek woonde in het derde huis. Met haar moeder: een kleurloze, weinig geziene vrouw in verschoten jurken en altijd op afgelopen japanse rieten sloffen. Er was een vaag verhaal over een vlammend schone jeugd, een opzienbarend huwelijk met een groot heer, een avontuur met een jonge wildebras en het verlies van alles. Ze had de een of andere magere onderstand en ze wachtte op een terugkeer. Van de grote heer? Van de avonturier? Na jaren van bitterheid, van

woeste uitbarstingen, van eindeloos klagelijk geweest was een tijd gekomen van voortleven als dode stof, emotieloos, verdord. Als gras, wachtend op regen. En als de regen niet komt, sterft het. Ween daarom niet.

Tjoek leefde met haar mee. Alleen dat.

In het middelste huis woonde niemand. Zelfs geen waker, geen schooier, geen zwervende honden of katten. Want het huis was ‘angker’, er rustte een vloek op. Er waren verschillende verhalen over onbevestigde drama's en half bevestigde spookverschijningen. Misschien was geen verhaal waar. Misschien was de reputatie van het huis alleen ontstaan door de aanwezigheid op het erf van een gindjé-boom en stonden zulke bomen niet bij onaanzienlijke graven? Als daar een graf was, waar nooit iemand kwam, waar nooit naar omgekeken werd en waaroverheen zelfs zo maar een huis gebouwd kon worden, dan kwam dat zeker omdat er een gehaat mens begraven lag. En zulke doden spoken toch?

Zeker was in elk geval, dat dit huis, al was het precies eender gebouwd als de andere twee, iets onheilspellends had. De schaduwen schenen iets donkerder, langer en somberder, de nachteluiden droefgeestiger, de verwaarlozing had hier iets fataals. En toch kende dit huis van alle drie de meeste vrolijkheid. Niet in de nachten, niet in de dagen door de week, maar altijd op zondag. Dan schaterde en zong het huis van de vroege morgen tot de late middag. Want dit huis was het trefpunt voor de jagers uit de grote stad. Men ontmoette er elkaar 's morgens om in groepjes naar de jachtvelden te vertrekken. De jachtvelden tot honderd kilometer er vandaan; de jachtvelden vlak voor de deur: Rawa en Kerkhof. Men kwam er 's middags weer terug om de buit te verdelen, elkaar de ervaringen te vertellen van de afgelopen dag en afspraken te maken voor een volgende zondag. En de hele dag door kwamen er eigenlijk jagers: ook de laatop-

staanders of kerkgangers die toch nog even een paar uurtjes er op uit wilden, schooljongens die maar wat in de buurt rondarden met windbuksen. Maar het waren allemaal jagers; ze hielden allemaal van het primitief buiten zijn, van de enerverende achtervolging van het listige zwijn vele mijlen verderop; en dichterbij: de zigzaggende snip, het schichtige haas, de onzichtbare mliwis, de hemelhoge kalong, ja zelfs het zeldzame dwerghert, de moddervis, de eenzame krokodil.

En allemaal hoopten diep in hun hart eens Si Badak om te leggen, het half legendarische onkwetsbare everzwijn, zó groot dat zijn naam (Rinoceros) nauwelijks een overdrijving genoemd kon worden, monsterlijk van kracht, sluwheid en uithoudingsvermogen. Als ook maar de helft van de verhalen omtrent ontmoetingen met Si Badak waar was, moest hij rondlopen met vijf kilo lood in zijn body, van de fijnste hagels en grofste lopers af tot een volledig assortiment van Holland & Holland munitie toe. Hij was gesignaleerd tot op dertig kilometers ten westen, ten oosten en ten zuiden van de stad, en langs alle stranden. Maar hij had ook Chinese kool geroofd in tuintjes aan de rand van de stad en in alle Drie Huizen was hij wel eens op bezoek geweest. Argeloze avondfietsers op de grote weg had hij de stuipen op het lijf gejaagd en bij enorme drijfjachten had hij alleen kunnen ontkomen door ver de zee in te zwemmen. Dat kon toch niet? Dus bestond hij niet. En hij bestond wel. Op de grens van ongelooflijke vervaarlijkheid en legende. Er was één jager die op hem alleen jaagde, de Indo-Chinees Go met zijn antieke 'lada', een voorlader met één formidabel schot. Daarom was Go: Don Quichot, genaamd Don Quick Shot, gereputeerd Don Very Slow Shot. Go jaagde al zeven jaren op Si Badak. Al spotte men vaak om hem, men achtte hem toch. Hij had iets belachelijk zieligs en tevens iets heroïsch.

In elk geval was hij een wezenlijker jager dan de meneren

die met mooie dure auto's en duurder geweren wat wegwandelden tussen Het Grote Kerkhof en De Grote Rawa en er op los paften alsof er vuurwerk afgestoken moest worden voor nieuwjaar. En een beter mens dan de onweidelijke schutters, die zich ook jager noemden, maar eigenlijk alleen van doden hielden. Ja, zij allen kwamen daar, in het tweede huis van De Drie Huizen. Goede en slechte mensen, knappe en domme, gelukkige en eeuwig door pech achtervolgde. Nochtans waren er nooit twist en afgunst, want zoals men in de eerlijke natuur was, zo was men hier ook in de geest: zonder hypocrisie; zonder hebzucht. Hier waren geen rijkdom en armoede. Men gaf met milde hand en deelde met een ruim hart. Roestige fietsen of chique auto's, zij waren slechts toevallige uiterlijkheden. Zo ook was het wijde assortiment van buksen en jachtmessen. Er waren jagers met een heel oude tjies of Bayard maar, of een nog ouder bokgeweer. En er waren jagers met de modernste Winchesters, Remingtons en Mausers. Er waren geïmporteerde jachtmessen met aanstellerig uitgevoerde gevesten en scheden en met keurig gedrukte namen van gerenommeerde Europese staalfabrieken in de lemmeten. En er waren primitieve inheemse jachtmessen, gesmeed door oude wapensmeden in de goede maand van een goed jaar, bij geprevelde toverformulieren en oeroude gebeden. Er was altijd de sterke mannelijke geur van aarde, wild gras, zweet, leder, van kruit en van bloed. De adem van de strijd met de dood, dus van het eeuwige leven. Oeroud, en voorspellend voor eeuwig.

Als er jagers waren in Het Tweede Huis, dan kwamen de verkopers van eten en van dranken hard aanhollen van de brug. Want jagers hebben altijd gigantische honger en gigantische dorst. Zij knibbelen niet om dubbeltjes en centen. Zij zijn allen Ezau's en wie maalt zelfs om een eerstgeboorterecht als men eeuwig leeft?

Als er jagers waren, dan kwam ook de oude heer Barrès tevoorschijn. Hij werd altijd met een vreugdegehuil begroet en men sleepte hem een stoel achterna uit zijn huis. Hij ging dan midden op het grasveld zitten, schrijlings op zijn stoel, met de armen gekruist over de leuning. Hij zei niets. Hij luisterde maar en hij keek maar. In de felle zon schitterde zijn witte haar als een stralenkrans en onder zijn zware wenkbrauwen schitterden zijn ogen met dezelfde stalen gloed als die van de buksen en jachtmessen. Hij kon zo uren lang zitten. Als een afgodsbeeld in een Chinese tempel: deel en wezen van het leven om hem heen.

Als dan op zo'n avond een late kalongjager huiswaarts keerde, kon de cello van Barrès hem in verbijstering van de fiets halen om ademloos te luisteren. En te zien naar het opgeroepen fata morgana van falanxen Janitsaren op dansende zwarte paarden, zon-glinsteringen op helmen en in maliënkolders, de gele gezichten met lange zwarte snorren opgeheven naar boven: naar het voorteken van een vliegende adelaar in cirkelingen als wijde sabelzwaaien; met coquette, ritmische tippen van de vleugeltoppen. Of hij zag de majestueuze vlucht van de purperreiger langs de azuren hemel, onschendbaar in zijn bescherming van de wetten der weidelijkheid, zó tijdloos schoon, zó broos dat het beeld kristalliseerde in een volmaakte ets op een antieke Chinese vaas. Dan de miljoen scherven van het schot van de aasjager in een hartbrekende dissonant, het breken van vogel en vlucht en leven in een neerstortende werveling, de lach van de moordenaar, het begerig lossnijden van de purperen vlerken, het neerspatten van het cadaver in de modder, het lis, het riet, het zwijgende lis en riet, het beschermende en koesterende lis en riet, het nest met het stuntelige reigerjong dat moedig zelf leven gaat, de moerasslang, nader glijdend met knipperloze ogen en schichtende dubbeltong, de hem volgende

slangenreiger met wijze, statige stap, de haar volgende jager, gebukt met glanzend geweer en glanzende ogen, tredend in de weg van de met kroos en modder versierde krokodil, de krokodillenjager met zijn zware buks en zijn van slaap zware oogleden, de Naya cobra als een schaduw die toe zal slaan bij de eerste schrikbeweging, het eeuwenoude verhaal dat zó moe wordt, zó moe dat de hand op de cello slapen gaat. En de jager op zijn fiets stapt en krakend wegrijdt in de langzaam opkomende moerasnevels: kraaak - kroeoekoek - kraaaaak: een vage schim en een gestalteloos geluid: het enige dat er nog zijn kan als er nooit jacht meer is.

Maar zolang de jacht en dus het leven er was, zo lang leefden De Drie Huizen. En leefde Tjoek er met een dubbele intensiteit. Want evenals mijnheer Barrès ontbrak op zondag Tjoek maar zelden op het appèl der jagers.

Maar Tjoek haatte alles wat vlees eten en dieren doden en zelfs maar dieren kwetsen was. Vegetariërs zijn meestal mensen die klagelijk terzijde zitten of een scherm om zich heen optrekken van pseudo wijsgerige aanvaarding. Maar Tjoek was strijdvaardig dierenbeschermster. Hoe was het gekomen? Van wie had ze het geleerd? Voelde zij zich lotgenoot en vriend van de buiten de mensenmaatschappij levende dieren op Het Grote Kerkhof en De Grote Rawa? En wilde zij daarom de beschermster zijn dezer dieren? Was het gekomen sinds de dag dat haar moeder haar lievelingskip geslacht had en op tafel gezet? Voordien had Tjoek automatisch alles gegeten was op tafel kwam, geen verband ziend tussen het vriendje buiten en het gerecht op tafel. Wat op tafel kwam, stilde honger en was lekker. Iets heel anders. Kip was iets erg lekkers op tafel, omdat het er zo zelden kwam. En op die dag had ze verbaasd gezegd: 'Hé! Kip? Waar komt dát vandaan?' En haar moeder had even gedachteloos en verstrooid als altijd gezegd: 'Dat is Nonnie.' En Nonnie

was haar vriendinnetje, dat met haar mee zwierf op Het Grote Kerkhof. Dat samen met haar slapen ging en met haar opstond, een onuitsprekelijk mooi en wijs wezentje in een mooi wit kleedje met zwarte moesjes. Tjoek had er suf nog van gegeten ook. Het duurde een volle dag vóór ze de connectie begreep tussen vlees eten en levende wezens doden. En toen begreep ze het ook in zulk een ontzagwekkend wijde omvang, dat ze er volkomen door verslagen was. En er een verdriet in haar hart geplant was, dat dodelijk had kunnen zijn als ze oud geweest was.

Maar ze was jong en onsterfelijk, dus werd het verzet tegen de oorzaak van het verdriet onsterfelijk. En toog Tjoek onvermoeid en met blakende strijd lust telkens weer te velde tegen de vijand van het dier. Dus vocht ze onvermoeid met alle jongens. Omdat alle jongens jagers zijn of gewoon maar het leven willen onderzoeken en dus wreed zijn zonder te weten dat zij wreed zijn. Dus was Tjoek gevreesd bij alle wagenvoerders, die de zweep hanteerden. Ze kon zelfs een hard rijdende dogcart bespringen als een panter, de koetsier zijn zweep ontrukken om er zelf mee als een furie naar koetsier en zelfs passagiers te slaan, geen enkel gevaar achtend, geen tuchtiging vrezend. De veedrijvers, die wel eens met kudden langs het huis kwamen, wierpen al een tijd tevoren hun stok weg of maakten liever een lange omweg. Dat kleine bruine meisje was onbevechtbaar. Deels natuurlijk omdat ze een Europees meisje was, al was ze maar een mengbloed en al was ze armer gekleed dan de armste kampongkinderen. Slaan van Europeanen was niet raadzaam, slaan van Europese meisjes nog minder. Maar ook al was ze een inheems meisje geweest, ook al zou ze de laagste paria geweest zijn van het land, men zou haar niet aangedurfd hebben. Door haar blazende en roekeloze aanvallen als een boskat. En omdat ze toch ook een niet te beredeneren gelijk had - háár ge-

lijk weliswaar en zeker een onlogisch en onwijsgerig gelijk, maar een zó geladen en uitdagend gelijk, dat men confrontaties het liefst vermeed. Zulke mensen - hoe jong ook - zijn overigens gek. Ontzie de armen van geest.

Op de jachtzondagen liep Tjoek in machteloze woede of in ontroostbaar verdriet tussen de jagers rond. Ze kenden haar allemaal; ze discussieerden nooit met haar. En sinds ze Elmo Wyatt eens bijna met zijn eigen Bayard 'geblazen' had, bleven alle wapens zorgvuldig ontladen en de jachtmessen binnen bereik. Ze kon vlammend veroordelen en profeteren als een priesteres, ze kon sprakeloos en met tranen in de ogen bij de zwijnen geknield liggen of bij de vogels, die besmeurd en ontlusterd in het gras lagen. Ze kon wenen om de jagers en ze kon ze zingend haten en tóch was dit ook onmogelijk en absurd, want zij waren allemaal betere mensen dan de mensen uit de stad. Ze hadden geen mooie praatjes en slappe maniertjes; ze waren allemaal net zo simpel en dierbaar eigenlijk als de dieren die ze doodden. Ze hadden allemaal iets jongensachtigs eerlijks en argeloos. En aan de andere kant waren ze ouder en wijzer dan de mensen die alleen met geld en boeken leefden. Ze behandelden haar nooit kleinerend omdat ze nog zo jong was en zo weinig geleerd had. Of vernederend omdat ze arm en schooierig was. Stadsmensen konden met minachting of neerbuigend medelijden kijken naar dat wezentje in verschoten jurken en versleten tennisschoenen. Jagers zagen alleen het wezen. En ze noemden dat wezen Tjoek. En zij wás Tjoek.

Eigenlijk heette ze Gerda. Maar Gerda staat voor al wat lieflijk en gelijkmoedig is. Zij was geladen en explosief. Van een aparte geladenheid. Wat 'tjoek' precies betekende, wist ze niet, al had men haar dat al vaak proberen uit te leggen. Met van die gekke tekeningen in het zand. Van driehoeken en kegels met puntjes. Net zo onbegrijpelijk als natuurkunde

en aardrijkskunde. Een soort code-taal net als het Chinese schrift. De spitsere driehoeken van de tjoek-geweren voorspelden groter trefzekerheid en zekerder dood. Daarom was Tjoek ontzet over haar bijnaam, maar tegelijkertijd was ze er trots op, want op de een of andere manier was de naam toch ook een erenaam. Er zat bewondering in en erkenning van specifieke karaktereigenschappen. Het was een eerlijke naam. Dus ook een naam die haar dwong de naam waardig te zijn. Dus was Tjoek feller, directer en gevaarlijker zichzelf dan onder de huis- en schoolnaam Gerda. Onder die naam was ze braaf en gemanierd en ergens schijnheilig. Daar waar zij Tjoek heette was ze precies zichzelf. Daar waar zij Tjoek heette nochtans, daar groeide zij op met mannen en geweren, met hare gelijken als mens, zonder enige maatschappelijke waarde van ontwikkeling, leeftijd of bezit. Daar was het leven direct en eerlijk. En hoewel alle mannen haar vijanden waren, voelde zij zich met hen diep verbonden. Dit leven was eeuwig en wezenlijk schoon. Zo schoon en wezenlijk, dat het de dood moest overwinnen. Tjoek wist dit alles op die wonderlijke wijze der vrouwen: zonder woorden of gestalten, formules of dogma's. En de werkelijkheid bewees het.

Dezelfde werkelijkheid nochtans maakte een eind aan het leven van het jagershuis. Door en met Elmo Wyatt. Elmo was de beste jager van allemaal. Van alle mannen die Tjoek kende, was hij de sterkste, onvermoeidste, snelste, slimste en vermetelste. Waar hij ook jaagde en hoe, met de tjies vlak voor het huis of met de Mauser veertig mijl verderop, hij kwam nooit platzak thuis. Zijn lievelingsgeweer was een oude Bayard caliber .12, linkerloop full choke, rechterloop half choke. Elmo zelf was full choke. Hij was de enige die de felle ruzies met Tjoek regelmatig aandurfde, ook al had Tjoek hem tweemaal in amok bijna vermoord. Als rustiger jagers

hem maanden om Tjoek toch te ontzien, zei hij altijd: ‘Nee, dit is goed voor haar. Dan wordt ze tjoeker dan tjoek. Waarom jaag je? Toch niet om dat stukje eend of zwijn, ja? Maar omdat je meer waard bent, ja? Jagen is ook goed voor de dieren. Dan worden ze sterker en sneller en waakzamer. Alleen stomme, waardeloze koeien en varkens worden door stomme, waardeloze mensen kansloos geslacht en opgevreten. Rotwereld. Pah!’ ‘Jaaa!’ kon Tjoek dan weer uitvaren, ‘maar wie niet sterk of slim genoeg is, wordt door jou doodgemaakt! Moordenaar!’

‘Wat niet sterk of slim is, verdient niet te leven, wattermeer: kán niet eens leven. Een mliwis in een kooi bestaat desnoods honderd jaar, maar lééft niet!’ ‘Dan hoeft jij hem nog niet dood te maken!’ ‘Wie anders? De slager? Zo'n vent die het voor geld doet omdat een ander te laf of te slap is om het zelf te doen? Dan liever jij, Tjoek. Niet zelf doden, dan ook geen vlees eten. Howgh!’ ‘Je hoeft mij niet te vleien. Ik wil niet hébben dat je dieren doodmaakt!’ (Stampvoetend) ‘Wie moet het dan doen?’ ‘God.’ ‘Ik ben God!’ ‘Naaaa! Dat mag je niet zeggen! God zal jou doodmaken!’ ‘Dat doet God tóch wel, vroeger of later.’ ‘Omdat je wreed bent...’ Enz. enz. enz.

En het was Elmo die af en toe wat voor haar meebracht. Een paar knijpertjes. Of een jurk of zo. Het was Elmo, die haar opvoedde. Niet zo van twee plus twee is vier. Maar met zo'n opmerking in vol gezelschap als: ‘Jij moet niet meer zo zitten Tjoek, met jouw mooie beentjes. Je bent een meisje, djangan loepa.’ Rang! zo midden tussen die andere spottende gezichten. En toch, wist ze, zou ze nooit, nooit, nooit meer onbehoorlijk zitten of doen. En dat zei Elmo, die een onbeschaamde reputatie had van ook vrouwenjager te zijn. Verachtelijk. Onbeschoft. Tjoek wist wel niet precies wat het was, met het verstand niet, maar ze kende de charme en het gevaar ervan duidelijk genoeg uit Elmo's mooie, rechte,

sterke mannelijke gestalte, de tartende krul om de mondhoeken en tegelijkertijd het fijne zilveren kettinkje om de hals met het bolletje van filigrain. Door de fijne gaatjes in het bloemwerk kon je vaag iets wits zien schemeren. Niemand wist wat het was. En Elmo zei: ‘Dat is het portret van mijn laatste liefde!’ Wat niemand geloofde, omdat Elmo altijd weer nieuwe liefdes had. Hij had het ontfermingwekkende van elk sterk isolement. En betekent isolement niet onthouding? Hoe kan je dan vrouwenjager genoemd worden? Raadsel. Veel raadsels aan Elmo. En trouwens alle mensen. Eén ding alleen was simpele en voortdurend met de daad bewezen waarheid: Elmo was jager. En hij zou het zijn tot de laatste dag.

Dat was de dag dat Elmo met niets thuis kwam. Men had het eerst nauwlijks opgemerkt. En toen men het eindelijk merkte had men (half opgelucht ook) gelachen. En men had goedaardig gespot. En ook was men wel een beetje kregel geweest, omdat Elmo het zich zo scheen aan te trekken. Hij was nogal stil en nadenkend. En onrustig. Wat een nonsens. Werd hier niet nog eens uitdrukkelijk bewezen dat er zoiets bestaat als jagersgeluk? Welk geweer ketst nooit? Welke hand faalt nooit? Welk oog kent nooit een schaduw? Maar alle logica terzijde gelaten: het was wel wat teleurstellend Elmo te leren kennen in kleinzieligheid. En men luisterde maar half naar Elmo's vreemde explanatie: ‘Er was iets dat zei: niet meer. Een hand. Een muur. Onbegrijpelijk.’ Een beetje verstrooid had hij wat rondgelopen, half luisterend naar verschillende verhalen. Opeens zeggend: ‘Dat is natuurlijk nonsens. Ik pik even wat aan de overkant. Een mandar maar. Of een koentoel. Of een mus desnoods.’ Hij liep de galerij af en stapte over het slootje. En struikelde. Het geweer ging af met de loop in zijn zij, zodat je het schot nauwlijks hoorde. En hij was op slag dood.

Ze hadden hem in een van de lege kamers op de grond gelegd en iemand was op zijn Indian weggereden om de politie te waarschuwen. De noodlottige nachtsfeer viel op klaarlichte dag over het huis. Men sprak fluisterend en liep op de tenen. Tjoek kon niet geloven dat Elmo dood was. Ongemerkt was ze in de dodenkamer geslopen. Er was wat vaag en besluiteloos licht als spinnewebben om reten en scheuren in jalouzieën en dakpannen. Uit zijn zij vloeide nog traag en besluiteloos wat donker bloed. Hij lag daar niet gebroken als een dood dier. Maar recht als een soldaat in de houding van 'geef acht'. Met om zijn mondhoeken nog steeds de krul van trotse onvervaardheid, alsof zijn leven in zijn lichaam versteend was. Toen Tjoek naast hem neerknielde om zijn gezicht beter te bekijken, leek het in de kanteling van het perspectief of Elmo rechtop stond. Eén moment maar. En nochtans leefde ze dat ene moment eeuwen lang in een andere wereld, waar een andere vorm van leven zijn móest omdat deze wereld één slag gedraaid was. Eén moment bestond Tjoek op de grens van twee werelden. Of was ze alleen maar duizelig. En werd ze uit de schemering getrokken door een vaag lichtvlekje dat zich bij het ontwaken van de ogen manifesteerde als het medaillon op de borst van Elmo. Ze opende het knipje voorzichtig en in de halve schaal van het zilveren bolletje lag een uiterst fijn gesneden ivoren doodshoofdje. Toen wist Tjoek dat Elmo dood was. Ze ging de kamer uit en het huis uit en kwam er nooit meer terug.

Maar alle gedruktheid over de plotselinge dood van Elmo ging op slag over in ontzetting toen bij het direct ingestelde onderzoek van de politie bleek dat Elmo's Bayard verdwenen was. Diefstal? Belachelijk. Niemand was sinds het fatale schot weggegaan en bovendien: wie zou een geweer willen stelen van een vriend? Wie zou het noodlotsgeweer willen stelen van een vriend of van wie dan ook? Hier en op dit uur

werd de legende van het spookgeweer geboren, zoals het nog lang de omgeving veilig zou maken. Het belachelijke gespeur van de politie (tot en met verdachtmakingen en huiszoekingen toe) hield na een poosje - natuurlijk - toch wel op. De bovennatuurlijke oorzaken waren tenslotte zó lang zó algemeen bekend! Het wondergeweer dat nooit miste, het spookhuis, deze hele spookomgeving! Het jachthuis verdween en het oude spookhuis was onheilspellender dan ooit herboren. Men kwam er nooit weer. En zoekend naar een nieuw slachtoffer begon het spookgeweer zijn huiveringwekkende zwerftochten in de komende maanden over Rawa en Kerkhof. En werd zijn plotselinge schot gehoord bij dag en bij nacht, daar waar geen jagers kónden zijn. Zelfs onder de grond. Bijgelovige jagers brachten extra zoenoffers van bloemen en munten op kruiswegen - maar men bleef toch liever weg van dit onzalige jachtterrein.

* * *

En nog iets was sinds die dag spoorloos verdwenen. Dat iets was een kleine, zwijgzame, arme, donkere jongen. Hij heette Man. Zo'n waardeloze naam, een afkorting van de een of andere naam misschien. In elk geval ook de naam, waarmee men laaggeboren inheemsen aanriep. De jongen was in alle jachtclubjes al eens een keertje geweerdruager of zo maar meeloper geweest. Hij had overigens wel een bijzonder goede neus voor het opsporen of waarnemen van wild. Maar dat hadden wel meer inheemse jachtgidsjes. Velen dachten niet anders of het was een inheems ventje. Zo met z'n erg donkere huid, versleten kleren en op blote voeten. Wie miste hem dus? Men zag elkander nauwlijks meer, immers?

Slechts een enkeling wist dat hij ook een verbazingwekkend goed schutter was. Als hij van een goedgeefse jager eens een schot mocht doen, miste hij nooit. Elmo had hem eens zijn

Bayard meegegeven en Man was na tien minuten en één schot teruggekomen met vier mliwis. Een paar keer had men hem met de tjies en met de BSA No. 5 snippen in de vlucht zien neerhalen. Rare kleine vent was dat!

Maar niemand wist hoe raar hij was als Man zelf. In de eerste plaats heette hij niet Man, maar Zilverster. Terwijl hij Sylvester moest heten. Maar wat doe je met onontwikkelde ambtenaartjes van de burgerlijke stand in kleine plaatsjes, die alle namen misschrijven? En tenslotte met vaders, die alles maar laten lopen? Zilverster was Manneke genoemd, afgekort tot Man, dankbaar beschouwd als afgeleid van Herman. Maar waar men zijn gekke naam ontdekte, was Man eindeloos het mikpunt van plagerijen, waar hij niet tegen kon. Hij spijbelde vaak en zwierf dan met katapult, blaasroer of windbuks eindeloos rond in de grote Rawa en op de vrije savannen van het Chinese kerkhof bij de Drie Huizen. Hij leerde feilloos te doden. En hij leerde lief te hebben en te sparen. Kortom, hij werd jager.

En hij leerde te zorgen voor zichzelf. Wat wel nodig was omdat zijn ouders niet voor hem zorgden. Zijn vader was een mislukt ambtenaartje, dat eindeloos dobbelde. Zijn moeder ging haar eigen gang. Het huwelijk was een grote vergissing en het beste was maar niet te zeer te letten op het levende produkt van die vergissing. Ook had die jongen een ongemakkelijk makende houding van zwijgzaam verwijt. Hij praatte zelden of nooit en áls hij wat zei, was het op de een of andere manier ook onprettig.

Zo was hij het, die de familie rekenschap vroeg over het graf van grootvader. Grootvader was bij leven een groot jager voor het aangezicht des Heren. Had hij maar minder gejaagd en beter zijn best gedaan op kantoor, dan hadden zijn kinderen tenminste een goede Europese opvoeding gehad. Maar hij had zelfs van zijn recht op Europees verlof

nooit gebruik willen maken. Zoals andere mensen spraken van Parijs en Wenen, zo sprak hij van De Djampangs en van Zuid Sumatra. De minachting voor zijn primitieve bestaan beantwoordde hij met een grondige verachting voor de Europese beschaving, die naar zijn mening maar één essentiële en waarlijk hoge waarde had voortgebracht: het vuurwapen. Hij rondde zijn leven af met een speciaal graf, waarvan hij de schetsen nauwkeurig ontworpen had en waar hij in zijn laatste levensdagen Ai Marmi Italiani alvast mee aan het werk gezet had. Luister, pennelickers en saletjonkers, mijn graf zelf blijft onbedekt. Ik wil niet onder zo'n zware kei liggen, maar onder de blote lucht. Op mijn graf groeit niets of alleen onkruid. Aan het hoofdeind komt een zware staande zerk met een gekruisigde Christus in een nis. Aan mijn rechterzijde een eveneens rechtopstaande marmeren plaat, waarin worden uitgehouwen mijn Winchester .450 en mijn Paradox, mijn Mauser en mijn Bayard, mijn jachtmes van Solingen en mijn jachtmes van Tjibatoe. Aan mijn linkerzijde komt een marmeren plaat met mijn vrienden: de banteng en de tijger, het everzwijn en de mliwis. Geen naam en geen datum. Howgh.

De kosten van het grafmonument zouden betaald worden uit de opbrengst van de verkoop van zijn arsenaal en van zijn schamel huishouden. Een wilsbeschikking als een affront en een graf als een affront. Was de Christusfiguur al een onbeschaamdheid voor een man, die nooit één zondag van zijn leven in de kerk geweest was, de combinatie met jachtwapens en wild was gewoonweg absurd, om niet te spreken van blasfemisch. Er werd dus lang getwist met Ai Marmi Italiani, en ook al omdat de pompeuze begrafenis zoveel gekost had en er te weinig overbleef, werd een minnelijke schikking getroffen, waarbij alleen nog de steen met de Christusfiguur behouden bleef (want daar was de beeld-

houwer al mee klaar). En aangezien dat stuk pracht niet zo idioot kon blijven staan bij een stukje grond met niets, werd er toch maar een liggende zerk van gemaakt met een gemetseld randje en een naambordje.

Nu lag de grootvader dus toch onder een zerk. En wat voor een! Man - de enige 'met gevoel' - kon er soms niet van slapen en worstelde zich in angstdromen zwetend en schreeuwend onder de centenaars wegende last vandaan. Ook achtervolgde hem als een nimmer aflatend angstbeeld de gedaante van de weerloos achterover liggende Christus, reddeloos verloren en beroofd van de mogelijkheid op wederopstanding. Zeker ook deed dit beeld hem voortdurend denken aan de mismaakte melaatse bedelaar bij de brug van de vogelmarkt, die daar maar dag in dag uit te sterven lag in de blakerende zon. Maar wie had ooit die bedelaar gezien? En wie kwam ooit op het kerkhof? Dat gezeur van dat vervelende sentimentele kereltje!

Voor Man scheen er niets ergers denkbaar te zijn op de wereld tot de eerste zware westmoessonregens kwamen. En hij op een middag de nis herschepen vond in een badkuip, waarin Jezus kansloos lag te verdrinken, alleen nog het smartelijke gezicht en de onmachtige handen boven het water. In afgrijzen was hij achteruit gedeinsd om dan desperaat verslag uit te brengen bij de familie. Maar men had alleen gelachen om 'Jezus in de rugslag' (direct daarna wenkbrauwfronsend!) en nadat Man vernomen had van de enorme prijs, die Ai Marmi Italiani rekende voor het boren van gaten en metselen van afvoergootjes, had niemand er verder over willen horen. Alle nattigheid droogt trouwens wel op. Zelfs tranen.

Eigenlijk is het nonsens om zo uit te weiden over zo'n kleinigheid. Hoe kunnen sommige mensen onbetekenende zaken toch opblazen! Zoals zoveel andere onprettige klei-

nigheden rond een mislukt huwelijk als van Man's ouders. Bekijk de dingen nuchter en wees een normaal mens. Wie anders doet, is abnormaal. En zal uit het leven der normale mensen verdwijnen. Dus verdween Man.

Op de dag dat hij het geweer van Elmo wegnam en uit het jachthuis verdween, verdween hij ook uit de stad. Na het geweer op het Chinese kerkhof verborgen te hebben, was hij naar huis gegaan in een soort verlicht geluk, ineens klaar wetend wat hij moest doen om aan de som van alle benauwenissen voorgoed te ontkomen. Hij vergaarde thuis zijn bezittingen en maakte er een stevige bundel van. Dan ging hij naar oom Hugo, die werktuigkundige was en een groot atelier had, en haalde er de zware voorhamer weg, die hij onopgemerkt via het achtererf wist weg te slepen. Laat in de namiddag ging hij ermee naar het kerkhof, de hamer in een krant gewikkeld naar binnen loodsend als een pak dahlia's met knol. Of zo iets. Wie lette op hem? Ook gaf zijn rustige vastbeslotenheid hem een air van zó volkomen natuurlijkheid en onschuld dat niemand iets zou kúnnen vermoeden.

Toen de bel ging en de laatste kerkhofbezoekers heen gingen, verborg Man zich aan de uiterste zuidelijke vleugel, waar veel bomen zijn en hoge grafmonumenten. Maar wie dácht er zelfs ook maar aan, dat iemand zich vrijwillig zou laten insluiten op een kerkhof bij nacht? En vooral een kleine jongen?

De avond viel snel, maar het duurde nog heel lang voor alle gerucht in de omliggende kampongs was weggestorven. Intussen oefende Man zich met de voorhamer. Hij had het bij oom Hugo ook wel gedaan. Als hij zich trainde voor groter spierballen. Of periodieke pogingen deed om oom Hugo's smidskunst machtig te worden. Het duurde nochtans geruime tijd voordat hij de slag meester kon worden zonder aambeeld: de slingerende zwaai met de behendige slag in de

polsen, terwijl het tengere maar toch taai gespierde jongenslichaam op het juiste moment de vaartgevende zwiep gaf in de heupen. De doffe dreun van de hamer in de zachte aarde tussen de graven was nauwelijks hoorbaar. Maar wie in de directe omgeving zou het geluid anders horen dan als de stoot van een stamper in een rijstblok bijvoorbeeld? Ook stelen grafschenners hoogstens geluidloos vazen weg, maar slaan geen grafmonumenten stuk.

Man wist dit alles met een rustige zekerheid. Hij was nu geen stedeling met ideeën en bijgedachten. Hij was jager, dus mens met een kalme, efficiënte logica. Hij was niet bang op het kerkhof, ook al omdat hij zo vaak 's avonds rondgezworven had op het grote kerkhof bij De Drie Huizen. Ook... maar dat komt straks. Nu bekeek hij in de rustpauzen zorgvuldig het Christusbeeld en stelde vast, waar de zwakste plekken waren.

Toen Man wist dat hij de slag voldoende meester was, ging hij schrijlings boven het graf staan, de zware hamer schuins voor de borst houdend en wiegend met kleine zwiepjes, die kracht en doortastendheid samenbalden in zijn onderarmen en schouders. Hij keek voor het laatst onderzoekend om zich heen, voor het laatst ook scherp luisterend naar onraad. Het kerkhof was stil en sereen als de sterrenhemel erboven. Hier waren alleen goede dingen en konden alleen goede dingen gebeuren. De hamer viel schuins recht langs Mans benen en vloog dan in een volmaakte parabolische curve weer omhoog, even vaart minderend hoog boven het hoofd om dan trefzeker als een kogel omlaag te suizen. En weer de zwaai en weer de zwaai. Het marmer brak met een verbazingwekkend gemak. De slagen klonken hoog en helder. Man was in precies tien vonkende slagen klaar. Het was ook maar een kleine en tengere Christus. En nu niet meer dan een kapot beeldje zonder waarde. Het graf een ruïne van zijn voorbije leven.

En in de dorpel zong de vrije vogel van zijn nieuwe Ik. Voor het eerst na vele maanden glimlachte Man weer. En keek met verbaasde ogen op dit vreemde poppenwereldje neer, dat hem zo lang beangst had. Dat zotte kerkhof bijvoorbeeld met al die nette rijtjes geraamten als gelederen afgekloven soldaatjes - o nee, als hij dood was, zou hij nooit zo belachelijk op een kerkhof willen liggen. Hij zou willen sterven als het hert, als de vogel in de wildernis. Grafloos en deel van de aarde. Als... áls! Want hij zou nooit sterven.

Snel liep hij nu naar de kerkhofmuur toe, die hem scheidde van dat andere wereldje, dat hij nu ook voorgoed ging verlaten: de stad. Hij zocht en vond een ladder dicht bij de poort en sjouwde die naar het donkerste deel van de muur, bij de tamarindebomen. De weg langs het kerkhof was stil en verlaten. Hij liet zich veerkrachtig vallen in de zachte berm en liep even later vrij en onverdacht op straat. Het niet thuis te brengen geluid van de mokerslagen was al lang weer verdwenen, ook uit de geest van de mensen die iets vermoed zouden kunnen hebben. Alles was weer even saai en gewoon als anders.

Man liep vlug naar huis, sloop over het zijerf onhoorbaar naar zijn kamertje in de bijgebouwen, pakte zijn bundel en zijn windbuks op en verdween. Ah, het leven van Zilverster de Léon was voorgoed voorbij. Nog een korte tijd zou aan hem gedacht worden als een grafschenner misschien. En dan nooit meer.

Nu begon het leven van Man de Jager.

Hoe het zou lopen, daar dacht hij niet aan. Of het zou slagen in één van de vele vormen, waarin zijn fantasieën hem gevoerd hadden, daar dacht hij nu ook niet aan. Na deze eerste stap zou de tweede komen en dan de derde. Maar wie zou aan deze en alle verdere stappen denken als reeds de eerste stap zo vol leven en geboeidheid was?

Iets na middernacht passeerde Man De Drie Huizen. Zelfs

mijnheer Barrès sliep nu. En dat gekke meisje Tjoek en haar nog gekker moeder. De verlaten landweg leidde honderd schreden verder, altijd weer honderd schreden verder, de moerasniveaus in. Maar Man wist zijn weg. Enkele duizenden schreden verder, bij de eenzame, stervende tamarindeboom, verliet hij de weg en liep het Chinese kerkhof op. Hier was geen weg, zelfs geen pad meer. Maar Man's blote voeten vonden met grote zekerheid het onzekere pad tussen de grafheuveltjes, langs smalle beekjes met bijna stilstaand water, langs vijvertjes, langs woeste met onkruid overwoekerde grafloze stukjes grond en langs verbrokkelde grafresten tot bij een groot verlaten graf met twee leeuwtjes op hoge pilaren op een terras met grote rode plavuizen, tussen de reten waarvan gras en onkruid groeide. Daarachter was een in een halve maan gebouwde muur, aflopend en in lage sierlijke krullen eindigend. In het midden hoog met een grote marmeren deur, waarin grote Chinese letters in goud. Achter de muur verhief zich de grafheuvel zelf, ongeveer vier meter hoog en twintig meter breed, begroeid met enorme, in elkaar vervlochten struiken lantana.

Man liep achter de heuvel om en tilde op een bepaalde plaats de overhangende struiken op. Hier was het. Hij ontpakte zijn bundel, haalde er een fietslantaarn en lucifers uit en ontstak de lantaarn. Het schijnsel vond onder de struiken het donkere gat in de aarde. Daarin kroop Man, achter het gele schijnsel van zijn lantaarn aan. Tot hij door een scheur in een cementen muur in de grafkelder kwam. Het graf was leeg. Was bij een Tsing Bing het stoffelijk overschot weggehaald? Wachtte het graf op zijn toekomstige bewoner? Man wist het niet. Maar dat deze vorstelijke grote kamer zijn tehuis zou zijn, zijn volmaakt eigen huis, waarvan niemand ter wereld ooit zou weten, dat wist hij met een allesvullende zekerheid en geluk.

Met de handen in de zij, trots als een veldheer, keek Man om zich heen. De grafkelder was gebouwd van grote platen van een lichtgroene steensoort, ruim anderhalve meter hoog en drie meter breed en diep. Man wandelde rond om zijn lantaarn. Telkens als hij langs de lichtbundel kwam, maakte een halve zwarte reus een snelle omgang. De reus van Aladin. Dat was mooi. Dat was goed. Hier kwam zijn bed. Daar zou hij koken. Daar kwam zijn arsenaal. Nu. Hij kroop de grafkelder weer uit om het geweer van Elmo op te halen.

* * *

Hoe goed hij zich ook verborgen wist te houden, binnen drie weken vond Tjoek hem al. Tjoek, die 's nachts op het kerkhof rond kon zwerven omdat ze niet bang was voor spoken, niet voor onbestemde lichtschijnsels en niet voor vreemde gestalten. Tjoek, die zich verbergen kon als een poejoe en uren lang spieden als een kat. Tjoek, die na de terugkeer tot zijn oude spook-status van het jachthuis haar vriend-vijanden miste, de aansluiting met de stad maar niet vinden kon, en zocht en zocht.

Op een dag wachtte ze Man op voor de ingang van zijn hol. Ze had zich verborgen achter een struik tegenover het gat onder de lantana en toen de zon bijna onderging, zag ze de struiken zacht bewegen. Scherp toekijkend zag ze even later in de donkerte van de schaduw Man's ogen zoekend links en rechts gaan. Toen kroop hij op handen en voeten tevoorschijn, zijn windbuks mee vooruitschuivend. Ze stond plotseling op en vroeg: 'Waarom woon je hier? Ben je weggelopen?'

Man's haveloze mensgestalte sprong met een kaleidoscopische schok in een onwezenlijke schrikgedaante. Het verwaarloosde ongeknippte haar stond wijduit, evenals de in panische afweer verkrampste handen. Zijn zwarte huid

werd waskleurig. Maar het waren zijn als zonnen opengesperde angstogen, die Tjoek als messen troffen. Geen dier in nood manifesteert zoveel angst als een mens met zijn ogen alleen. Tjoek wankelde achteruit, de handen opheffend tegen die ogen.

‘Verraai mij niet. Verraai mij niet!’ stamelde Man eindelijk met rauwe stem.

‘Nee! Nee!’ riep Tjoek, ‘nooit!’

Ze kwamen weer enigszins tot zichzelf. Tjoek bewogen door een kolossaal gevoel van ontferming en drang om te helpen en beschermen. Op dat ogenblik legde ze zich de eeuwige plicht op om deze jongen in alle noden te helpen en tegen alle gevaren te beschermen.

Ze praatte lief met hem en stelde hem langzamerhand geheel op zijn gemak. Ze hoorde van het geweer van Elmo, van het graf, ze hoorde alles en begreep alles. En toch had Man eigenlijk niet veel gezegd. Hij bleef verstrooid en nadenkend. Ook hij was tot een vast besluit gekomen: nooit meer zou hij zo onvoorzichtig zijn, nooit. Hij zocht in gedachten zijn vaste observatiepunten uit, van waaruit hij in de toekomst de omgeving eerst uren lang zou verkennen vóór zich in open terrein te wagen. Ergens was hij door Tjoek meer gekwetst en gegriefd dan ze ooit vermoeden zou. Hij, De Jager, heerser over alle dieren, waakzamer, sterker, onoverwinnelijker dan zelfs Si Badak, was verrast en betrapt door zo'n klein dom meisje alsof hij een jong eendje was! Ergens ook - want hij was jong en nog niet in staat om breed te denken - wist hij zich verraden en verslaafd; zijn absolute onafhankelijkheid verloren. Haatte hij haar?

Luisterend naar de verstrooide antwoorden op haar vragen leerde ook Tjoek een nieuwe waarheid in zijn volle omvang beseffen: Man was werkelijk de absolute doder. Als geen ander op de wereld leefde hij zó volmaakt van de jacht. In

dit huis van hem leefde hij als een holbewoner. Overal lagen kluijjes. Midden in de kamer waren de zwarte stenen en verkoolde houtresten van een primitief vuurtje. Ze hoorde het verhaal van de langdurige strijd tegen muskieten en mieren, aanvankelijk ook tegen schorpioenen, klabangs en andere insecten, het 'opruimen' van slangen en padden. Het verslag van een leven van een dier temidden van dieren. Een dier - roofdier, en mens. Haatte ze hem?

Maar bij beiden groeide langzamerhand in het duistere universum van vormloze gedachten, gevoelens en instincten het licht van de systematiek der aanpassing. Daar was allereerst de vreugde om de hantering van het woord. De eenlingen konden weer praten. Daar was dan verder het volkomen natuurlijke orde scheppen, en het vinden van vreugde in deze ordeschepping, die eerlang uitgroeide tot schepping puur.

Pas vele maanden later realiseerde Man zich hoe argeloos het nieuwe leven zich ingedrongen had. Eerst schoof Tjoek alleen de kluijjes opzij, waar ze was gaan zitten. Daarna waren alle kluijjes in het hol bijeen geveegd geraakt. Toen was er een bezem gekomen. Samen met een op den duur verbazingwekkende collectie zaken als pannen en lepels, en naald en draad en schaar, en een rekje, en platen aan de muur, muskietenkaars en een muurlamp. Samen met het dichten van reten, het onschadelijk maken van mierennesten - kortom de langzame, maar solide ombouw van het hol tot Het Groene Huis.

Alleen soms had hij zich verzet. Niet al te lang overigens, want Tjoek was gevaarlijk. Ze kon hem tóch verraden. Ze was een vreemd wezen. Aan de ene kant werkte ze op alle manieren mee om hun geheim zo goed mogelijk verborgen te houden. Aan de andere kant kon ze soms fel twisten en zeggen dat ze er genoeg van had en dagen wegblijven. Dan

leefde Man in grote angst van verraden te worden. Ze had ook last van allerlei hersenschimmige angsten. Voor het geweer van Elmo bijvoorbeeld. Dat tóch een ‘sial’ geweer was. En ook: het was tenslotte toch diefstal van een dode en dat was niet goed. Ook was ze bang voor een straf die zeker af zou komen voor het stukslaan van het Christusbeeld. En dan die eindeloze twisten over het doden van dieren. Terwijl hij aanvankelijk - toen Tjoek er nog niet was - alleen maar doodde wat hij eten moest om te leven. Maar nu tienmaal zoveel moest doden om dit bestaan te betalen en te sparen voor de toekomst. En dat was háár fout en háár fout alleen.

Want de trots op het bezit van haar eigen huis (het huis van haar moeder en de school waren vervaagd tot droomachtige aanhangsels van dit - werkelijk - leven) dwong Tjoek tot het scheppen van comfort. En dat comfort kon alleen gekocht worden met nóg meer doden. Tjoek vond een opkoper in de stad, aan wie ze haar trossen eenden en andere watervogels leverde. En duiven en wilde hoentjes. Ween niet, mijn lieve, als de koorden van de volle vogelstrik in pols en handen snijden bij het ter markt gaan. Ween niet om het ontzaglijke verraad. Beits een harde trek om de mondhoeken en bik een harde blik in de ogen. Dat maakt ook het bedingen van hoger prijzen mogelijk. En dat maakt later de vreugde groter van het doen van allerlei inkopen: munitie voor Man, voedsel en zaken voor het huishouden. En dan groeide ook de spaarpot: het cacaoblik met de nauwe ronde opening waar de bankbriefjes wél gemakkelijk in schoven maar moeilijk uit terugkwamen. Hoeveel was er al in? Uit vrees de gedroomde toekomst nog té ver te weten, durfden ze het geld niet te tellen. En ook: wie geld telt, trekt dieven aan. Later, later.

Die toekomstplannen brachten ook al zo'n vreemd akkoord. Man wilde genoeg sparen om straks te kunnen uit-

wijken naar Sumatra om pas daar goed te verdienen met de jacht. Tjoek wilde weg uit dit land. Ze wilde naar Europa en Amerika en Shanghai en Singapore. Weg van déze stadsmensen in elk geval. Ze verzamelde tijdschriftillustraties van heren in rok, dames in avondtoiletten, villa's en galadiners. En plakte ze aan de groene muren. Naast en tussen de advertenties en tijdschriftartikelen van Man: over jachtgeweren en munitie, safari's in Afrika en tijgerjachten in Bengalen, statistische cijfers van ballistiek en wetenschappelijke verhandelingen over vol-automatische vuurwapenmechanismen en 'stopping power'.

De plaatjes waren mooi. En toch op een raadselachtige wijze afstotend. Hoe kon Tjoek zonder enig verstand van modellen en calibers zonder mankeren de snellere dood herkennen in de gracieuze lijnen en styleringen van magazijnen en geweerlopen? En waarom zag Man het zelf niet? De patserig opgehangen diagrammen en algebraïsche formules van ballistische geheimen waren voor Man alleen indrukwekkende toverformules. Tjoek herkende direct hetzelfde geheim van de cijfersommen op school: het eind is altijd Nul. Nul voor de snip en nul voor de olifant, nul voor het dwerghert en nul voor de neushoorn. Nul kortom, voor alles wat leefde.

Hetzelfde koude raffinement zag Man weer op een voor Tjoek onbegrijpelijke wijze in de foto's van moderne steden. Met hun nadrukkelijke, gevoelloze perspectief, de onafzienbare rijen van feilloos nette rijen tegels, stenen, muren, richels, sloten, straten. Met zelfs de bomen en heesters en grasvelden tot op de millimeter gelijkgetrokken in dorre lijnen- en quadraten-systemen. Het deed hem vaag denken aan plaatjes die hij wel eens gezien had van opgegraven steden. En aan kerkhoven.

In Man's wereld, in moeras en kerkhof, bestond geen perspectief. Maar in diezelfde wereld bestonden ook geen

geweren. Waar was ergens de sleutel? Zijzelf waren de sleutel en zij wisten het niet.

Want zij waren kinderen en zij speelden. De werkelijke techniek van hun leven ontwikkelde zich verborgen onder de onafgebroken reeks van spelletjes die al hun tijd schenen te vullen: het dammen en boter-melk-kaas en tjongklak in Het Groene Huis, de zwerf- en zoektochten op rawa en kerkhof, het zingen van liedjes uit ‘Kun je nog zingen, zing dan mee’ van de school, de Soendanese en Maleise liedjes uit de kampong, de vermaleiste songs van de Stamboel. Ze leerden de taal der vogels en der dieren. Als spel. En dan, plotseling, had Man de perfecte lokroep gevonden en zond zijn geweer dood en verderf onder de argeloze dieren. Ach, en zo diende het verstopperij spelen het vinden van de meest doelmatige mimicri-mantel voor de posteerjacht.

Ergens schuifelde het leven als een dodelijke slang voort tussen het spel van gras en bloemen en vlinders. In korte, schokkende openbaringen, die telkens weer verdwenen. Nochtans een vaste, gerichte weg volgend van logica en bewuste opbouw van nuttige waarden. Orde, rangschikking, doelgerichtheid.

Eerst het een, dan het ander. Tjoek opende Man's ogen. Zij leerde hem de profitabele waarden van de jacht te coördineren. Een tijger schieten heeft behalve de spanningen en vreugden van de jacht, ook nog een voortgezet rekensommetje in zich, dat leidt tot astronomische getallenreeksen. Want één tijgerhuid brengt op: èf veertig. Elke week één tijger (‘Kan dat wel?’ ‘Erg gemakkelijk’) = $52 \times f 40 = f 2080$. In vijf jaar = $5 \times f 2080 = f 10400$. Doe daarbij de opbrengst van de jacht op herten, krokodillen, olifanten en neushoorns (weet je dat ze voor één Tjoela vijf duizend gulden betalen? Heus?! Heus!), om nog maar te zwijgen van de gewone verkoop van dèndèng van wilde zwijnen! O jé, over vijf jaren wa-

ren ze schatrijk en konden gaan waar ze wilden. Eerst trouwen natuurlijk. Trouwen?! Ja, trouwen. J-ja. N-natuurlijk.

Was de massamoord van vijf jaren ook maar in één opzicht goed te praten? Nou! Dát was pas natuurlijk. En coquetterend met het begrip ‘biologisch evenwicht’ legde hij haar aan de hand van tal van artikelen uit De Indische Jager uit, hoe uitroeiing van tijgers leidde tot varkensplagen en vernielde oogsten. En uitroeiing van varkens tot tijgerplagen met uitmoording van hele kampongs. Ah! Als daar niet de jager in het midden stond om het evenwicht te bewaren! Herten bleken vernielzuchtige veelvraten. En dan de olifanten. Lees zelf. Hier, hier, hier!

Ja, het zat allemaal logisch in elkaar. Het waren trouwens professoren en residenten, die het zeiden. Dit jagen was geen moorden, maar de mensen een grote dienst bewijzen. Zwijg, geweten, zwijg! Maar is een geweten ooit stil te praten? Waar bleef de Mens Die Nooit Doodde? Vijf jaar geduld.

Man ging schoorvoetend akkoord met de wereldreizen, ook wel gecharmeerd door de gedachte aan de grote wapenhandels, waar hij de beste van de beste geweren kopen zou. En met de leep verborgen gedachte, dat alle rijkdommen tóch gauw op zouden zijn, zodat ze tóch terugkeren moesten naar zijn jachtvelden. Hij had trouwens zijn eigen problemen en zijn eigen dromen. Zij waren veel praktischer: kon hij onontdekt blijven door Don Very Slow Shot? Go was de enige, die niet alleen op zondagen op jacht was, maar alle dagen door. En alle nachten. Go was de enige man, die zich ook uren lang verborgen kon houden, uren lang spieden kon. Hoe kon hij het gevaar van Go vernietigen? Door Si Badak te doden. Si Badak doden. Ah! Het absolute meesterstuk bovendien!

Weldra braken de dagen en nachten aan, dat Man er altijd met twee wapens op uit trok: de windbuks én Elmo's

Bayard, de linkerloop constant met zware lopers. Ook kwamen de dagen en nachten dat Man - vaak zonder enige aankondiging - geheel wegbleef. Dan werd Tjoek gemarteld door wantrouwen en angst. Waar was Man? Zou hij stilletjes van haar weglopen? Zou hij ontdekt en opgepakt zijn? En waarom bracht hij soms niets thuis? Geen één vogel om te verkopen? Dan kwam hij plotseling weer thuis, uitgeput en vervuild, vaak in een vreemde wanhoop en in sombere gedachten. Tjoek hoorde tot haar ontsteltenis en angst dat hij ook zwerftochten maakte ten oosten en ten zuiden van de stad. Tochten van tientallen kilometers, vaak op de grens van dicht bevolkte kampongs. Zijn ongelooflijk uithoudingsvermogen, dierlijke sluwheid en uiterst simpele (maar daardoor zo effectieve) menselijke logica hielden hem buiten alle gevaren of deden hem gemakkelijk ontkomen. Hij werd een tweede Go en een tweede Si Badak tegelijkertijd. En tevens werd hij een soort Lederkous, of Winnetou. En een Onvindbare Pimpernel tegelijkertijd.

En in al die gestalten groeide nochtans meer en meer het mysterie van een haast magische twee-eenheid. Met ogen, klaar als van een kind. Of ogen, gesluierd en geheimnissen verbergend als van een moordenaar. De ganse natuur leefde in hem, nu eens als een argeloos zingend bont vogeltje, dan weer als een tijger, bewegingloos staand in het hoge gras, onzichtbaar door zijn strepen, om uit de leugen tevoorschijn te springen als een bliksemende sabelhouw uit het niets. Hoe schoon en smetteloos zweefde zijn geest soms als een zilverreiger tegen het onbeperkte azuren uitspansel. En hoe even schoon een andere keer weer, maar ook hoe dreigend onheilspellend, als een havik tegen een zwarte wolkenhemel. Waar was Man? Was hij beide?

Soms aanbad Tjoek hem. Hoe kon hij op Elmo lijken als hij na een geslaagde speur- en zwerftocht trots in Het Groene

Huis kon staan, wijdbeens, de handen in de zij, hoog uittorend boven de lamp en boven haar: Ik alleen tegen de hele wereld. Phsaw!

En hoe bleef hij aan de andere kant een kind, zelfs geheel blind voor die andere kant van Tjoek - nee, niet alleen van de sentimentele dierenbeschermster, maar van Tjoek de Vrouw en Verzorgster. Hoe bleven zij allebei blind voor de onoplosbaarheid van het probleem: hoe hier wèrkelijk weg te komen naar Sumatra en van daar naar de Wereld. Daar praatten allebei altijd maar vlug over heen: dat zou wel terecht komen straks. Geen zorgen voor de tijd.

Soms leek dit niet alleen de enig juiste, maar ook de enige natuurlijke instelling. Beiden voelden een langzamerhand gewonnen levenskracht en bestaanszekerheid, niet alleen in hun positieve zelfstandigheid, maar ook door daarnaast gegroeide zekerheden en veiligheden. Zo waren zij er door gesprekken af te luisteren van op de hoogte geraakt, dat de veiligheid van Het Groene Huis praktisch onaantastbaar was. Want het graf en zijn directe omgeving hadden intussen een aparte spookreputatie gekregen door de vreemde lichtschijnsels die er waren waargenomen, en de stemmen die gehoord waren diep onder de grond. En een enkele maal de ontlading van een geweer, terwijl positief geen jagers aanwezig geweest kónden zijn.

Ah, het spookgeweer van Toean Elmo waarde rond! Wees waakzaam overdag en kom er nooit in de nacht. De vloekreputatie was voornamelijk verspreid door de Ambonnesse kalongjager Wattimena, een gepensioneerd Atjehklant, dus voor de drommel niet bang voor de duivel in eigen persoon zelfs. Wattimena was de laatste persoon, die in de buurt van het graf geweest was. Laat in de avond zag hij een kalong hoog komen aanvliegen en toen hij, zijn Sauer opgeheven, wachtte tot de kalong in de juiste hoek voor het schot ge-

komen was, daverde plotseling een ander schot over de graven en stortte de kalong als een steen recht naar beneden. Wattimena had enige ogenblikken aan de grond genageld gestaan. Een andere jager zó vlakbij zonder dat hij iets bespeurd had? In de snel toenemende duisternis was hij onzeker zoekend de richting ingegaan waar de kalong gevallen was. En plotseling (mijn God, ik zweer het!) had hij lantanastruiken zien lichten als Het Brandende Braambos, even maar. En duidelijk had hij uit de grond onder zijn voeten een krankzinnige stem horen gillen: ‘Moordenaar! Moordenaar!! Moordenaar!!!’, gevolgd door een dreunend schot uit een geweer van monsterachtig kaliber, dat de aarde deed sidderen. Wattimena was in panische angst gevlucht om nooit weer terug te komen.

Ja. En dat was waar. Tjoek en Man konden aan dat incident niet terug denken zonder schaamte en angst. Tóch al geschrokken van het plotselinge schot buiten, had Tjoek even later Man zien binnenkruipen met de dode kalong: het voorhistorisch en haast demonisch uitziende hel oranjekleurige hondje met de zwarte vleermuisvlerken, het felle hondenbekje met de spitse roofdiertandjes half open en de in paniek van het dode lichaam vluchtende luizen. Een purperrode golf van woede had zich over haar gestort en met wijd opengesperde ogen van razernij had ze gegild: ‘Moordenaar! Moordenaar!! Moordenaar!!!’ En met een bliksemsnelle greep had ze de Bayard op Man gericht en afgevuurd. Donderend en pikzwart was de wereld op haar neergestort in duizend rotsblokken en stof en as. Kruit en zwavel sneden vlijmend haar adem af. De doofheid in haar oren zette zich voort in een verlamming van haar lichaam. Eindeloos neerregend stof en tussen golven van suizingen en geraas tintelend, tinkelend geluid in haar oren. Langzamerhand vormden zich herkenbare geluiden en plotseling een afgestoken

lucifer en een mens van as, zich schuddend en afkloppend, terugkerend naar de dierbare gestalte van Man, die bevend een nieuwe lucifer afstreek en nog één en tenslotte: ‘Ajo, naar buiten’ zei met hoge, benauwde stem.

Buiten, onder de koele genadige sterrenhemel, waren ze allebei in tranen uitgebarsten. De reconstructie van de catastrofe was verder heel eenvoudig. Man had in de allerlaatste duizendste seconde de loop van de Bayard opzij geslagen en was in krankzinnige razernij bovenop haar gesprongen, haar slaand en trappend tot hijzelf overmeesterd werd door de langs de doofheid van zijn oren binnengedrongen verlamming. Hun stemmen hadden vreemd ijl geklonken. Nog dagen lang. Zo waren hun gedachten geweest. Het Groene Huis was één vulkanische aswoestijn door het losgesprongen en door de reten tussen de grafstenen losgekomen stof. Ze waren dood en begraven geweest en weer teruggekeerd tot het leven. Er werd een nieuwe lamp gekocht voor de verbrijzelde oude, en nog weken daarna hadden ze hagels losgepeuterd uit de matten en dekens, die de volle lading hadden opgevangen. De muren van het graf waren volkomen intact gebleven; hadden slechts stof en aarde afgeschud van reten en barsten. Het Groene Huis bleef eeuwig groen.

Omdat ze jong waren - en onsterfelijk immers? - was de verbazing over de wonderlijke ontsnapping aan dood of verminking spoedig vergeten. Ze waren alleen wat voorzichtiger geworden voor elkaar en voor zichzelf. Ze groeiden verder omdat ze niet anders konden in groeiende lichamen en een groeiende geest, in een wereld die bestond uit eindeloos groeiende firmamenten aan de oostelijke nachthemel en uit myriaden groeiingen aan hun voeten. Van planten en van dieren. Hoor de groei! Hoor de muskieten, de krekels en cicaden. Hoor het schuifelen van de adder in het gras, de

verenschudding van de vogel. Hoor de fluistering van het water en hoor het signaal van de plotseling brekende tak. Wie deed dat? Waarom? Wij leven voorzichtig als de slangen en oprecht als de duiven. Wij gaan op jacht. Vandaag en morgen. En de dag na morgen en de avond daarna. Alle dagen en alle nachten. En wie niet jaagt, die wacht.

Tjoek wachtte. Ze zat in Het Groene Huis bij de orangerode vrucht van de lamp. Ze zat doodstil als de tenerste en jongste boeddha van de wereld. Ze wachtte net zo lang tot de licht ruisende voetstap van Man kwam. Of tot ze vanzelf in slaap viel. Ze zat en keek met knipperloze ogen in de rijpe vlam van de lamp. En ze bouwde en herbouwde haar wereld eindeloos.

Vanaf morgen ga ik ook vlees eten. Het moet. Omdat ik niet liegen mag. Ik doe mee, dus moet ik ook doden en eten. Ik zal klein beginnen. Ik zal eerst alleen vis eten. Ik zal eerst garnaal eten. Garnaal heeft nóg minder bloed dan vis. En ook is garnaal heel erg lekker. Dat weet ik nog wel van vroeger. En de volgende dag was er garnaal op tafel. Een schaalpje droog gebakken garnaaltjes. Naast de schotel verse witte rijst. En het schotelje verse sambal. Lekker. Net als vroeger. Ja ja, lekker. Net als vroeger.

Man lette niet eens op haar. Hij keek naar zijn stijve wijsvinger. Hij noemde dat zijn trekkervinger. Gewond aan een doorn. Hij bekeek de vinger aandachtig en kromde en strekte hem met kleine rukjes. En Tjoek zag de garnaal in het kristallen water, zwemmend met krommende en strekkende rukjes. Ze sloeg de handen voor de ogen en hilde: ‘Waarom doe je dat? Waarom doe je dat?’ En vluchtte uit Het Groene Huis, Man in verbijstering achterlatend.

En ze kwam terug, vaster dan ooit besloten om door te zetten. Vaster dan ooit besloten een leefbaar systeem te ma-

ken in dit leven als een kreek in de Grote Rawa, nu eens vooruit, dan weer achteruit stromend, modder wordend en zand en drijfzand en vaste grond en weer water en modder en stroom. Wat was droom en wat werkelijkheid? Hoe leefbaar was soms de droom en hoe onleefbaar de werkelijkheid. En omgekeerd. En ergens moest een scheiding komen tussen het een en het ander. Mee jagen en mee doden om weg te kunnen komen. Of voorgoed weggaan van Man en meedoen met het leven in de stad. Het weerzinwekkende leven met moeten, moeten, moeten. En met schijnheiligheid. Is het stukslaan van beelden dan goed? Is Man goed of slecht? Ik word gek, ik word gek. Nee, alle mensen zijn gek, want ze weten niet wat zij doen. Alleen ik ben niet gek. Maar wat moet ik doen? Waarom hielp Man haar niet? Man praatte al lang niet meer met haar. Hij viel gewoon in slaap als ze praten wou. Hij zei vaak: 'Je denkt te veel. Veels te veels te veel. Niet goed. Je moet alleen denken wat je doen kan.' Heimelijk dacht hij vaak dat Tjoek krankzinnig was.

Man dacht alleen wat hij deed en doen kon. Hij leefde zó rustig en zó gewetenloos. Hij leefde zó volkomen vreesloos. Hij zag nooit iets sombers of gevaarlijks. Hij zag alleen vlinders en bloemen. Hij kon uren lang naar jonge eendjes kijken of naar wilde hoentjes, die leerden lopen. En hij vermaakte zich kostelijk. En morgen schoot hij kalm een hele eendenfamilie weg. Hij kon geïnteresseerd en geamuseerd naar slangen kijken, soms de ongevaarlijke vangend, de gifslangen dodend met een snelle en feilloze zekerheid, zonder emotie. De toekomst bevreesde hem niet. 'Komt tijd, komt raad!' De problemen van Tjoek legde hij ononderzocht terzijde. Wat wil je toch? De dingen zijn nu eenmaal zo. Twee eieren waren precies gelijk. Uit het ene kwam een zwarte haan, uit het andere een witte kip. Waarom? Laat maar waarom! Uit het ene zaadkorreltje kwam een boom, uit het andere - precies

even klein en wit - een struikje. Waarom? Laat maar waarom! Wat groeide er uit Tjoek? Laat maar waarom. Komt tijd, komt raad.

Dus verviel Tjoek beurtelings in lange perioden van daadloos dromen en perioden van enorme activiteit. In beide gedaanten bleef ze in de stad onaanvaardbaar. Ze was óf imbeciel of een amokmaakster. Vermijd haar maar. In haar piekerbuiën liet Man haar maar liever in de steek. Ze was onredelijk, kon hem uren lang in broedend stilzwijgen haatziek aanstaren. Of uren lang akelig huilen: ik wou dat ik dood was. Er was werkelijk geen land met haar te bezeilen.

En dan waren er die andere perioden. Dat ze triomfantelijk en zelfverzekerd wist wat ze doen ging: ‘Vandaag of morgen eet ik ook vlees. Plotseling. Let maar op.’ Of: ‘Ik zal Si Badak schieten, ik! Jij en Go zijn sufferds!’ Zij was een bijzonder mens immers? Vreemd dat een ander dat niet direct zag! Zij zou Si Badak doden en daarmee zou ineens het keerpunt in het leven gekomen zijn. Dan naar Sumatra en dan - enzovoort. Ja, Man had gelijk: doen, doen, doen!

Dus ging Tjoek er wel eens alleen op uit met de Bayard. Soms lachte Man flauwtjes. En met een beetje spot en bezorgdheid. En soms moedigde hij haar aan. Ach, als Tjoek ooit de volmaakte jachtgenote kon worden, dan pas was alles goed, immers? Soms gingen ze er samen op uit. Voor Si Badak alleen. Alles maar soms-soms. Want daarnaast dwong het bestaan toch tot een vaste regelmaat van jagen, verkopen en kopen. Het was eigenlijk zo'n soort leven als van een ambtenaar, die elke maand één lootje koopt voor de honderdduizend. Bestond de honderdduizend wel? Voor hem?

Bestond Si Badak wel? ‘Ik zweer!’ zei Man. Maar bestond Si Badak wel voor hem? Of voor Go? Ach, misschien wel, juist wel voor die rare Tjoek! Die rare Tjoek, die zich met de windbuks en soms met de Bayard oefende in schieten. Op

dode dingen! Een blad, een struikje, een steen. Na zich er eerst van te overtuigen dat er geen dier in de buurt was van de schijf, ja zelfs geen insect. Man sloeg dat allemaal met verbijstering gade. En toch met een broederlijk medegevoel en begrip. Hoe langzaam ging het leren vliegen van een jong vogeltje. Hoe moeilijk moet de overgang van beweging zijn voor een kruipende rups, die plotseling een vlinder zijn mag?

Als Tjoek dan Man naast zich zag staan, vol hulpbereidheid en gevoel en begrip, kon ze overmand worden door een plotselinge golf van grote liefde en eerbied voor deze vreemde vriend, die zoveel eindeloos geduld had voor haar. Om plotseling met tranen in de ogen te beseffen dat hij ergens kind bleef en eeuwig kind zou blijven.

Nee nee, geen kind. Dier temidden van dieren. En de wonderlijkste dieren van alle dieren in de hele wereld. Welke vogels konden als de moerasvogels vliegen en lopen en zwemmen? Welke andere vogels hadden zulke lange snavels, zulke lange poten of zulke lange tenen? Welke vogels konden als zij lopen op het water en onder het water? Welke vogels hadden als zij zulke volmaakte schutkleuren en schutgestalten, zodat ze leken op riet en lis en hout? Welke vogels hadden als zij zelfs stemmen als lis en riet en hout? Waar leefden als hier vissen, die noch zeevis noch zoetwatervis waren, maar beide tegelijk? Zoals de bandeng en de kakap? Welke dieren leken zelfs maar in de verte op kikkers en schildpadden en leguanen, levend op aarde en in water? Geen vis en ook geen vlees? Langzamerhand raakte zij als Man vervuld van dit wonderlijke droom- en toch werkelijke leven in drie elementen tegelijkertijd: aarde, lucht en water. En leerde ze begrip krijgen voor Man's superioriteit in deze wereld.

Ze leerde hem vooral bewonderen in de nachtelijke jachttochten, zijn panterachtige voetstap, zijn onfeilbaar richtingsgevoel en zijn nooit falende oog om in de duisternis af-

standen te schatten, gedaanten te herkennen en een gerichte en nuttige koers te vinden, waar zij slechts tasten en vermoeden kon. Hij wist zelfs in het donker de vaste paden tussen de drijfzandkommen, de boorden langs modderpoelen en kreken, de slingerwegen tussen doornvelden. Hij vond de observatieposten in het hoge gras en hij was onkwetsbaar voor muskieten en groter ongedierte. Hij kende de sterrenbeelden en kon aan de stand daarvan foutloos het uur van de nacht vaststellen, hij wist waar de zon zou opkomen en waar de maan. De vormeloze en eindeloze Grote Rawa kende hij zoals zij het Chinese kerkhof. Maar zonder oriënteringspunten zoals haar grafheuvels en grafmonumenten. In De Grote Rawa was voor haar maar één vaag oriënteringspunt: de voortdurend omklappende lichtkegel van de vuurtoren in zee ergens in het Noord-Oosten. Hoe wonderlijk, dat bij dit meesterschap over de natuur Si Badak nog kans zag te ontsnappen! Dat hij voor Go onontdekt kon blijven, had hij haar kunnen uitleggen. Go's toegangswegen tot de rawa waren immers maar beperkt. En als hij in die toegangswegen Go's voetsporen niet vond, was hij er niet. Ook wist Go de doorwaadbare plaatsen in het zwarte moeraswater niet, die Man wist, en waardoor Man zich begeven of schuilhouden kon, waar Go nooit kwam. Man's enige mogelijkheid van verraad school in het gerucht dat hij zou kunnen maken. En dat in de stille, klare nachten ver hoorbaar was. Daarom had hij een techniek ontwikkeld van volkomen onhoorbare voortbeweging, deels berustend op weergaloze kennis van de grond en zijn begroeiing, deels op zijn instinctieve peiling van verraadmogelijkheden. 'Wat Si Badak kan, moet ik ook kunnen!' had hij eens gezegd. En hij kon het. En hij leidde Tjoek op in deze techniek. Tjoek, voor wie dit alles eerst interessant spel was, maar later tartend oefenterrein voor groter bedrevenheid.

Alleen sommige dingen kon ze nooit. Sommige gedragingen van Man bleven haar verschrikken. Daar waar ze in al hun eenvoud verstoken bleken van elk gevoel. Eens bij voorbeeld, in het donker loerend langs de geweerloop, zei ze: 'Ik kan de korrel niet zien.' Toen had hij met een vlugge handbeweging een vuurvliegje gevangen en doodgedrukt op de korrel, waar zijn lampje koel bleef lichten. 'Nu kun je hem wel zien', zei hij kalm. Dat zou ze nooit kunnen. En gelukkig deed Man het zelf nooit. Niet nodig, zei hij, ik schiet en raak met ogen dicht. Hij zei het zonder enige zweem van opschepperij. Want het was zo.

Si Badak ving hen in een nieuwe en beslissende greep van dit leven. Het andere, het normale leven, ging te langzaam, bleef zonder meetbaar uitzicht. Er moest een wonder plaats hebben, een plotselinge omschakeling, die het onmogelijke mogelijk zou maken. Het was bovendien niet eens wonderlijk, het was de enige schakel tussen het oude en het nieuwe leven, dus in al zijn overmijdelijkheid, een even reële en eenvoudige zaak als bij voorbeeld het klaarmaken van eten. Zeker verschilden de toebereidselen en de techniek bij Tjoek en Man. Tjoek zocht Si Badak niet speciaal op. Ze zou alleen paraat zijn als hij plotseling haar pad kruiste. Man bedacht valstrikken en dwaalsporen, liet haar soms uren lang alleen zitten op een posteerpost, terwijl hij zorgvuldig sporen verborg en andere sporen legde om Si Badak hun richting uit te drijven. Hij ging daarbij zó onhoorbaar te werk dat Tjoek in de grootste angsten raakte, nu eens denkend dat hij haar voorgoed verlaten had, dan weer dat hij verdronken was, gestikt in drijfzand of gedood door de plotselinge beet van een gifslang. Ze voelde zich bedreigd door allerlei denkbeeldige gevaren en tenslotte door Man misleid en verraden. Ze had geleerd tijdens die verlaten wachtturen niet het minste gerucht te maken en Man niet te roepen, zelfs fluisterend niet.

Want tweemaal was het gebeurd dat Man de posteerjacht abrupt had afgebroken. ‘Waarom roep je mij?’ ‘Ik fluister alleen’. ‘Dat is genoeg’. Hij ging kalm naar huis. En inderdaad scheen iets grondig bedorven te zijn, want hoe lang Tjoek ook bleef wachten, er kwam wérkelijk niets. Ook Man's humeur en bereidheid tot medewerking waren dan vele dagen bedorven. Dus leerde Tjoek hem onvoorwaardelijk te gehoorzamen.

En maakte kennis met de grondwaarden van het goede jagerschap: eindeloos waakzaam en paraat zijn. Leven geheel voor eigen verantwoording. Ondergeschikt zijn aan de orde van het jachtterrein. Dus leerde ze het volkomen natuurlijke lichte kuchje onderdrukken. En de opwelling om met een licht klapje de plotseling stekende muskiet te doden. Ze leerde haar gedachten en gevoelens op te sluiten in de kamer van haar hart, terwijl haar zintuigen de wacht betrokken aan de deuren en ramen naar de wereld buiten haar. De aanvankelijk opgebrachte concentratie en inspanning werden langzamerhand minder, nochtans zonder het waakzaamheidsapparaat te verslappen. Er ontstond een nieuwe doelmatige verdeling tussen de werkzaamheden van lichaam en geest. Eindelijk leerde Tjoek de wérkelijke jager kennen en begrijpen: zijn zwijgzaamheid en sloomheid, de gesluisde blik van zijn ogen en de traagheid van zijn gebaren. En daaronder de vulkaan van zijn enorme dynamiek, gepoold in een aantal volmaakt gecoördineerde en doeltreffende bewegingsmogelijkheden.

Ach nee, zover zou Tjoek het nooit brengen. Ook al omdat de som van dit leven en het andere te groot was, de last te zwaar. Om vier uur 's morgens naar haar huis om in een loodzware maar veel te korte slaap te vallen; zeven uur op om naar school te gaan en daar wakker te blijven. Naar huis om één uur en mee te eten met Ma om daarna naar Het

Groene Huis te gaan en van daar naar de markt om te verkopen en te kopen. Dan weer de korte komedie thuis en daarna het werk voor Man en dan de nachtelijke jacht. Ze leefde af en toe slapend met open ogen. Op alleen maar één instinct: de Bayard grijpen en de linkerloop af te vuren op Si Badak, op het moment dat hij verscheen.

Zo ook die ene nacht.

Toen de dunne maan van de Arabische vlag de Grote Rawa betoverde tot een levende droom, zó absoluut, zó dwingend, dat alleen de verschijning van Si Badak de stap terug naar de werkelijkheid kon maken. En hij kwam. Uit de versteende profielen van struik en heester maakte zich zijn onhoorbare schim los in een magische beweging over het blauwe water. Nu. Nu! Tjoek's zware armen hieven de Bayard en met een ontzaglijke inspanning ontworstelde ze aan haar loden slaap de geconcentreerde waakzaamheid van schouderen, vast richten, NU!

En dan de bliksemende intrede in de werkelijkheid van het donderende schot, de vuistslag van de terugstoot van het geweer en de ontzettende schreeuw van Man: 'Tjoeoeoeoeoek!!!' Een stem die wegstierf in een reutelende gorgel, terwijl de schim zich één moment verhief in de dierbare gestalte van Man die dan weg zonk in het moeras, het laatst omhoog de arm tot hij omklapte als de lichtbundel van de vuurtoren. Als een signaal: voorbij.

Tjoek was overeind gevaren met een schreeuw van ontzetting, verwilderd zichzelf zoekend op de grens van droom en werkelijkheid. Dan strompelde ze vooruit, de poel in, dwingend roepend: 'Man! Kom hier! Man!! Kom hier!!' Maar Man kwam niet terug. Ze zonk steeds dieper weg in de sponzige, slijmerige moerasbodem, die haar voeten sarrend vastgreep en de woestheid in haar lichaam smoorde. En donkerder en donkerder dreigde. Tjoek was reeds tot haar

middel in de poel weggezakt toen ze wist dat ze verslagen was. Ze capituleerde met een wilde snik, de Bayard van zich af slingerend. Ze draaide zich om en strompelde terug, klagelijk en mikkend snikkend, de hele lange weg terug, langs de zwarte, besluiteloze kreken, de dwalende paadjes, het zwijgende riet, de vastere berm, de straatweg, het huis. Ze rolde zich op in haar bed, de armen geslagen om de opgetrokken knieën, waartegen het hoofd leunde met de langzaam smorende snikken. Inslappend in de veilige schoot van het Verdriet, terwijl buiten de cello van mijnheer Barrès een begrijpend lied zong van troost.

Little Nono

Van alle bokkers hield ik het meest van Little Nono. Omdat hij little was en omdat hij Nono was. En staat Nono niet voor alles wat aardig en onschuldig is? Little Nono was geen fighter. Hij was een stukje mensgeworden vechttechniek. Dus kunstenaar en balletdanser. Neen, geen fighter. Daarom mocht niemand hem eigenlijk. De bokkers niet en het publiek niet.

Bokkers - en dat zijn bijna allemaal vechters - houden van een vent die zich kapot vecht. En publiek - laat mij zwijgen over publiek. Ik haat publiek. Het soort dat loeiend moord en doodslag wil zien. En meer nog het soort dat in valse schijn-humaniteit neerkijkt op bokkers. Waarom deze uitweiding? Omdat boksen strijd is. En omdat alle leven strijd is. En omdat de mens die waarlijk leeft, altijd vecht. Zoals Gene Tunney terecht zegt: 'A man must fight!'

Little Nono was niet alleen little en Nono, maar hij was ook een man. En een mens. Hij had boekhouder kunnen zijn of schoolmeester. Daar leek hij ook het meest op. Hij koos het prizefighter-schap omdat dit hem een behoorlijk inkomen verschaftte om te leven zonder slaafje te zijn. En omdat dit hem in staat stelde om te leven als vechtend mens. En als bohemien. Want Nono was een waarlijk vrij mens.

Hij leek nochtans in zijn levenswijze niet op andere bok-

sers. En andere bohemiens. Hij had geen schulden in de weken dat hij niet vocht en hij smeed niet met geld als hij gebokst had. Hij was niet protserig gekleed en hield niet van show. Hij zag er delicaat uit, had geen gezwollen handen, verminkte oren of gescheurde wenkbrauwen en zelfs niet de zware oogkassen en gorilla-achtige jukbeenderen en kaken van de geboren bokser. Hij zag eruit als een schoolmeestertje met een gerimpeld gezichtje, veertig jaar oud zo ongeveer (hij werd ook vaak Nènè genoemd - oude vrouw), maar niemand wist hoe oud hij was.

Weliswaar is 32 jaar de leeftijdsgrens voor boksers (omdat daarna de reactiesnelheid te veel afneemt), maar Little Nono was zó goed geconserveerd, hij kon wel honderd jaar oud worden en nòg bokser zijn.

Little Nono kwam van Ilo-Ilo in de Filippijnen, waar veel boksers vandaan komen. Ook Ceferino Garcia, die wereldkampioen werd lichtgewicht, met zijn befaamde bolo-punch.

Little Nono had een ongelooflijk groot aantal partijen gebokst in zijn leven, van Cairo af tot Sydney toe. Niemand wist hoeveel, want hij bewaarde geen krantenknipsels en geen trofeeën. Hij maakte alleen een spaarduitje.

En dan was Little Nono een southpaw, een 'rechts-voor-bokser', zoiets dus als een linkse schermer. Verduiveld lastig om te bevechten. Maar als je nagaat dat nooit een southpaw wereldkampioen is geworden, begrijp je wel dat hij toch zwak is en verslaanbaar. Nochtans is het southpawschap een soort tegenpool in de bokstechniek, een soort 'pi' in de wiskunde, die lastig te verwerken is. Elke bokser komt vroeger of later een gevaarlijke southpaw tegen en die ontmoeting kan doorslaggevend zijn in zijn carrière. Net zoals in het normale leven juist de onverwachte, scheve en volkomen tegengestelde zaken iemands wèrkelijke bekwaamheden testen.

Little Nono was nog nooit van zijn leven k.o. geslagen. Hij was tegen de grootste kampioenen uitgekomen en tegen de moorddadigste vechters, maar op zijn hoogst hadden ze op punten kunnen winnen - en waren er zelf lelijk gehavend van af gekomen. Alleen ik, ik heb Little Nono k.o. geslagen. Hah! Helaas niet in een openbaar gevecht - nee, gelukkig niet. Misschien vertel ik het straks wel. Maar dan moet je eerst meer van Little Nono afweten. En van mijn vrienden. Little Nono, moet je weten, had geen 'kill' in zijn vuisten. Daarom had hij ook maar heel zelden met k.o. gewonnen. En toch hielden bokkers er niet van tegen hem uit te komen. Een echte bokser houdt van een 'killer', zo'n vent waarvan je later trots vertellen kon: 'I nebbber knew wot hit me, sir, dat lightning blow!' Of: 'He killed me right away, stop - counter - one - two - bow - WOW!'

Nee, bij Little Nono liep je vaak als een pias door de ring. Duizelig en dronken, in een spervuur van de onmogelijkste slagen, waar je zelf doorheen maaide zonder iets te raken. Tot de gong ging en je stupide grinnekend naar je hoek terug zigzagde. Ah, niet leuk datte. Je staat daar after all half naakt te kijk in een naakte ring voor een duizendkoppig publiek. Ja, Little Nono kon je monsterlijk tuk hebben. Hij kon weerloos wegvluchten voor je barrage van slagen tot hij in een hoek was of in de touwen - met de rug tegen de muur zozegde - 'and now for the kill!' En dan was het opeens flitsend mis. Daar ontplooidde zich pas recht Little Nono's briljante techniek van bobbing, waving, riding - ach, ontduiken, zwaaien, meegeven - hij was de verraderlijkste schijf van de wereld geworden. Je sloeg zoemende gaten in de lucht, ranselde je polsen stuk op de touwen, viel driekwart uit de ring. En Little Nono glipte en dook en schichtte tussen de bliksemende slagen door, zat je pal op je huid en trakteeerde je op voltreffers dat horen en zien je verging. Ahhh! Hoe

kon ik overeind varen uit m'n stoel en schaamteloos brullen: 'Good, Nono, good!!! Very, very good!' Want iedereen houdt van de mens, die in de uiterste nood zichzelf vrij vecht en overwint.

Maar bokkers haatten het en het publiek haatte het. Het publiek ziet liever doden. Het publiek houdt van zo'n vechter als Rio Gill, een Frans-Chinese jongen van Sjanghai met een kinderlijke bewondering voor George Carpentier en een verouderde techniek van Eugène Huat. Mijn God, hoe kon hij rousen en zelf gerousd worden dat bloed en zweet in het rond spatten, terwijl hij lachend schreeuwde: 'Yeah! Hit me, hit me!!' Zó'n vechter die lééft van de 'cross', dat is de slag die je niet opvangt of ontduikt, maar direct beantwoordt met precies dezelfde slag. Ah, het impact van deze dubbelslagen, als de echo van dreunende botsingen van mastodonten uit de oertijd!

En daar had je Tommy Acquerro met zijn kop van een panter en de gratie van een panter. Hij had doodskoppen getatoueerd op de binnenkanten van zijn onderarmen en hij had ze gestikt op zijn hoge bokslaarzen. Hij kon 'hands-up' staan voor zijn opponent met die twee tartende doodskoppen en als ze attaqueerden, dan dook hij onder de slagen door of liet ze doorschieten terwijl hij tolde om zijn as en sloeg terug, droog en knappend en oer-hard, alsof zijn armen slingerende loden kogels waren aan leren riemen. Hij brak me eens twee ribben met een doodgewone stop-counter, omdat ik al te wild sloeg en miste, terwijl hij me gewoon opving met zijn vuist. Een metalen veer, die Tommy, de meest onbevreesde mens die ik ooit gezien heb. Bij gebrek aan bokkers van zijn gewicht en in grote geldnood nam hij een gewetenloos geoffreerde partij aan tegen die andere koppige vechter Rio Gill, die veertien kilo zwaarder was.

Mijn God, dat gevecht! Rio die bloedde uit duizend won-

den en telkens weer met zijn open jongenslach die panter tegemoet trad. De panter die toch langzaam maar zeker gesloopt werd door de mokerslagen. Zo, precies zo, werden caesaren gebroken en wereldrijken gesloopt in dat wonderboek Historie, dat je niet lezen kan zonder tranen in de ogen om de Tragiek der Onafwendbaarheid.

Gill kreeg Tommy in de laatste ronde met een ontzettende lange hoek op de kaak. Hij was al knock out vóór hij verbrijzeld terugviel op het canvas en de referee begon te tellen, haastig, toen Rio hem optilde en naar zijn hoek droeg en men hem met veel moeite weer tot het leven terugbracht. Maar de panter was voorgoed dood. De soepele, glijdende stap laag langs de grond was weg, de katachtige gracie was weg, de smeuling en explosies waren weg. Tommy kreeg de hakkende loop van de dronkaard. Hij kreeg spraakmoeilijkheden, en de blijde eeuwige onbezorgdheid van de imbeciel.

Rio werd alleen maar half blind aan één oog en droeg ernstig een fopbril met goud montuur, waardoor hij op een dominee leek. Hij ontwikkelde de geleerde pose om gebrild in de ring te komen, eerst bij het 'Time!' de bril wat omlaag te schuiven en professoraal verstrooid naar de wazige schim van zijn opponent te kijken, waarna hij het sieraad plechtig aan zijn helper afstond om in zijn gevecht te waden als een matroos op zaterdag. Rio werd later zó blind dat hij letterlijk bokste op de tast, uit het geschuifel van de voeten en de inkomende slagen zijn aanvalstactiek opbouwend met de snelheid en de precisie van een Leica. Toch was het nooit leuk voor de referees.

Onkwetsbaar, ja zelfs onschendbaar was Luis Blanco. Gesproten uit een oude en aanzienlijke koopmansfamilie in Manilla. Na een briljante voorstudie ging hij opeens het verkeerde pad op en werd vuistvechter. En reisde in een nieuw, rijk geluk jaarmarkten en arena's af, als waren het

universiteiten. Een aristocratische verschijning was Luis, ja, en hij was mooi. Hij droeg de bijnaam Adonis van Manilla. Als hij bokste kwamen altijd veel vrouwen kijken. Hij had een gestalte als de Speerdrager van Praxiteles, maar fijner, ronder, edeler. Hij had een manier van kijken met iets achterover gehouden hoofd onder zijn lange wimpers door, die plebejers razend maakte. Ah, hoe konden ze dol van woede en verniellust in een herleefd ‘ça ira!’ op hem losbranden en hoe kon hij zich weren als een leeuw, zijn lange lokken schuddend, en tartend afgebeten roepen: ‘Ah! Ah-ah-ah!’ En zelf slaan met de lange, onfeilbare slag van een engel.

Ja, een engel leek hij, met zijn volmaakte gestalte, zijn gouden huid, zijn schitterend witte zijden broekje, zijn witte sokken en witte laarzen, het zilveren kettinkje met kruisje om de hals. Je zat een moment stil en prevelde een gebed als bij het ‘Time!’ Luis zich even omdraaide, leunend op de touwen zijn zolen indanstein het hars, dan opeens een halve knieval maakte en een kruis sloeg. Zich dan met een ruk omwendde en hoog en wit en schitterend zijn opponent tegemoet trad.

Ja, ik hield van de ring, van zijn helle licht van eerlijkheid en openbaarheid, het zelfverkozen noodlotsquadraat van ‘hier en nu’, de onmiskenbare symboliek van alle menselijke leven in alle historiën. Ik gooide dichters en filosofen weg en leefde met Toy Bulldog, Tiger Dollah, Chen Chen, Nai Boon Mah, Baby Mendiola en Wonder Bar. En Ventura Marquez, de Mexicaan met zijn popperige Maya-vrouwje. Ze zat altijd vooraan bij de ring als haar man bokste en ze keek onbewogen toe als hij verschrikkelijk verloor en even onbewogen als hij glorieus won. Na het gevecht gingen ze stil en eenvoudig en simpel naar huis als een klerkje-met-echtgenote. Niets meer. Alle bokkers, daar was buiten de ring vaak niets aan. Buiten de ring waren ze weer in dat idiote leven dat wij Het Werkelijke Leven noemen. Voor hen was zo'n gevecht

het gecomprimeerde leven in zijn volle lengte en omvang van geboorte tot dood, met alle menselijke waarden: hoop en wanhoop, werk en ontspanning, liefde en haat, geluk en ellende, uitgedachte constructie en noodlot, nobelheid en slechtheid - met een plotselinge dood of een langzaam sterven, met reeksen ramspoeden of reeksen wonderbaarlijk geluk, met glorie en verdoemenis - onder het gehuil van de stupide massa. In een weergaloos snel tempo. Zestig jaren leven in zes ronden van twee minuten! Met elke honderdste seconde de inzet van de hele persoon, met de risico van verminking en dood, maar met moed, moed, moed. Ah, een normaal verstandig mensenleven leef je maar één keer, maar een bokser leeft duizend keer! Voor duizend of voor vijftig pop. En voor de glorie om straks dansend rond te springen met de armen omhoog voor het gejuich in het hart. Of gebroken te ontwaken in een nieuw leven, de winnaar uit het vorige leven te omhelzen, hem uit de grond van je hart bewonderend om zijn triomfale levensmoed. Snap je het niet? Omdat je bang bent.

Ik trainde met ze. Eigenlijk door een samenloop van omstandigheden. Als kleine jongen had ik leren boksen. Omdat ik tenger en bangerig was en ik in een buurt van schorem toch bestaan moest. Als schooljongen al had ik een soort nieuwe romantiek gefokt van vechtstijlen en namen zoals Domy Santos, Young Frisco en Santiago, die nevenherinneringen opriepen aan conquistadores en avontuur op verre kusten, aan ontdekkingsreizigers en fidalgo's.

En waren geen doodgewone schooljongens zoals ik kampioen in de ring? Een Wim Voll, een Gerrits? Er bestáán levensterreinen waar een mens geen gareeldier is, of boekenslaaf, maar koning voor zichzelf. Later werd de dweperij natuurlijk minder. Als HBS-er en zo.

Toen ik reporter was voor een krant, kwam er eens een

hele schuif bokkers uit Singapore in Batavia en ik ging ze interviewen. Ze moesten de volgende avond al uitkomen tegen plaatselijke grootheden en snakten naar een 'work-out'. Ze trainden bij een vriend van me, die zelf telkens een paar rondes sparde. Hij vroeg me: 'Neem jij ook één van die jongens, Peng, de kleinste maar, want je ligt er al te lang uit.' Ik zei: 'Okay', kleepte me uit en pikte Little Herman, een kleine bulldog uit Ceylon, twee koppen kleiner dan ik en zeker tien kilo lichter. Ik bokste nog de oude stijl, veel meer gericht op 'noble art of selfdefence', maar deze boksertjes hadden de moderne Amerikaanse stijl van 'risk much, give much'. Die kleine jongen liep onder mijn mooie lange linkse en rechtse directen door alsof het wuivende palmbladeren waren en op halve afstand maaide hij me compleet in tweeën met ontzettende hoekstoten en halve swings op korte ribben, maag en solarplexus. Ik hield er na twee rondes mee op en ging ontredderd naar huis. Zeggend: 'Peng, jongen, je bent een oude man. Je bent net zo'n mooiprater als de rest. Met een body als een oud, rot biervat. Je wordt goddank beschermd door een mooi kletsbeschavinkje dat slaan veroordeelt en de gladste tong beschermt, omdat er geen werkelijke fut meer in zit. Als ooit puntje bij paaltje komt en niet de tong maar daden wat moeten doen, ben je er geweest.'

Ik ging in training. En beleefde de prettigste en leerrijkste en gezondste dagen van mijn leven. Zelden verkeerde ik in een zó internationaal gezelschap met zoveel vormen van levende taal (zij het pidgin-Engels), zoveel praktische filosofie (zij het bokkerswijsheid) en zoveel vormen van zó puur bohemienschap (zonder verliefdheid). Zelden ook leefde ik zó puur. Zonder alcohol, zonder vrouwen, zonder nachtleven. Ik werkte systematisch en betrouwbaar, was vroeg op en vroeg naar bed, veel buiten. Mijn lichaam was jong, sterk, lenig, paraat en vol daadkracht. Ik dacht helder en handelde

bliksemsnel en efficient. De techniek van mijn vechtershand leidde mijn geest op. Ik was bedaard en twistte nooit. Ik leefde voortdurend in het aangezicht van het gevaar en ontwikkelde daardoor barmhartigheid voor het leven. Ik was méér waard dan tien filosofen en tien dichters samen.

Ik was hun vriend en kameraad. Ze noemden me eerst mister Mahew en later vertrouwder Chinees Mah Yioe. Mijn Indisch verbasterde bijnaam Peng werd mijn Chinese geslachtsnaam en ik heette dus Peng Mah Yioe. En ze zetten die naam in Chinese karakters op mijn bandages, zijden boksbroekje, abdominal pad (lies-beschermer) en zelfs mijn mouth-piece, het rubberen mondstuk. En nochtans was ik nu geen Chinees, ook geen Indo of Europeaan, maar broer in Joe's Gym.

Ik kon ook de hele middag door het huis zwerven in mijn boksjas (een Japanse kimono), urenlang over literatuur praten met Joe Diamond, een lange Soedanneger met een absurd incasseringsvermogen, zowel lichamelijk als geestelijk. Hij kon een hele dag lui in zijn bed liggen met zijn rode fez op, zoute meloenpitjes knabbelend en met feilloze zuiverheid spuwend naar een roodkoperen kwispedoor vijf pas van hem vandaan midden in de kamer. 'Dat guy Maugham, Mah Yioe, I rid him olright, oyeh, I can read! Wrote about da chopping-off of da head and da wink of da eye. Funny. Makes me sink: where, oh where do we go after dead.'

Joe's Gym was eigenlijk helemaal geen gym. Er was helemaal geen gymnastieklokaal of iets dat er maar op leek. Het was een doodgewoon oud Indisch huis met galerijen en kamers. En met een groot achtererf. Daar stond een boksring, bloot in de zon. De planken waren hier en daar vervelend krom getrokken, en al waren ze met canvas overspannen, je liep soms toch lelijk te struikelen. Aan de manggaboorn hingen twee zandzakken en tegen de muur

van de put was een peerbal opgehangen. Aan één kant bij de ring was een soort tribune gebouwd, gammel en krom. Daar konden toeschouwers komen om voor een kwartje naar het trainen te kijken.

In de achtergalerij en de gangen van de bijgebouwen werd geskippen en werden de lenigheidsoefeningen gedaan. Tussen het eten koken en wasgoed drogen door. Er liepen kippen, katten en honden en kinderen van de burens. Er werd zelden geveegd. Het was eigenlijk een heidense rotzooi, maar oer-gezellig, nonchalant en vrij.

Joe was de huurder van het huis en de trainer van zijn stal. Hij had een ingewikkelde Manillese naam, maar men noemde hem buiten Eagle en thuis Joe of Toy. Joe leefde heimelijk met een scheurtje in zijn long en gaf na sommige wedstrijden bloed op, maar was 'game' als geen ander. Hij had een verrukkelijke vrouw, die idolaat van hem was. Ze had vele, andere, betere, partijen kunnen doen, maar ze gaf niet om andere mannen. Als haar bijzondere attenties bewezen werden, deed ze alsof ze het niet merkte. Verscheidene bokkers waren verliefd op haar, maar ze lieten haar met rust uit kameraadschap voor Toy. Ze had een enerverende manier om zich onverschillig te kleden, terwijl ze altijd beredderend in haar wapperende kimono door het huis liep, thee met suiker en citroen voor ons klaar maakte, ons eten kookte, bandages of kleren wies, wonden behandelde of kwartjes ophaalde van de toeschouwers. Ze was allang niet mooi en vast meer, maar sommige vrouwen blijven tot op hoge leeftijd aantrekkelijk omdat ze door en door vrouw zijn. Ze was zo natuurlijk, zo fris, zo puur als een vrucht, een hert, een bokser. Geen vrouw of meisje was er in Batavia zo echt als zij.

Wie fantasie had, kon niet nalaten verliefd op haar te worden. Ik had fantasie. Op een zondag ging ik naar hen toe.

De avond tevoren waren er grote bokswedstrijden geweest, en wat ik verwachtte was gebeurd: de hele bende was de deur uit om feest te vieren. En wat ik gehoopt had was er ook: Zij was alleen thuis. O ja, ze heette Rosa. Eigenlijk verraste deze half verwachte kans voor vrij spel me toch wel. Ik was verlegen (als je schoon leeft, kan je moeilijk huichelen), maar ook al raadde Rosa direct waarom ik kwam, ze liet er niets van merken. ‘Jammer Mah Yioe, dat ze weg zijn - allemaal zijn weg - nu kan je niet trainen. Ze zijn aan het biljarten. Ga ook maar naar ze toe. Ik heb lekker een dag rust.’ Ik was wel vaker met de jongens mee geweest om te biljarten in dat gemoedelijke koffiehuis aan Pètak Sěmbilan bij de Chinese tempel. Het was er inderdaad altijd onbetaalbaar gezellig, met veel goed eten van allerlei verkopertjes van de straat, met veel slecht biljarten, met veel brouhaha en veel bravado. Maar wat was dit alles vergeleken bij Rosa in een koel, stil, huis?

We praatten over de wedstrijden van gisteren. Ze lag languit op een luie stoel en keek dromerig over het verlaten achtererf, dat schel en slaperig makend lag te stoven in de toch al hete voormiddagzon. De ring stond daar als een schavot. Schavot?! Ik draaide de rotanstoel een kwart slag om niet naar buiten te hoeven kijken. Maar naar Rosa. We spraken beradend, zij onder al haar nonchalance op haar hoede. Ik deed stuntelig en ik wist het en was er kwaad om. Ik geloof dat ze me juist mocht omdat ik zo stuntelig was. Ik geloof, dat er iets ging groeien.

Er kwam opeens een sloffende stap door de gang. De tochtdeuren sprongen open en daar stond Little Nono, onverschillig en verstrooid als altijd, de hoed achter op zijn hoofd als altijd. ‘Hai Mah Yioe! You here?’ Verbaasd. Zijn rimpelig mandarijnengezichtje bleef in dezelfde plooi, maar er zat opeens ook iets waakzaams in. En hards. ‘Hai Rosa!’

Hai!’ Little Nono kwam sloom naderbij, liet zich in een andere rotanstoel vallen, trok een been over de leuning en keek naar de zolder. We voelden ons alle drie ongemakkelijk. Waarom? Waarom althans Little Nono? ‘You come for a work-out, Mah Yioe?’ Ja, eigenlijk wel, maar na gisteren... Stom dat ik daar niet aan gedacht had.

O, maar Little Nono had gisteren toch niet gebokst. No money, honey, dus nou ook niet uit. We konden best een paar rondjes sparren. Alles beter dan niks doen en kletsen. Straks als je moe was, wat anders. Kom maar. Hij gooide z'n hoed af en trok zijn jas uit, wandelde zijn das lostrekkend naar de put om zich verder te verkleden. Ik volgde onwillig en geërgerd. Ook was ik doodgewoon bang. Ik had nog nooit met Little Nono gespard, omdat hij zo knap was, maar vooral omdat hij een southpaw was. Ah, altijd die vrees voor het onbekende weer bij beschavingsmensjes. Ik vloekte tussen mijn tanden en ontkleedde me met driftige rukken. Ik keek naar Little Nono, hij stond geheel naakt bij de put. In de brandende zon, zorgvuldig zijn bandages wikkelen. Zijn toewijding voor zelfs zo'n futiel werkje voor zo'n futiel spar-partijtje trof me weer. Het kalmeerde me. Ook mijn voorbereidingen werden rustig, efficient. After all was de techniek van bevechten van een south-paw bekend genoeg. Draai altijd naar links; sla rechts. Logisch. En zó gemakkelijk!

Ik kreeg echt trek de theorie toe te passen in de praktijk. Ik floot zacht sissend tussen mijn tanden een deuntje. We hielpen elkaar met de handschoenen. Het waren nog haast nieuwe Benlee's (van de korte partijen van gisteren), het leer rook lekker, het voelde fluwelig aan op de wangen. Als je met de gebalde vuisten in de handpalmen sloeg, voelde je je biceps springen, en de spierkussens in schouders en rug kaatsen van energie. Good. ‘You time, Rosa? Get the

watch.’ Ze bond de veters dicht. Ze haalde de stopwatch. We werkten ons eerst nog wat los. Nono met skippen. Ik hoorde het springtouw zingen, tegelijkertijd als een metronoom tikkend op het canvas, de zachte roffel van de dansende voeten. Ik oefende me in tempo-slaan op de peerbal. Ergernis en gespannenheid waren weg. We waren gewoon twee trainende jongens.

Rosa kwam met een rottanstoel naar buiten en ging knus onder de manggaboorn zitten, de knieën opgetrokken. ‘In the ring, you boys, and pick your corner.’ Ze fixeerde het horloge met de aandacht van een kind. Wat zou ze toch denken? Ze hield haar hoofd scheef, met de nagel van de middelvinger licht haar kruin krabbend, scheef kijkend op de stopwatch. Opeens riep ze: ‘Time... (helpers weg)... go!’ Ik liep met gebogen schouders op hem toe, vastbesloten hem mijn techniek op te leggen, zó snel en overweldigend dat hij met zijn southpawschap in het defensief in de minderheid moest zijn. Maar Nono kwam me ontwapenend glimlachend tegemoet, zijn hand uitgestoken voor de bokkersgroet met de lichte vuistaanraking. Ik corrigeerde me verward, tikte aan en wachtte na het draaien beleefd en vriendelijk. Dat kostte me het gevecht.

Want toen zag ik opeens weer de absurd incongruente schijf van zijn andersom staand lichaam, de rechterhand voor in plaats van de linker. Ik was de afstand kwijt, dacht erover hoe ik in moest komen en werd verrast met een prachtige rechtse dubbel op kop en ribben, gevolgd door een keihard inkomende dubbel links op ribben en kop. Daarna deed Little Nono met me wat hij wou. Tevergeefs trachtte ik in de komende ronden mezelf terug te vinden.

Want niets klopte: Little Nono's southpawschap - onbekend en onbevechtbaar - zijn nochtans vertrouwde lesgevenstem: ‘Parry - cross - hook!’ ‘In - hook!’ ‘Side - cross!!’

‘Catch - drive - one - two!!’ en dan sloeg ik op verbijsterende wijze mis, stortte me in counters als autobotsingen en liet mijn hoofd links en rechts beuken als een roestig dakraam in een storm. Ja, ja, dat beuken van mijn hoofd, terwijl Little Nono wist dat ik dáár alles hebben kon. Zijn onbegrijpelijke negering van mijn ongedekte lichaam. Pas later begreep ik dat hij me toen voerde. Dat hij er alleen maar op uit was om me een onvergeetlijke tuchtiging te geven. Dat deed hij. Maar toen voelde ik instinctief alleen maar ergens valsheid en ik werd zelf valser en valser. Technisch was het geen boksen meer. Ik kon hem alleen maar achtervolgen als een domme stier een dansende matador. In koppig en krampachtig nadenken: ‘Waar is de opening? Waar is de opening?’ De dansende voeten op de woelende octopus van de slagschaduw, de rauwe snijdende adem, het murw wordende vlees, de lood wordende spieren, de scherpe geur van zweet en leer en bloed en ergens het absurde: ‘Ik lust het tóch, ik lust het tóch!’ Haing! Wham! Djoek! Wing! Wham!!

Het denken - het gecompliceerde denken - stierf langzaam. Het primitieve denken werd korter, solider, doordringender, sterker. Ik hield het vast in de onmogelijkste barrages, de verdovendste slagen. Ik hield het vast in de veel te korte rustpauzen als ik in mijn hoek stond met de rug naar de ring, het hoofd rustend op de ringpaal, kijkend langs het geïntensiveerd perspectief van de touwen, dun snot blazend door de beurtelings dichtgehouden neusgaten, geblokkeerd spuug samentrekkend in de mond en persend door de mondhoeken, terwijl de tanden hardnekkig het mondstuk vastklemden, kinderlijk geboeid kijkend naar de straaltjes zweet langs mijn benen, ademhaling regelend, ver en vreemd Little Nono's sloffende voetstap achter mij en zijn praten met iemand. En dan weer het ‘Time!’ en ‘Go!’ De koppige omdraai en het: ‘Get him!’.

Little Nono speelde met me. Ik was soms zó weerloos dat hij zich kon veroorloven met verwaarlozing van alle dekking voor me te staan en met dubbelslagen tegelijk op beide slapen te slaan, ‘doek-doek-doek!’ en als mijn armen in traag verweer op kwamen, daalden die vuisten en ramden met dubbelslagen op de korte ribben links en rechts ‘Whamm!’ dat mijn adem tegen mijn hersenpan sloeg en m'n lichaam ondanks mijn wil vernederend ineen kromp. Hij maakte me dan niet af, duwde me met beide handen weg, zodat ik als een dronkaard rondtuimelde en dan riep hij opbeurend: ‘Good! Stand up! Fight!!’ En ik stond overeind. En ik vocht. Good.

Het inzicht kwam in een flits van buiten. Of na een moeizame voltooiing van dom denken van binnenuit: hij slaat me van twee kanten tegelijk: in het midden is hij open. Ik had nog weinig geslagen en mijn armen waren nog sterk. Mijn rechtervuist kwam van helemaal beneden en trof Little Nono volkomen onverwacht en met geluk precies op de kin. Hij verdween zó plotseling uit mijn gezichtsveld dat ik bijna voorover getuimeld was in het helle lichtvlak. Verwilderd opkijkend zocht ik naar hem. En zag hem terzijde staan. Wankelend en weerloos. Een wilde triomf sprong in me op en ik sloeg naar hem met wat men een ‘roundhouse’ noemt, een lange rondzwaaiende slag. Ik trof hem in de nek met zo'n geweld dat zijn mouthpiece spattend uit zijn mond vloog. Little Nono sloeg de halve ring door, tegen de touwen en kaatste tollend terug. Midden in mijn vuisten, want ik was hem wraakgierig en dol achterna gesprongen en sloeg hem nog, terwijl hij tegen me aanviel en zijn armen krampachtig om mijn benen klemmend, doorzakte. Ik trapte mijn benen los, met mijn knieën naar zijn hoofd stotend en verder slaand. Uit de verte klonk het geroep van de massa: ‘No! No!!!! Stop! Stop!’ Maar gebukt sloeg ik door tot ik ‘Break’ in mijn gezicht hoorde roepen en de referee zich tussen mij en Nono

drong en ik automatisch terugstapte en Rosa zag. Zij schreeuwde en schold mij uit en ik begreep niets van een little Nono, die lag. Ik was zo ontsteld dat ik zwaaiend wegliep, struikelend door de touwen kroop en de ommuring van de put binnenvluchtte. Ik gleeed uit op het glibberige mos en viel achterover.

Ik weet niet, of ik me bezeerde, maar ik kon niet meer opstaan. Nog nooit waren mijn armen en benen zó loodzwaar geweest als na deze partij. Mijn hart stampte zó hard dat het echode in mijn oren, mijn adem ging als een mes op en neer door keel en longen. De zon scheen op mijn gesloten ogen en ik verdronk in een zee van rood vuur. Ik ging dood. In een soort panisch verzet wentelde ik me om en om en lag opeens in de schaduw. Voorover. Mijn hete beslijmde mond op koel pleisterwerk. Ik dronk de koelte op, maar mijn mond zat vol afschuwelijk spinrag. Ik spuwde woest en het bracht me bij zinnen. Wel joeg het bloed nog steeds als vuur door mijn lichaam, wel stampte mijn hart nog als een motor en trilde ik van hoofd tot voeten, maar ik wist wat ik deed. En wat ik gedaan had.

Na het eerste tumult van genoegdoening en spijt bleef alleen de spijt over. En schaamte. Als een zondaar luisterde ik naar de stemmen buiten. Van Rosa, opwekkend, en van Little Nono, mopperend, afwerend. Dan hoorde ik zijn voetstappen naar de put komen en ik stond bedremmeld. Hij stond aan de putingang, hijgend en uiterst vermoeid. Dan maakte hij een gebaar van voorbij met zijn hand en zei: 'Ged me som water will ye? - Mah Yioe?' Ik putte. We wasten ons gezicht en spoelden onze schrijnende mond. We bleven eerst nog een tijdje zitten op de koele vloer in de schaduw. Tot het ergste zweten voorbij was en de ademhaling rustiger ging. Toen baadden we ons en kleedden ons aan. Rosa zat weer binnen. Ze had twee glazen koude thee klaar gezet en

keek ons met die eigenaardige hertenogen aan. Maar ik zei: 'No, no. I better go. Bye!' Little Nono, die zijn zakdoek tegen zijn mond gedrukt hield, wuifde alleen. We slenterden de donkere, koele gang door en kwamen op de uitgeleide doende voorgalerij. We liepen de straat op.

Vijf huizen verder was een koffiehuis met een terrasje met palmen onder een wijde, koele èmpèr. We gingen nonchalant zitten, zoals alle bokkers doen, die pijn te verbergen hebben, want we waren toch wel vrij lelijk gehavend en onze spieren waren stijf en pijnlijk. Ik liet twee glazen zwarte koffie met ijs aanrukken. We dronken met kleine teugjes en keken in gedachten naar de helle, stoffige straat.

Eindelijk begon Little Nono te praten. 'Know wot you think, Mah Yioe. You think: it is always women wot make da men fight dirty. You hate Rosa. No, no. Look at Ventura Marquez. Look at Toy. Dey hav a fine loving wife and dey fight clean. No. No. Here is da fault (hij tikte op zijn borst). Here is da fault (hij tikte op mijn borst). We may not covet da wife of our brother. Fault hearts dey make foul blows. *We* are dirty. So we fight dirty. See? Hell. I was slowly murderin' you. No good. And dan you nearly busted me. Oh oh, bad! But Rosa, she's a fine girl, sure. Taught me a fine lesson. Yeah. And you too Mah Yioe, taught me a fine lesson. Gracias. And gracias for da coffee. Tjai hoey!'

En zijn hoed lichtend bij de groet stond hij op en wandelde het koffiehuis uit, een klein mannetje met een zakdoek voor de mond. Tegen het stof. Een klerkje op de wandel. Hij verdween in de menigte als een nul.

Arcola

Er woonden eens in een stadje dat Meester Cornelis heette vier jongens die Athos, Porthos, Aramis en d'Artagnan heetten. Het heeft geen zin te discussiëren over de geloofwaardigheid van plaatsnamen en mensennamen. Ik hoop te spreken tot mensen die wijd geleefd hebben en weten. Alleen het stadje was bij zijn ware naam bekend. Zelfs nu, al is de wereld veranderd, en dus ook de naam veranderd. De jongens waren bekend onder de namen Aatje, Pollie, Mies en Dart. Ook werden zij genoemd De Zwarte Duivels da Cunha. Want hun vader heette da Cunha. En aangezien de vader ook zwart was, werd er wel eens gesproken van de Vijf Zwarte Duivels. En soms werd alleen maar gesproken van De Zwarte Duivel. En dat was dan de ouweheer da Cunha.

Duivel is een vrij vaag begrip in zijn algemene betekenis, maar een scherp begrip in zijn beperkte aanduiding. De Vier Zwarte Duivels waren gewoon: roekeloze jongens. Ze hadden nochtans allen een goed hart, waren hulpvaardig en grootmoedig en deden nooit kwade of gemene dingen. Ze waren alleen roekeloos. Ze leefden in een tijd dat roekeloosheid een vrij normale algemene geestesgesteldheid was. Je praatte er nauwelijks over en dan noemde je het 'branie'. Wie dus in die tijd roekeloos genoemd werd, was volgens de maatstaven van onze makke tijd krankzinnig. En als je dan nog Duivel

werd genoemd, waar was dan het eind van je vermogens?

Op daken lopen, tegen gevels en in de onmogelijkste bomen klimmen was in de vliegertijd een normale habitus van de Zwarte Duivels. Dat deden eigenlijk alle jongens. Maar als het gebeurde tot een graad, dat je zei: dát gaat niet meer, dan deden Aatje, Pollie, Mies en Dart het. Met Oud op Nieuw, als alle Europese samenlevingen klapperden en daverden van het vuurwerk, waren De Vier Zwarte Duivels met de gewone lakbommen en magnesiumbommen nóg niet tevreden. Ze maakten hun eigen petasan banting. Dat is vuurwerk van slagkruit. In elke waroeng kon je het kopen: pakketjes van een vingerlid groot, die je tegen de grond slingerde zodat ze met een knal uit elkaar sprongen. De Vier Zwarte Duivels maakten petasan banting ter grootte van een eendenei, stevig omwonden met rotan. Ze hadden dezelfde uitwerking als dynamietpatronen, zei meneer Otay, die als gepensionneerd opzichter van Weg en Werken ervaring had met zulke dingen. Goddank dat die jongens niet op de HBS zitten om bij de scheikundeles met nitroglycerine kennis te maken!

De Vier Zwarte Duivels zwommen bij de sluis als het bandjirde en het water met zulk een geweld kolkte, bantingde en bulderde, pisangstammen rondsmijtend als lucifersstokjes, dat er drommen mensen bij de sluis stonden te kijken naar het geweld alleen. Als de Vier Zwarte Duivels er dan zwommen, kwamen zelfs oude tjangs uit hun huizen om te griezelen of te genieten van jeugdige audaciteit. Wie kan dat ooit vergeten? Het gebrul van de neerstortende tienduizenden kubieke meters water, twintig meter diep, zodat zelfs de enorme betonbouw van de sluis ervan trilde, de gigantische koffiebruine watervallen, waarin boomstammen en takken grotesk kantelend omlaag vielen, de schuimende, kokende, erupterende watermassa's beneden. En daarin de Vier Duivels als schaterende, duikelende en harlekijnende kobolden -

ja, het waren grote, sterke knapen, maar bij het sluiswerk waren ze dwergachtig klein. Het was een circus. ‘Laat je niet verlakken door veel kabaal’, zei Aatje ervan, ‘bovendien hebben draaikolken een stomme techniek: je draait je erin en je zeilt er weer uit. Je moet het aanvoelen.’ De ouweheer da Cunha had zijn jongens trouwens niets mogen verwijten. Als oud Atjeh-klant en onvermoeid verteller van die tijd wist hij wat draaikolken waren en het ‘wat te doen bij draaikolken’ was een doodgewone les uit het instructieboekje.

Over circussen gesproken. Eens, toen het Harmston Circus in Meester Cornelis was, had Mies de uitdaging aangenomen om voor vijftientig pop te dineren in de leeuwenkooi bij de machtigste aller leeuwen, Cannibal. Je mocht bestellen wat je wou. Mies had een hele Goerami Ang Sioe en een speenvarkentje laten aanrukken en was voor een ademloos publiek arrogant de leeuwenkooi ingestapt met een sigaret in zijn mond en een opgerolde krant onder de arm zoals zijn vader altijd de bullepees onder de arm droeg en waardoor hij hetzelfde tjap had van trotse onvervaardheid. Hij had beide enorme porties met smaak verorberd. Cannibal lag gemelijk in een hoek toe te kijken; de gesnorde, gelaarsde en gerevolverde dompteur stond even gemelijk buiten de kooi toe te kijken en de circusdirecteur betaalde gemelijk vijftientig gulden uit voor een schaterend en zich op de dijen slaand publiek. Volgens zeggen kreeg Mies later van zijn pa een pak slaag omdat hij gerookt had. De vijftientig pop waren natuurlijk voor tante Saartje. Dat was mevrouw da Cunha. Tante Saartje was een engel. Zij was weliswaar ook zwart, maar in de bijbel staat nergens dat engelen Europese gelaatstreken hebben en blank zijn. Ook als het er wél zou staan, zou gelovig Meester Cornelis het engelschap van tante Saartje onverminderd geaccepteerd hebben. Dan moest immers Onze Lieve Heer sinds het schrijven van de

Bijbel van mening veranderd zijn. Tante Saartje had de gestalte van een ei. Een zwart ei met kroeshaar. Ze zong en lachte altijd. Ze was het volmaakte tegenbeeld van haar man.

De Zwarte Duivel da Cunha was een somber, haatdragend mens. Als gepensionneerd soldaat verdiende hij een extra magere stuiver als pasar-inspecteur. Hij droeg altijd een soort uniform, kaplaarzen en een diep over de ogen getrokken militaire pet. Onder zijn linkerarm droeg hij een exotisch bewerkte gevaarlijk uitziende bullepees, die behalve in zijn vreemde afkomst en versiering nog in iets anders verschilde van alle andere bullepezen: hij werd regelmatig gebruikt. Met die bullepees ging da Cunha naar zijn werk en naar bed, naar de schouwburg en naar de kerk. De bullepees dwong de dominee zich praktisch uitsluitend te bepalen tot het Nieuwe Testament, want die bullepees en zijn grimmige drager herinnerden op een té onaangename manier aan geselen met schorpioenen, aan bezoeken tot het vierde geslacht en aan uitroeiing tot de laatste man, aan de onbestaanbaarheid van vergeving.

Da Cunha's eerste voorvader in de tropen moest met Vasco da Gama meegekomen zijn, toen al fidalgo sinds vijf geslachten uit Zuid Amerika, en sindsdien op een roekeloze manier voortgekruist met Indiërs, Chinezen, Maleiers en Ambonnezen. Door Inquisities en stormrampen, moordaanslagen en kwaadaardige tropenziekten had dit bloed zich voortgeplant van misericorde tot bajonet, van musket tot lila, al had het gevloeid van Bahia tot Tartarije tot Malabar tot Saparoea. En niet alleen had het aan strijdvaardigheid en avontuurlijkheid niets ingeboet sinds Camoens, het was alsof in dit magere, oude, zwarte karkas alle tegengif was geconcentreerd tegen vier eeuwen lafheid, bedrog en valsheid.

Da Cunha dulde geen kwaad, geen verborgen kwaad en zelfs niet de schijn van kwaad. En aangezien driekwart van de

wereld hieruit bestaat, had da Cunha het druk. Kwaad strafte hij direct, liefst met direct gebruik van de bullepees. Hij lachte wat om boeten. Men wist dat en liet het dus nooit ver genoeg komen. Da Cunha kon b.v. Lennie Portier aanschieten voor de druk bezochte bioscoop en hem toevoegen: ‘Jij valt meisjes lastig, Portier!’ Portier kon dit heftig ontkennen en vragen om getuigen (wie durfde getuigen tegen Portier?), maar da Cunha kon koud zeggen: ‘Nog één klacht en ik ransel je hier voor de bioscoop af als een hond!’ en Portier viel geen meisje, zelfs geen slecht meisje, meer lastig. En toch was Portier de beste en meest gevreesde poekoelanspeler van Meester Cornelis.

De Zwarte Duivel was kort van stuk en mager, zij het pezig van constitutie. Hij had echter een paar schouders en een nek die getuigden van grote kracht en hem een houding gaven van autoriteit. Eigenlijk voelde niemand zich op zijn gemak in tegenwoordigheid van mijnheer da Cunha. Zelfs stilzwijgend kon hij afrekenen met iemands verborgen gebreken. Hij had echter maar één gebrek: hij was een beul voor zijn zoons. Hij ranselde ze geregeld ongenadig af en dat was voor de burens niet om aan te horen. Want da Cunha gaf geen kik. De jongens gaven geen kik. Je hoorde alleen de wrede slagen van bullepees of vuist en soms het smeken van moeder da Cunha: ‘Al dan Lopo - hij heette Lopo - ál dan, ál!’ Ook al wist ze dat het ‘al’ altijd pas kwam als de toegezegde dracht slagen tot de laatste toe was uitgemeten. Mijnheer da Cunha eiste van zijn zonen dezelfde onkreukbaarheid en strijdvaardigheid voor het recht als van hemzelf. Hij wilde ze opvoeden naar de namen, die hij hen gegeven had - alleen een ziekelijke romanticus of een onverwoestbare driftkop kan een droom van een volgend geslacht vier jaar volhouden zodat vier achtereenvolgend geboren zoons namen kunnen krijgen overeenkomstig een ideaal. Da

Cunha was niet ziekelijk en geen romanticus - meer. De eens door hem vereerde Alexandre Dumas - ook zo'n romantische mengbloed als hij - was immers een kletskaus gebleken: een schepper van helden met de pen. Hij zou helden maken met de daad. Was het jammer of toch maar gelukkig dat Saartje zo'n engel was? De jongens wilden maar niet kloppen met het patroon. Ze waren zeker herkenbaar als boekaniërs, piraten, vrijbuiters, maar ze konden vergeten en vergeven met een schaterlach. Dus sloeg De Zwarte Duivel dubbel hardnekkig voort.

Er werd al een tijd lang schande van gesproken en Saartje had er zo het een en ander van moeten horen. Eenmaal had de inspecteur van politie Hazenlever een officieel onderzoek willen instellen, maar dat was hem slecht bekomen. Mijnheer da Cunha had hem in de voorgalerij ontvangen en hem na de eerste onzekere vragen de pas afgesneden met een koel: 'U zegt dat ik mijn zoons mishandel? Athos! Porthos! Aramis! d'Artagnan! Kom hier!' De jongens kwamen naar voren toe gerend. Ze stonden op een rijtje. Pas als ze in hun onderbroekje en singletje waren, kon je zien wat een bomen van kerels het waren. 'Mijnheer Hazenlever heeft de klacht gehoord dat ik jullie mishandel!' De jongens keken meneer Hazenlever dreigend aan. 'Wie zegt!' tartte Aatje. 'Hij liegt!' gromde Pollie. 'Hij lastert!' dreigde Mies. En Dart spooog op de grond. 'Maak dat u wegkomt!' zei meneer da Cunha. Mijnheer Hazenlever maakte dat hij weg kwam. Hij kwam nooit meer. En als hij klachten van andere mensen hoorde, zei hij altijd: 'Laat dat tuig mekaar maar vermoorden. Hoe eer hoe liever.'

Maar er was trouwens geen mens in Meester Cornelis zonder bijzondere gevoelens van sympathie of antipathie jegens de vier duivels, de vijf duivels, de duivel, of de engel en de duivels. Naast de familie da Cunha bij voorbeeld - hun huisje

lag aan een naamloos kampongweggetje achter een laantje dat nog geen naam had - woonde de weduwe Provoost met één zoon, Ventie Provoost, en twee kostjongens, Frans Lannooy en Vic Nash. Ventie ging nog op de KWS, Frans en Vic werkten al. Ventie was een klasgenoot van Pollie en vertelde wel eens aan Vic en Frans dat hij weer striemen had gezien op de rug van Pollie (bij het baden na het smeden). Dan was er weer geranseld bij de burens de vorige avond.

Frans en Vic waren goede jongens, al waren het grote vechters. Ze ergerden zich steeds meer aan de mishandelingen achter de tussenmuur van hun huis. Mevrouw Provoost had ze al een paar maal met geweld moeten tegenhouden, als ze zich met die tuchtigingen wilden bemoeien. Ook hadden ze wel eens gepraat met mijnheer Gray, die bij Justitie werkte en een man was van gezag. Maar mijnheer Gray had ze met spitsvondige juridische termen afgewezen. Ook waren ze bij meneer du Gard geweest, de goedige geweermaker in hun gangetje. Omdat hij de familie da Cunha zo goed kende en goed met ze kon opschieten. 'Het zijn alle vijf geweldige jagers', zei hij, en hij kon het weten want hij verzorgde het jacht-arsenaal van de da Cunha's, 'alle vijf zo hard als vuursteen. Vuursteen moet geslagen worden. Kallem jongens, kallem.'

Maar Vic had gezegd: 'Uit die ene vuursteen moet ook eens vuur geslagen worden. Niemand doet het, verdomme. Het wordt tijd!' De tijd kwam plotseling. En zal door niemand uit die tijd ooit vergeten worden.

Op een middag waren de Vier Duivels op het achtererf aan de rekstok bezig. Aatje was voorwerker op de KWS, Mies op de AMS, Dart op de ambachtsschool. Alleen Pollie was nog niets, want zijn lichaam had spontane groeiverlangens naar de ei-vorm van moeder Saartje. Dus werkte Pollie zich extra in het zweet. Hij werkte zich die middag in

zoveel zweet, dat toen hij eenmaal vergat zijn handen goed te harssen en de reuzenzwaai maakte, zijn greep op de ijzeren stang glipte en Pollie als een meteor door de lucht vloog. Hij maakte een parabolische baan langs de grond en maaide in één slag zes bloempotten weg, die in duizend scherven, verbrokkelde zwarte aardkoeken en een rozenchaos over hem heen lagen. Pollie was in één seconde weer overeind, wonderbaarlijk genoeg ongedeerd, maar toen maakte hij de fout om te lachen. Zijn vader, die één moment versteend van schrik had toegezien, vloog razend op, greep de bullepees en stortte zich op Pollie, die hij met scherpe slagen achterwaarts dreef, achterwaarts, achterwaarts, tot hij over de putrand viel, maar door zijn vader nog net bij de broekriem werd gegrepen. De hernieuwde schrik bracht de Oude Zwarte Duivel tot zo'n razernij dat hij bleef toeslaan, terwijl Pollie half in de put hing, de armen kundig de slagen parerend, de benen krachtig over de putrand geklemd. Weliswaar misten da Cunha's slagen nu een belangrijk deel van de uitwerking en troffen ze vaker de houten galg over de put en de ijzeren katrol, maar de putholte werkte als formidabele geluidsversterker. En Eitje da Cunha jammerde wat luidruchtiger dan anders.

In elk geval verrezen plotseling drie hoofden boven de scheidingsmuur van het erf. De hoofden van Vic, Frans en Ventie. Ze stonden blijkbaar op de putrand aan de andere kant van de muur. Vic hield een grote puntige keisteen boven zijn hoofd en schreeuwde: 'Schei uit! Schei uit of ik smijt je hersens in! Kinderbeul! Gladakker! Fielt! Ploert! Sla *mij* als je durft! Andjing! Laat los zeg ik je!!' Meneer da Cunha keek verbaasd op en toen blazend van woede als een bedreigde panter. 'Laat die steen los! Snotaap! Direct! Of ik verzuip mijn zoon voor je ogen! Direct zeg ik je! Eén - twee -!' Vic slingerde de steen van zich af, zijn gezicht ver-

trekkend van machteloze woede, spijt en ellende. ‘Ik krijg je wel, binatang’, dreigde hij, ‘ik krijg je wel!’ De drie hoofden verdwenen van de muur. Mijnheer da Cunha merkte opeens dat hij moe was. Hij liet zijn zoon los en draaide zich langzaam om. Dan liep hij stijf, de ogen strak voor zich, het huis in. Pollie werkte zich met het puttouw omhoog en bleef, de handen in de zij, op de putrand zitten met een gezicht van ‘nou zal je het hebben!’ Aatje, Mies en Dart, die overrompeld door de snelle gebeurtenissen bewegingloos hadden zitten toekijken, begonnen automatisch de brokken op te ruimen. Moesje da Cunha ging zacht snikkend, met de zoom van haar bébé voor de ogen, het huis in.

's Avonds aan tafel zei Aatje met neergeslagen ogen: ‘Pa, u wordt morgen opgewacht door Vic, Frans en Ventie. We zijn er natuurlijk ook.’ Mijnheer da Cunha's ogen fonkelden. ‘Heb ik je wat gevraagd? Ik heb niemand nodig. Jullie snotapen met jullie kinderachtige kloppartijtjes! Hah, Atjehers kunnen vechten. Vechten is alles of niets, als je dat begrijpt. Ach, omong kossong! Bek houwen, dooreten!’ Dat deden ze. Alleen klopte tante Saartje ongemerkt onder het tafelblad op ongepolitoerd hout. God beware ons. Amen.

Toen meneer da Cunha de volgende dag om één uur van zijn werk terugkwam en bij het huis van Douwes de grote weg verliet, langs het smalle kampongweggetje over de kleine houten brug van de Kali Tjipinang naar de misigit en verder huistoe, zag hij op de brugleuning de drie jongens zitten: Vic, Frans en Ventie. Frans en Ventie bleven tegen de schuinse brugleuning staan, de armen over de borst gekruist. Vic ging midden op de brug staan. Mijnheer da Cunha lachte spottend. Hij voelde weer iets terugkomen van de oude tartende spanning van de hinderlagen in de Atjehse bláng en de tempelmuren van Lombok. Hij liep veerkrachtig verder, de bullepees correct geklemd onder de

linkerarm, de rechterarm losjes en nonchalant zwaaiend als steeds, met slechts een nauwlijks merkbare verstijving van de vingers in de noodzakelijke spanning voor bliksemsnelle actie.

Het zag er allemaal onschuldig en landelijk uit eigenlijk. Het vredige ondiepe riviertje, de vriendelijke kampong met de speelgoed misigit met de speelgoed minaret. De versleten oude houten brug. Maar het was een brug, door de staatsspoor gebouwd, van ijzerhout, oersterk. Deze brug zou misschien eens verstenen, maar zeker nooit vermolmen Net als mijnheer da Cunha.

Vic verraste mijnheer da Cunha volkomen. Hij wachtte niet tot zijn opponent bij hem was. Zijn linkerbeen schoof voorwaarts in een lange stap en dan kwam zijn lichaamsgewicht naar voren met een uit zijn rechterschouder katapultende vuistslag. Mijnheer da Cunha's reactievermogen was na zoveel strijdloze jaren toch wel achteruit gegaan en hij ontdook de slag niet voldoende. De slag schampte tegen zijn slaap, deed de pet als een discus door de lucht vliegen en wierp mijnheer da Cunha zijdelings tegen de brug. De zware leuning drong in mijnheer da Cunha's magere lendenen en ontwong hem tegen wil en dank een dierlijk gesteun van pijn. Maar zijn armen kwamen reeds in actie. De rechterhand ving de bullepees in zijn val, terwijl de linkerhand flitsend naar Vic's gezicht sprong. En wel ontweek Vic deze klap, maar toen kwam de bullepees loeiend op zijn hoofd en schouders neer. De ongekend wrede pijn was zó groot, dat Vic duizelend ineen kromp en achteruit wankelde. Op dat ogenblik sloeg Frans toe. De wilde swing kwam ongezien van opzij en trof mijnheer da Cunha met zo'n geweld in de nek, dat hij Vic torpedeerde en zelf spartelend op de grond lag vóór hij wist wat hem overkwam. Maar reeds wentelde hij zich bliksemsnel op de rug en trapte met beide benen tegelijk naar Frans, die voorover op mijnheer da Cunha viel. En ook

al sloeg op dat moment Vic's arm wurgend om mijnheer da Cunha's hals, hij greep de op hem vallende Frans in het aangezicht en wrong de aangezichtshuid met zo'n kracht, dat Frans het uitschreeuwde van de pijn. Ventie sprong toe en trapte als een voetballer naar mijnheer da Cunha, die echter half stikkend zó woest schokte met het lichaam dat Ventie Vic trof en deze naar adem snakkend mijnheer da Cunha losliet.

Daarna verloor het gevecht alle overzichtelijkheid. De vier mannen rolden slaand, trappend en scheurend over de grond als panters en al was het eigenlijk een gevecht van drie tegen één, mijnheer da Cunha's ongelooflijke agiliteit en verraderlijkheid van bewegingen maakte elke berekening en tactiek onmogelijk, zodat de drie vrienden elkaar even rijkelijk bedachten als het voorwerp van hun wraaklust.

Het scheen dat mijnheer da Cunha's incasseringsvermogen niets had ingeboet door de zeventien lans-, rentjong- en schotwonden, die hij in Atjeh opgelopen had. Integendeel, hij scheen erdoor gesmeed te zijn tot een damascener kling, die nu betoverd rondsprong, kaatste, sabelde en hieuw. Al was het dan een zwiepend zwaard in gescheurde, bloederige windsels, want mijnheer da Cunha's mond stroomde bloed en kleurde zijn witte snor vermiljoen. Zijn jas hing aan flarden, zodat je zijn eveneens gescheurde hemd kon zien en de krullende witte borsthaartjes op zijn zwarte huid. Zijn bullepees was hij kwijt. Daarmee sloeg Ventie op hem los, maar wat voelt een bullepees van een andere bullepees?

Nochtans zou het verkeerd zijn afgelopen met mijnheer da Cunha, want al vechtend op deze atavistische wijze kwamen ook in de geschoolde vechters Vic, Frans en Ventie instincten los, die nooit geweten waren. Maar op dit ogenblik kwamen de Vier Duivels - zoals gewoonlijk in geweldige vaart - de hoek om gereden. De fietsen stortten neer met alarmerend

gekraak en gerinkel en in de volgende tiende seconde was de brug van Tjipinang herschapen in de Brug van Arcola. Er was nu in het geheel geen partij meer te bespeuren en het leek alsof de acht mannen vochten met een soort vreugde - lang gezocht en eindelijk gevonden. Het was of een nimmer gekende en nu pas in extase ontdekte wonder-functie van armen en benen ongebreideld werd uitgevierd. Het leek of een haat, een passie en een geweldsverlangen van vele generaties moest worden ingehaald en uitgefeest. De monden waren vertrokken van een pijn, die aan genieting grensde. Het was niet om aan te zien en het was toch een openbaring van wat is, wat was en wat blijven zal.

Daarom kwam men kijken. Van alle kanten stroomde het publiek toe. Het keek toe met een vreemde begerigheid, die door verbijstering en ontzetting maar half verborgen werd. Men zag fragmenten van gebeurtenissen, die onlogisch waren, voortkwamen zonder oorzaak of motief, en verdwenen in andere fragmenten van even absurde handelingen. Men zag hoe Aatje het hoofd van zijn vader trachtte stuk te stampen tegen het brugdek, zonder te weten wat hij deed, want zijn hals zat gevangen in Vic's biceps. Aatje's gezicht werd blauw, zijn ogen puilden uit en het schuim vlokte om zijn tong, die dik en paars was en wanstaltig als een pad. Tot alle drie omvielen onder de vallende lichamen van Frans en Mies. Mies, die hees en in vervoering riep: 'Antjoer! Antjoer!!' Tot een slag tegen het strottenhoofd verder alle geluid afsneed. Men zag hoe Dart rukte aan een paal van de brugleuning om deze tegenstander omver te werpen, niets ziend van pijn, omdat zijn been verwrongen lag onder het lichaam van Ventie, wiens gele klauw Pollie's hoofd aan het haar naar achteren trok als om de nek te breken. Pollie spande de spieren van zijn nek als kabeltouwen, zijn mondhoeken waren als in een epileptische kramp naar achter

getrokken. Hij kwijlde als een hond en het leek of hij lachte. Er was in de wreedste bastonnades van mijnheer da Cunha thuis niet half zoveel gesmoorde wreedheid en niet zoveel door merg en been dringend gebeuk als in het élan op deze brug.

Kon tot op dat moment nog fragment na wisselend fragment ontwaard worden, in de volgende drie minuten was de chaos volmaakt. Het kwam omdat vijf nieuwe strijders zich in het gewoel wierpen. De eerste was mijnheer du Gard, die haastig door de kring van kijkers drong en zich op de brug begaf, al roepend: ‘Heren! Heren! Jongelui! Jongel...!’ Toen nam zijn zware lichaam een horizontale houding aan en plechtig als een luchtschip zich verheffend, zeilde mijnheer du Gard over de leuning heen de kali in. Nu waren er naast de brug over de kali heen bamboe's gelegd door Eng, de bamiefabrikant. Op die bamboe's lagen de grote tampahs met natte mie-knoedels in de zon te drogen. Mijnheer du Gard stortte met zijn wijd vertakte negenentachtig kilo over vier bamboe's tegelijk en de ravage was ontzettend. De bamboes braken met jammerlijk gekraak en de tampahs met kostbare bamie zonken ogenblikkelijk of dreven nerveus schommelend en half zinkend weg. De kali is nog steeds ter plaatse (en tien kilometer stroomop en stroomaf) zeer ondiep. Mijnheer du Gard kwam dus direct weer overeind en strompelde vloekend door de modderbri de kant op. In de volgende seconde stortte hij zich als een inktvlek in de mêlée en liep uit in de massa zweet, bloed en schuim. Maar vrijwel tegelijkertijd had zich van de andere kant Eng zelf als deelnemegemeld. Jammerend en schreeuwend: ‘Toean! Toean! Loegier loegie! Sinjo-sinjo! Bangsat!!’ Hij struikelde echter over een been, viel met zijn blikerende gouden gebit in een elleboog en ging toen kansloos onder in de algemene verwoesting, waarin zijn jammerende stem eerst lallend verstierf, dan op-

schoot in verraste kreten van pijn en vervolgens in een gebrul van woede. Eng had echter vele zonen en de twee oudste bedachten zich geen ogenblik. Hok Kim wierp zich op de vechtberg met zijn grote tekenmal (want hij zat op de HBS) en Hok Seng hanteerde een vervaarlijke rijststamper, want hij hielp zijn vader thuis. Jaaaa! Jaaaaa!! Dat was mooi! Hok Seng gebruikte de rijststamper met stoten alsof hij een deur wou stuksteken. Een maal, tweemaal, driemaal, toen werd ook hij verslonden en danste de rijststamper nog even als een Dajakse toverstaf tussen de woelende lichamen om opeens weggezogen te worden.

De zware ijzerhouten brug rommelde als een aardbeving. De zwarte, iets naar buiten staande leuning stonden pervers omhoog als om nog meer passie te inviteren. De laatste gast van Arcola was mijnheer Vodegel. Toen de referendaris koel en hautain zoals gewoonlijk het korte binnendoortje nam van de tramhalte naar huis en bij de brug kwam, had hij automatisch zijn gezag laten gelden en geroepen: ‘Heren! Beheerst u! Heren!’ Alleen een man, geboren voor gezag, kan onder zulke omstandigheden heren herkennen onder bloed en vuil en ze als heer toespreken. Maar hier waren zowel visie als gedragslijn misplaatst en mijnheer Vodegel werd dit op fysieke wijze gewaar. Onverwachts werden zijn benen onder hem weggemaaid, hij stortte voorover met zijn neusgaten in een paar opgestoken vingers en zijn superieure Borsalino werd hem op ontterende wijze van het hoofd geslagen. Nu was mijnheer Vodegel in zijn jonge jaren ook een enthousiast en onvervaard vechter geweest. Een echo uit een voorbij gewaand verleden ontwaakte eensklaps in een schetterend aanvalssignaal. Hij wierp zich in het gevecht als een heremiet in het nachtleven.

Maar de laatste deelnemers aan het gevecht waren niet zo jong meer, of, áls ze jong waren, niet getraind en gehard

genoeg. De vechters pur sang raakten uitgeput. Het gevecht nam snel af in ferociteit. De impact van de slagen werd lomer en zwaarder. De grepen raakten verkrampt of verslapt. De handen waren stuk, de ogen verblind, de longen uitgeput, het vlees beurs. Armen en benen zó zwaar dat zij nauwlijks meer opgetild konden worden. Verstrengelingen leken op omhelzingen, vuistslagen doofden uit in goedaardige leeuwenaaien. Pas nu werd het gevecht gevaarlijk. Het weerstandsvermogen was opgeteerd, het instinct tot zelfbehoud geblust. Maar de rage werkte nog spasmodisch door, ongericht maar bij erupties nog krachtig genoeg om fataal te worden. Het gevecht werd zo belachelijk grotesk, dat het angstaanjagend was. Zoals zwaaiende dronken reuzen of dodelijk getroffen olifanten vrees inboezemen.

Pak Oemie was de enige die het zag. De oude waterdrager aarzelde niet. Hij liep naar de brug toe, met hoge doordringende stem roepend: ‘Awaas!! Matiii!! Awaaaas!!’ Het was alsof een ver signaal tot de vechtenden doordrong. De bewegingen kwamen tot stilstand, één moment in oplettende verstijving en dan machteloos omvallend in de meest nabije rusthouding. Daarna begon men zich voorzichtig van elkaar los te vlechten. Pak Oemie was op de knieën neergevallen naast mijnheer da Cunha, die op zijn rug lag, één oog onder een gefronste wenkbrauw starend omhoog, als trachtend een bijna gedoofde fonkeling weer op te wekken. Het vaag bekende gezicht van Oemie ontwarend, dat bleef huilen: ‘Allah! Toean mati. Toean mati!’, kraakte hij: ‘Apa! Siapa loe!’ Waarop Oemie zich jammerend bekend maakte om slechts bars in de rede gevallen en gecorrigeerd te worden: ‘Loe sendiri soedah toea. Loe takoet mati? Saja tidak! Donder op!’ Zijn stem kraakte en kraaide beurtelings, half verstikt in slijm en bloed. Hij kwam wankelend overeind en overzag het slagveld. Hij stond zeer wijdbeens om niet om te

slaan en zei: ‘Waar is mijn karwats?’ Ventie zat ermee tegen de brugleuning, tweemaal opgevouwen en volkomen verdwaasd, maar de gezaghebbende stem van mijnheer da Cunha horend, ontwaakte hij en reikte de bullepees aan. Mijnheer da Cunha greep de bullepees, keek om naar zijn zoons, maakte een gebaar als om ze naar huis te jagen, stak de bullepees weer onder zijn linkerarm en wilde zelf wegstappen. Hij zwaaide. Het leek alsof zijn benen niet los konden komen van de grond. Hij begon te hoesten met afgebroken wilde schokken. Bloederig slijm liep hem onophoudelijk uit de mond. Eén moment rolde zijn ene oog (het andere leek een stuk rauwe lever) wanhopig rond en was het alsof de oude zwarte duivel verdwaasde. Dan greep hij zich met een laatste formidabele krachtsinspanning tezamen, klemde zijn kaken open, spooog tweemaal, driemaal met korte, afgebeten rukken, de slijmstreng los van zijn mond en liep weg.

De anderen kwamen op de een of andere manier ook wel weg. Niemand wist later nog hoe. Want iedereen keek naar da Cunha, die op een ongerijmde manier in zijn uitputting en zijn belachelijke half-ontkleedheid op zijn eentje de oude pose van onverwoestbare fierheid en kracht overeind hield. Hij liep langzaam en soms stond hij stil, doodstil als een levensgevaarlijk gewond hert in een soort berading op einde en dood. En dan liep hij weer door. Soms leek hij ook wel op een torentje losse blokken: pas op bij het verplaatsen!

Het was maar goed dat tante Saartje gisterennacht zo langgebeden had. De Ene Duivel kwam er toch wel bovenop, al was hij gedwongen om zijn pensioen te nemen, zodat zijn jongens van school moesten om te werken. Dart en Pollie gingen werken bij mijnheer du Gard, die in zijn drukke gewermakerijtje twee zulke krachten goed gebruiken kon. Mies kon beginnen als schrijver op het kantoor van mijnheer

Vodegel, die tot zijn dood toe vol trots bleef vertellen over zijn aandeel in de strijd op de Brug van Tjipinang - zijn andere verdiensten weggebarend als van nul en gener waarde.

Aatje haalde zijn eind KWS en werd machinist op een KPM-er. Later, in krijgsgevangenschap, zat ik hem voortdurend achterna, in de woodyard, in de tunnels, op het vliegveld, telkens weer vragend: ‘Wat zat er in die krant in de leeuwenkooi? En waarom rookte je?’ Hij lachte altijd alleen maar. Maar op een keer vertelde hij het me: ‘Vuurwerk. Fontein met bonte ballen en sterren. Man, weet je dat ik stilletjes hoopte dat die rotleeuw gijntjes zou maken? Dan had ik hem de hele santeboetiek in z'n smoel geblazen. Om je rot te lachen!’ Later kreeg hij bij zijn beri-beri een attaque van malaria tertiana en bacillaire dysenterie tegelijk. Gek, toen hij in zijn kist lag, deed hij me denken aan een samengevouwen vaandel.

De Ene Duivel, al zat hij voortaan klein en schraaltjes dag in dag uit op de groene tuinbank van zijn huisje, bleef De Ene Duivel. Inplaats van de bullepees had hij nu een mooie, zwarte, gekronkelde stok van akarbahar. Over zijn ene oog, dat na de vechtpartij scheef was gaan staan en steeds schever werd, droeg hij een zwart lapje. Maar zijn andere oog keek nog steeds fonkelend en strijdvaardig de wereld in. Een wereld echter, die nooit meer sloeg, nooit meer. Uit wreedheid niet, uit vechtlust niet, uit levenslust niet. Een wereld kortom, waar men alleen maar vertellen kan: er wás eens...

De piroes oerat mas

EN WIE ontmoette ik bij Ban Fo, de soepverkoper? Natuurlijk Teck Eng, De Onkwetsbare. Ik kon geen eethuis met aparte lekkere volkskostjes ontdekken en het geheim ervan nóg zo geheim houden of vroeger of later vond Teck Eng het ook. Die Teck Eng was waarlijk een schaamteloze smulpaap. Hij kende alle bijzondere eethuizen en eetstalletjes in heel West Java, geneerde zich nergens voor en at álles. Mits bereid met de hand des keukenmeesters en ontdekt door de geest die steeds het nieuwe zoekt.

Neem nu Ban Fo. Die verkocht swie kie. Swie kie heeft iedereen wel eens gegeten of op zijn minst ervan gehoord: een soort soyasoep van kikkerbiljetjes. Maar de swie kie van Ban Fo was iets heel bijzonders. Als je alleen maar bedenkt dat hij maar éénmaal per dag één grote oliedrum ervan toebereidde (nooit meer, al kon hij nóg zoveel verdienen), dat die drum 's morgens om zes uur nog vol was en drie uren daarna, als de dag nog maar net begon, alweer leeg, dan kunt u zich een idee vormen van de begeerlijkheid van deze soep. Bedenk daarbij dat Ban Fo alleen dát verkocht, zonder zelfs maar een kopje koffie of thee erbij. Dat zijn gammele eethuis niet eens een vloer had, zodat de stoelen eeuwig wiebelden op doodgewone aangestampte aarde. En dat dit pelgrimsoord voor sybarieten een eind van het cen-

trum vandaan lag, in een vieze, modderige wijk. Dat men daar schaamteloos en schijnbaar bodemloos vier of vijf porties achter elkaar naar binnen kon werken, om dan luidop te boeren teneinde de mensheid te verkondigen dat men voortreffelijk gegeten had. Dan weet u: Ban Fo was super.

Als je zo met je blikken schepje in je kommetje roerde, kon je niet begrijpen waar die exquisite smaak vandaan kwam. Want Ban Fo mikte niet alleen maar kikkerbiljetjes in zijn drum; vaak zaten er driekwart kikkers aan vast. En allerlei onherkenbare flodders groenten en mysterieuze sliertjes. En zo. Kwaadsprekers beweerden dat er regelmatig een overreden hond in die pot dwaalde, maar dat is laster. Ik weet hoe hond smaakt, gebraden, geroosterd of in soep. In krijgsgevangenschap geleerd. Ik zweer je: er zat geen stukje hond in Ban Fo's swie kie.

Maar wat zeur ik over swie kie? Ik was toch met Teck Eng bezig? Teck Eng was een soort vriend van me, een kogelrond Indo-Chineesje van onbestemde leeftijd. Ik was hem telkens toevallig tegen het lijf gelopen in allerlei obscure eethuisjes. En zo waren we bevriend geraakt. Teck Eng had zijn bijnaam te danken aan het feit dat hij werkelijk onvernietigbaar was. De oorlog met Japan was hij zonder een schram door gekomen. En toen in de Indonesische revolutie daarna bij het bloedbad in Tangerang zowat de hele burgerij over de kling gejaagd werd, wie was daar ongedeerd de straatweg komen afwandelen? Teck Eng. Hij was gekomen in een hoofdstad met geweldige voedseltekorten, werkloosheid, straatgevechten, bomaanslagen en woningnood. En zonder dat iemand hem hielp, was hij in de kortst mogelijke tijd welvarend geworden. Geluk? Een geheim? Helemaal niet.

Teck Eng had postgevat voor de achterdeur van de drukkerij van de enige krant, die toen verscheen. En had met een pakje sigaretten het laagste knechtje omgekocht om hem de

eerste correctieproeven te brengen van de rubriek 'Vraag en Aanbod'. Snel tippelde hij dan zijn route door de stad uit en als de kranten bezorgd werden, stond Teck Eng tien minuten later al op de stoep van de meneer die een fiets te koop had en vijf minuten daarna met de fiets op de stoep van de man die dringend een fiets zocht. En zo voort. En zo voort. Dat deed hij dag in dag uit met boeken, muziekinstrumenten, geneesmiddelen, kleding en meubilair. Na een week kon hij zich al een fiets aanschaffen en twee maanden later had hij via een motorfiets een klein vrachtautootje.

Hij had heel nuttige vriendschappen met magazijnmeesters, marktventers, konvooirijders, vrijheidshelden en distributie-ambtenaren. Hij zette in eethuizen en bij koffieboeren zijn oren goed open en vernam nuttige wenken en positieve indicaties in het Maleis, Chinees en Nederlands van allerlei soorten mensen. Waar ergens voorraden lagen en zelfs verborgen schatten. Meestal in perimeters natuurlijk. Waar alleen vechtlustige soldaten kwamen en rovers. Teck Eng was geen van beide. Hij was alleen onkwetsbaar, maar dat was natuurlijk genoeg. En daardoor beleefde hij de zonderlingste avonturen. Want insiders weten het: waar het gevaar het grootst is, daar is het leven het interessantst.

Tweemaal was hij met een konvooi in een hinderlaag gereden en was Teck Eng's truck geperforeerd als een vergiettest. Teck Eng zelf: geen schram. Met een militaire zestonner was hij op een mijn gelopen, waarbij de zakken rijst, waarop Teck te slapen lag, alle scherven opvingen. Bij het opdelfen van een massagraf was hij mét de gravers onder zwaar vijandelijk vuur gekomen en ze konden niet anders doen dan liggend in het graf tussen de beenderen hun eigen einde afwachten. Teck Eng helemaal onderaan. Het einde kwam met twee voltreffers van 3½ inch mortiergranaten. Tevreden namen de belegeraars de resultaten van het nieuwe bloedbad

op en begonnen het graf weer dicht te gooien, maar op het nippertje was er hulp op komen dagen. De enige, die levend uit het graf werd gehaald, onherkenbaar besmeurd maar volkomen ongedeerd, was Teck Eng.

Een andere keer was hij in een romantisch in maanlicht badend stadje in de perimeter plotseling onder zwaar houwitservuur komen te liggen. Teck Eng was het eerste het beste huis binnen gevlucht, tot zijn aanvankelijke schrik samen met enkele vijandelijke soldaten. Maar al spoedig had iedereen alleen maar oor voor de typische concertale kwaliteiten van het houwitserbombardement: de suizeling van de betrekkelijk langzaam naderende granaten, alsof iemand floot en met de tong speelde voor de mondopening. Het langzaam aanzwellen van dit spookachtige geluid, eindigend in de coda van de zinnenverdovende explosie, bij het geraas van instortende muren, de duizendvoudige bekkenslag van granaatscherven op zinken daken en wanden, het loeien en zingen van weggeslingerde splinters en brokken. Stilte, zacht poffend nog wat na vallend puin, waarin ijl en ver het suizelend fluiten van de naderende nieuwe granaat. En zo voort. Het huis kreeg twee treffers, maar het was een oud en oer-sterk Indisch huis. Alleen het dak werd zowat weggeblazen en een paar brokken muur kwamen omlaag. De onder bureaux, tafels en bedden weggekropen jongelui bleven ongedeerd. Maar ramen en deuren waren open gesprongen en opeens kwamen vreemd uitgedoste en zich vreemd gedragende wezens naar buiten. Ze wandelden door de corridors en kamers van het huis, waar nu de maan naar binnen scheen tussen wolken rook en stof. Teck Eng besepte dat dit een krankzinnigengesticht moest zijn. De patienten waren de laatste maanden volkomen verwaarloosd. Zij droegen al lang de vreemdste vodden aan hun lijf, maar daarbij kwam nu de verwildering van lang ongeknijpte haren en

nagels. Ook was het vreemdste van alles dat deze mensen niet bang waren voor het bombardement. Zij liepen of dansten maar en zongen en giechelden en babbelden als half slapende papegaaien. De soldaten hadden nu wel willen vluchten, als ze gedurfd hadden. Teck Eng zat achter een grote martavaan ingesloten aan het eind van een corridor, waar een dame heen en weer wandelde met loshangend, lang wit haar, gekleed in een antieke onderjurk, spelend op een denkbeeldige harp en zingend met stemloze mond. In het halfduister van de stille corridor weerklonk alleen het dierlijke krassen en tikken van haar lange teennagels, langzaam dichterbij en langzaam weer weg. En weer terug. Teck Eng ontkwam ook hier aan de dood. En aan krankzinnigheid. Hij ontkwam aan alles.

Hij ontkwam zoals de echte veteranen van de gevaarlijkste fronten. Die zóveel meegemaakt hebben dat hun haren al lang wit geworden zijn. Of het niet meer kunnen worden. Die voorbij de grenzen van logica, drama en wonder zijn geraakt. Waar het leven alleen nog maar onweerstaanbaar grappig is. Die zich rot lachen omdat ze tijdens een moordend spervuur een brief van huis lezen, waarin staat dat tante Miep in veilige Amsterdam overleden is aan bloedvergiftiging door het peuteren in haar neus. Of omdat Kees een wachtje afkocht in een continu onder vuur staande post om in de veilige stad te worden doodgereden door een bromfiets.

Hoe dan ook, die met hun harteloosheid onwelkom zijn bij gewone mensen. En dies hun troost zoeken bij geminachte koffieboeren in louche buurtjes. Waar je met je laarzen op tafel kon zitten. Tussen koffie en koek en stenguns en ellebogen in camouflage-mouwen. Daar zat Teck Eng het graagst. Liever dan in bioscopen met hun fopfilms of in boeken met fopdrama's.

Teck Eng onderscheidde zich slechts in één opzicht van

zijn kornuiten. Zij leefden argeloos als dieren, maar hij, hij wist. Hij wist dat ieder mens ter wereld een gelukssteen, amulet of mascotte moest hebben, die hem werkelijk onkwetsbaar maken kon. Bijgeloof? Pah. Welke mens, hoe geniaal ook, kan alle geheimen van het leven omvatten? Ook het absurde is leefbare werkelijkheid. Vind zijn kristallisatie in een ring, een kettinkje, een medaillon, een ringsteen, en overwin de dood. Al deze jongens hadden zo'n amulet in de een of andere vorm, maar zij wisten het niet. Hij, Teck Eng, wist het wel. Zijn gelukssteen was een piroes oerat mas, een steen zo groot als een duivenei, gevat aan een ring die hij evenwel nooit aan de vinger droeg uit vrees hem te verliezen, maar aan een stalen kettinkje om zijn hals.

Onzichtbaar voor roofzuchtige blikken. En dicht op het hart dat eeuwig kloppen moest. Nooit de steen afleggen. Alleen maar even bij het bad. Verder nooit, nooit, nooit. Geen minuut en geen seconde. Want midden in het levende leven zit het ongeluk verborgen als een sluipschutter. Met de vinger aan de trekker. Wees waakzaam.

Teck Eng was waakzaam met een onaantastbare zekerheid. Misschien was daarom zijn stopwoord ook: betoel, dat is: zeker, gewis, absoluut! En hij lachte altijd.

Maar hoe kwam dan vandaag die vreemde schaduw over zijn zonnige zekerheid? Of was hij alleen verstrooid? Maar wat ter wereld kon hem zó verstrooid maken?

‘Heb je weer een idioot verhaal voor me, Teck Eng?’ vroeg ik, terwijl hij me mee loodste naar achter in de tuin, waar alleen goede vrienden van Ban Fo mochten zitten. ‘Mijn universum is ingestort’, zei Teck Eng vlak, en hij liet me hartelijk uit lachen, terwijl hij naar binnen ging om mijn soep te halen. Ik leunde lui en tevreden achterover, behaaglijk uitkijkend over het modderbeekje naar de wijde overkant, waar de moestuinen lagen van de gevangenis. En

de gevangenis zelf, die zich daar zo lekker vrij in het zonnetje te koesteren lag, met nijvere tuiniertjes in aardekleurige gevangenskleding aan de voet van zijn helderwitte hoge muren: een mooi breed en solide bouwwerk als een kasteel, vergeleken bij de middeleeuwse krotjes aan de rivierkant hier: nauw en grauw en vies dicht op elkaar. Als gewone mensen. Teck Eng kwam terug en zette voorzichtig twee grote kommen swie kie op ons wiebelend tafeltje. Dan hield hij zich geruime tijd zwijgend onledig met het opzoeken van nauwgezet passen van stukjes dakpan voor onze losse tafelpoten.

En terwijl ik met smaak begon te eten, vertelde hij zijn verhaal: ‘Het is geen idioot verhaal. Ik heb nooit idiote verhalen. Want ik vertel immers alleen, wat waar gebeurd is? Is het leven dan soms idioot? Alleen mensen die thuis verhaaltjes verzinnen, zijn idioot. En hun verhaaltjes zijn idioot. Nagemaaakt leven. Als films.

Wat ik u vertel, staat in het ochtendblad van heden. U leest ‘De Nieuwsgier’ toch? Ach mijn hemel, u werkt er zelf bij. En u heeft niet kunnen vermoeden welk een oceaan van emoties werd genihileerd in dat wezenloze berichtje: ‘Gisterenavond had op de kermis een vuurgevecht plaats tussen politie en militairen. Eén soldaat werd gedood, drie politiemannen gewond. Onder de burgers vielen voor zover bekend geen slachtoffers.’ ‘U kent het bericht?’ Ik knikte met volle mond. ‘Ah, mijnheer Mah Yoe, U was niet op de kermis.

Ik, ik was op de kermis. Met vijftigduizend andere mensen. Het was vol. Niemand liep, iedereen schoof. Iedereen lachte. Iedereen at. De wereld lachte, het leven lachte. Toen de eerste schoten vielen, lette niemand op. Mijnheer Mah Yoe, als de dood, de catastrofe, de ondergang zich aankondigt wil nooit iemand het geloven. En dan is het opeens maar één stap naar de paniek. Betoel.

U heeft wel eens mensen zien hardlopen, mijnheer Mah

Yoe. Eén mens achter een tram aan. Vijf mensen op een hardloopbaan, twintig op een sportveld. Maar heeft u wel eens vijftigduizend mensen tegelijk zien hardlopen? En dan niet op een open veld maar op een tjokvol kermisterrein?

Ha! Het is een indrukwekkend gezicht. Het is zo'n indrukwekkend gezicht dat u zelf vergeet mee hard te lopen. Betoel. En toen ik over de eerste verbazing heen was, kon ik persoonlijk bedenken dat ik geen reden had om weg te lopen. U begrijpt me zeker wel, mijnheer Mah Yoe? Ik dacht aan de piroes oerat mas en knikte.

Welnu, mijnheer Mah Yoe, begrijp ook de geboeidheid waarmee ik toekeek. Want hardlopende mensen met sportpakjes zijn mooi. Maar u moet vijftigduizend mensen zien hardlopen in hun zondagse kleren. Met kinderen op hun nek. Met ballonnetjes en parasolletjes. U moet vetlijvige mensen zien hardlopen en tachtigjarige oma's. Europeanen en Oosterlingen, rijken en armen! Dat is zeer indrukwekkend.

Wie spreekt van wonderen op een kermis? Dit is pas een wonder! Ah, u moet niet lachen, mijnheer Mah Yoe. Ik zag een heel huis meeschuiven in de mensenstroom. Ik wist wel dat het een licht huis was van bamboe en papier. Maar een huis behoort toch tot de onbeweeglijke dingen, nietwaar? Dit huis holde mee. En zoiets, mijnheer Mah Yoe, is zeer indrukwekkend om te zien.

Ook was er veel stof. Het leek alsof de mensenmassa brandde. Ook was er een algemeen en duizendstemmig wanhoopsgegil, maar het was ook één stem van alle mensen samen. Zoals ook het geluid van vier remmende wielen de stem is van de auto in nood. Alleen maar was dit geschreeuw groter en angstaanjagender. Met het geratel van de mitrailleurs en het verward geknal van vele geweren, leek het op het slotaccoord van zo'n ellendige jazzgramfoonplaat weetuwel, waarbij alle muziekinstrumenten tegelijk leeglopen en een

dolgeworden drummer op alle trommels tegelijk roffelt. Ah - alleen maar veel, veel indrukwekkender.

En dan, mijnheer Mah Yoe, boven dit alles klonk de zware sonore metalen stem van de grote megafoons, die automatisch hun taperecorders gehoorzaamden en met luide stem den volke verkondigden welke geneesmiddelen heil brachten voor alle kwalen, welke voedingsmiddelen de grootste kracht en gezondheid, welke zalven en pillen de grootste schoonheid, welke zenuwstillende poeders de grootste rust en welke scheerapparaten de grootste gladheid. Mijnheer Mah Yoe, ik mag gestraft worden met duizend zweren als ik ook maar één wenkbrauwhaartje oneerbiedigs bedoel, maar het leek de stem van God over de ondergang van de wereld. Betoel. Het was indrukwekkend.

Eerst mijnheer Mah Yoe, zag ik alles tegelijk, maar het oog kon zoveel chaos tegelijk niet omvatten en zocht naar overzichtelijkheid en begrip in losse voorvallen. Die nochtans stof gaven tot onverwerkbare bergen verbazing en wijsgerigheid. Ik zat in het restaurant tegenover de rolschaatsbaan en voor mijn ogen zag ik mensen, die eerst nog vrij en schoon rondzwierden als gierende zwaluwen, op slag veranderen in klapwiekende kippen met vastgebonden poten, toen zij van de baan weer op oude moeder aarde terecht kwamen. Op de rolschaatsbaan zelf reed krijsend van vreugde om de plotseling gewonnen vrije ruimte een driejarig knaapje rond in een auto'tje, niet luisterend naar zijn moeder die vanonder de tapkast luidkeels maar vruchteloos haar oogappel riep. Maar kinderen luisteren nooit immers? En zijn wij allen geen kinderen, ons vermakend met klein plezier en niet luisterend naar vermaan, terwijl de wereld om ons heen vergaat?

Even blind voor het gevaar waren de uitgemergelde bedelaars, die plotseling alle verlaten restaurants vol tafels zagen staan met de heerlijkste gerechten, onaangeroerd, onbe-

geerd en onbeschermd. Zij wierpen zich op de schotels als tijgers, monden en bedelnappen en hoofddeksels vol proppend met de meest uitgelezen spijzen, en elkaar af en toe met omeletten en gebraden vogels om de oren slaand. Ik weet niet wat onbetamelijker is: zó grenzeloos vraatzuchtig te zijn of schuldig te zijn aan het bestaan van zoveel honger. Betoel.'

En Teck Eng keek peinzend en neerslachtig toe, terwijl ik onbeschaamd begon aan het oplepelen van zijn onaangeroerde portie. Hij glimlachte en knikte mat. Wat mankeerde Teck Eng!

'Heeft u wel eens mensen een draaiende draaimolen zien verlaten, mijnheer Mah Yoe? Sommige rollen als knickers Sommige zweven met schone ree-achtige sprongen. Sommige stuiten als duikelaars met lood in de kop en lood in het voetstuk. Dat is niet dwaas. Het dwaze ligt in de eerbare burgerkleding waarin zulks geschiedt, en die niets te maken heeft met schoonheid of acrobatiek.

Zoiets gebeurt als de draaiorgelman op onverantwoordelijke wijze verdwijnt. Elke draaiorgelman. Of hij nu minister heet of generaal of priester. Het onbestuurde gelukssysteempje knikkert de gelukkigen salto-mortalend de ruimte in. Betoel. Ha, de man van het Parijse rad deed hetzelfde. Hij verliet zijn molen en de machine ging bovendien uit zichzelf sneller lopen. Ik kon alles goed zien, omdat zo'n gevaarte altijd zo mooi boven alles uitsteekt.

Ik zag de mensen in hun stalen mandjes weghurken zo diep zij konden, omdat regelmatig lichtspoor kogels door het rad vlogen. Maar andere pleziermakers probeerden hardnekkig uit het wiel te komen. Ik heb een steeds groter respect voor vrouwen, mijnheer Mah Yoe, betoel. Ik zag een vrouw die achtereenvolgens drie levensgevaarlijke pogingen deed om te ontsnappen. U weet dat alle vrouwen altijd verkeerd

uit rijdende trams of treinen stappen. Deze durfde nochtans bij herhaling uit een rijdende mallemlen te springen. De eerste maal zette ze verkeerd af en schommelde het mandje hard achterwaarts en klapte ze alleen voorover, alleen nog hangend aan de benen. Haar eveneens gillende gezellin trok haar naar binnen, maar trok eerst alleen de sarong los en daarna pas de volle maan, als u weet wat ik bedoel. Neen, mijnheer Mah Yoe, ik lachte niet. Als u gezien had wat ik zag, hoe ze direct daarna haar toilet snel weer in orde bracht, onder déze omstandigheden, u zou hetzelfde diepe respect verworven hebben voor het kuisheidsgevoel der vrouw onder álle omstandigheden. Het was indrukwekkend. De tweede keer was haar afzet goed, maar te kort berekend en schepte het mandje haar zó schielijk op, dat ze ondersteboven terecht kwam op de schoot van haar gezellin en het één ogenblik leek alsof er één vrouw in het schuitje zat, een weergaloos elastische vrouw met de benen aan weerszijden van het hoofd geklapt. De derde keer sprong ze goed en vloog op handen en voeten langs de aarde vooruit, zich borend in de hoge kast van de cassa. Tot mijn verbazing zag ik haar er boven weer uit komen schieten in een Europese jurk. Maar ik had mij vergist. Dat was de Chinese kaartjesverkoopster, die gillend weg rende, terwijl haar plaats werd ingenomen door de volkomen versufte vrouw uit de mallemlen. In een houding alsof ze kaartjes verkocht. Mijnheer Mah Yoe, mijnheer Mah Yoe! mijnheer Mah Yoe!! Als u niet ophoudt met lachen, ga ik weg. Het was niet grappig en het is nog steeds niet grappig. Omdat het waar is. En omdat het angst is. Betoel.

Ja, ik zeg u, ik heb respect voor de vrouwen. Zij gillen en zij zijn moedig en zij zetten door. Er was ook nog een man in die mallemlen, die ontvluchten wilde. En daarbij in de eerste plaats al zijn gade of verloofde in de steek liet. Verder

was hij zó verward dat hij langs het stalen latwerk naar beneden wilde klimmen als het rad juist naar boven ging, zodat hij beurtelings omlaag klauterde zonder de grond te bereiken of ondersteboven gillend naar de aarde dook, waarbij geldstukken en vulpennen uit zijn zakken vielen. Hij gaf zijn pogingen veel te gauw op en draaide mee als een slak aan een wagenwiel, daarbij luidkeels biddend. Ik haatte hem. Ik haat, geloof ik, alle mensen!

U had moeten zien - u weet die vieze stinksloot midden over het terrein toch wel, waar iedereen de neus voor optrekt? - welnu, zij lag vol mensen, soms twee lagen dik op elkaar. Ah, hoe diep en innig drukten zij zich in de zwarte brei! Nu kuchten en snoven zij niet vol minachting. Zij beminden die sloot als een huwelijksbed. Ontneem een mens zijn veiligheid en men ontnemt hem zijn waardigheid. Hij wordt als de moddervis, de worm, de made! Aaah, maar op die sloot zag ik ook nog de openbaring van een geheim, mijnheer Mah Yoe. Want toen de grote vlucht begon, zag ik ook een merkwaardige doos met benen over het terrein rennen. De benen waren gekleed in een pyjamabroek en hooggehakte schoentjes en pas toen de doos stilstond op de sloot zag ik wat erop lag: de spin met het vrouwenhoofd. Toen zag ik ook hoe de doos uit spiegels bestond. Je hoort zoiets wel, maar je wéét het nooit. De arme vrouw had de doos niet zelf kunnen openmaken en probeerde neer te hurken in de goot. Hetgeen niet mogelijk was door de doos. Daar zat de grote spin met de vrouwenkop midden op het verlaten kermisterrein, nog steeds met haar zonnebril op. En toch was het niet dwaas. Want alles was immers dwaas? De volkomen verlatenheid temidden van duizend lampjes en vlaggen, de metalen stem van de reclame, de draaiende molens en de lichtspoorkogels?

Af en toe schenen er ook kogels laag over het terrein te

gaan. Bij voorbeeld bij de vijver van de fontein. De vijver was vol zwarte glimmende hoofden. Als dobbers. En telkens gingen die dobbers met een ruk onder water, alsof er beneden vissen aansloegen. Maar de vissen lagen buiten de vijver aan de veilige kant: een hele school liggende mannen, vrouwen en kinderen, met het hoofd naar de kant van het veilig beschermende muurtje. Ook zag ik daar een moeder haar zuigeling de borst geven. Alsof ze thuis in bed lag. Vindt u zoveel koesterende moederliefde onder alle omstandigheden niet indrukwekkend?

En ook lag bij die vijver het verlaten stalletje van de handlijnkundige, weet u wel? Met al die kaarten van handen met lijnen en nummers en planeten? De voorspeller zelf lag misschien wel in de vijver. Maar ik vraag u: waarom willen wij toch steeds maar in de toekomst schouwen, terwijl wij er toch niet in geloven! Heel het vertrouwen in ons bestaan valt en staat met het afgaan van een gewerschot. Ja zelfs met het springen van een fietsband! Heel het leven is één grote komedie. En alleen de chaos brengt alle leugens aan het licht. Betoel!

Ik aanschouwde de instorting van mannelijke trots bij de schiettent, waar zowel schietbazen als schutters het ene ogenblik nog zelfverzekerd brallend met geweren zwaaiden en het volgende moment met wegwerping van alle wapenen wegdoeken in die grote gemetselde vuilnisbak, weetuwel, naast de schiettent. Daar tegenover is zoals u weet het podium van het krontjong-concours. Alle kunstminnaars waren nu gevluht en op het podium was een huilende lady-crooner bezig haar in onmacht gevallen partner van het platform te slepen. Het was een grote, zware man, en hij hield een trompet krampachtig vastgeklampt. Waarom was hij niet opgestaan om 'Staakt het vuren!' te blazen? Zo'n signaal bestaat toch, nietwaar mijnheer Mah Yoe? En soldaten luisteren er toch naar?

Het vuren staakte vanzelf. Plotseling. Ik weet niet waarom. Misschien omdat alle kogels op waren. Maar men geloofde deze stilte net zo min als de eerste schoten bij de aanvang van het drama. Pas toen de mensen met té veel onduldbare kramp waren opgestaan en gingen lopen, kwam er langzamerhand meer en meer beweging. Zelfs zeer gehaaste en zenuwachtige beweging. Van mensen, die vreesden dat hun verlaten boeltje misschien gestolen zou worden. Van mensen die in de algemene paniek beurzen en vulpennen en zo waren kwijt geraakt. En van mensen, die snel op zoek gingen naar andermans verloren spullen. De molenbazen kwamen terug en zetten hun molens stil. De reclamestem werd uitgeschakeld. De bedelaars maakten dat ze wegkwamen met volle voedselpakketten en zwaaiend en duizelig van de enorme maaltijden, opgejaagd door verontwaardigde restaurateurs en kelners, die plotseling uit allerlei hoeken en gaten tevoorschijn kropen.

In het kort: er ontstond een algemeen beeld van luidruchtige ergernis en van jammerlijk geweeklaag. Ja ja, het normale leven hernam snel zijn oude loop. Ik was er onpasselijk van, mijnheer Mah Yoe, betoel. Ik haastte mij van het terrein af, langs een spoor van zakdoeken, hoeden, sjaals, schoenen, sloffen, een haarwring, feestmutsen, brillen, een gebraden eend, pakjes snoepgoed en zo meer. Hij telde af op de vingers, terwijl hij als een ziener dromerig in de verte keek.

De grote uitgangspoorten van toch stevig hout en bamboe achter het papieren profiel van stenen slotpoorten, die poorten bleken geheel ontzet; de tourniquets ontworteld. Op straat waren tientallen vloekende of weeklagende straatventers bezig hun vertrapte stalletjes te herstellen en bruikbare restanten vaatwerk en voedsel bijeen te garen. Letterlijk iedereen was zijn doodsnood vergeten en wierp zich met

hernieuwde energie op het herstel van het oude lieve leven. De domheid en platte genotzucht der mensheid is waarlijk ongeneeslijk, mijnheer Mah Yoe. Ik geloof niet meer in opruiming door zondvloed en oorlogen of natuurrampen. In niets geloof ik meer. In niets’.

Eindelijk zweeg Teck Eng, kruiste de armen op de tafel en keek somber neer op de intussen geheel leeg gelepelde soepkommen, terwijl ik uit reverentie onhoorbaar boerde. En nóg begreep ik niet hoe deze nieuwe levensbeschouwing Teck Eng zó uit zijn evenwicht had kunnen brengen. Te deksel, was hij niet toch maar wéér ongedeed uit de chaos tevoorschijn gekomen? Was niet nogmaals overtuigend bewezen dat het absurde redding kon brengen in het absurde, mits de mens er maar in slaagde zijn gelukssteen te vinden, zoals Teck Eng zijn piroes oerat mas?

Het was alsof Teck Eng mijn gedachten geraden had, want hij ging verder: ‘Ik ben nog niet klaar met mijn verhaal, mijnheer Mah Yoe. Ik was gisterennacht weliswaar lichtelijk uit mijn evenwicht, maar mijn bijzondere leven met mijn gelukssteen was toch té automatisch geworden om werkelijk diep verontrust te zijn. Maar raadt u eens wat ik bij thuiskomst op mijn tafel zag liggen, mijnheer Mah Yoe? De piroes! Ik had hem na het bad in de haast vergeten om mijn hals te doen en daar lag dat stomme ding nog steeds. Lekker thuis. Terwijl ik in levensgevaar rondwandelde tussen honderd miljoen kogels! Hij heeft mij al die jaren bedrogen, mijnheer Mah Yoe, bedrogen! Ik heb geen gelukssteen nodig! Ik ben net zo'n mens als alle andere mensen. Met een beetje geluk maar, dat me nu waarachtig al lang genoeg gediend heeft. En aangezien aan alles een eind komt - wanneer komt mijn ongeluk? Ach, rampzalig leven. Ik ben verloren! Duizendmaal vervloekte stomme steen!’

‘Wat heb je ermee gedaan, Teck Eng?’

‘Cadeau gedaan aan die ouwe zeur van een Wie Sin. Voor tweeduizend pop. Alsof werkelijke onkwetsbaarheid te koop is voor tweeduizend pop! De idioot!’

En dan opeens, verschrikt op zijn horloge kijkend: ‘Sorry, ik moet weg. Tot ziens, mijnheer Mah Yoe. Of: voorgoed vaarwel. Welke mens weet hoe lang hij leeft?’

‘Waar ga je naar toe’ vroeg ik, eveneens opstaand, ‘dan ga ik zover met je mee.’

‘O nee, nee, ik ga de andere kant op. Naar Madame Svengala. U weet wel, de beroemde astrologe. Ik moet - ik móet toch wel een béétje weten wat me boven het hoofd hangt? Adieu, adieu, adieu!’

Kort kort verhaal

ER WAS eens een jonge planter. Hij was vers uit Europa en beheerde de afgelegenste onderneming op de hoogste bergen van Sumatra. Hij was vorst over vele bruine mensen. Hij moest wegen voor ze aanleggen, bruggen bouwen, bevoeïingen tot stand brengen en dorpen scheppen. Op zijn gezag groeiden honderdduizend koffieboemen vol rijke belofte. Temidden van een golvende oceaan van rimboereuzen over duizend bergtoppen.

Hij leerde nieuwe talen spreken. Hij leerde jagen. Hij leerde vele nieuwe vormen van leven kennen en nieuwe vormen van geloof.

Hier was nooit winter. Het enige winterlandschap dat zijn oog zag, was de koffietuin in geurige bloei. De hemel was altijd azuur. De aarde vol vlinders. Hier waren geen beperkingen. Hij was onbeperkt en gelukkig koning. En schooljongen tegelijk.

Hij had een groot huis voor zich alleen. Daar woonde hij met een sneeuw witte papegaai. Als hij thuiskwam van zijn dagtaak en zijn eenvoudige maaltijd met smaak verorberde, zei hij luidop: 'Lekker.' Als hij daarna in zijn lekkere rotan stoel uitrustte, zei hij 'Lekker.' Als hij zijn zelfgeschoten wildbraad at, zei hij 'Lekker.' Alles was lekker. Het was het enige woord dat hij sprak omdat er niemand anders was om

mee te praten thuis. En na een poos zei ook de papegaai ‘Lekker.’ En ook voor de papegaai was dat het enige woord dat hij altijd sprak.

De planter kreeg soms brieven uit zijn vaderland. Die waren vervelend en klein. Hij schreef weinig terug. Op een dag kwam er een ander soort brief. Van een bijna vergeten schoolvriendin. Er was poëzie en droom en verdriet in die brief. Er kwam een regelmatige briefwisseling, die eindigde in een huwelijk met de handschoen. Hij haalde haar af van de boot en zag niet hoe geblanket en opgemaakt ze was. Hij was immers al zo lang weg uit het leven van toen.

De eerste dagen waren gelukkig. Maar toen zag ze in dat ze zich vergist had; dat hij haar bedrogen had. Dit was geen lusttuin en geen paradijs. Dit was een gevaarlijk stuk wildernis, eentonig en arm. Ze kon niet slapen van het schreeuwen van de apen in het bos; ze was bang voor slangen en tijgers en klein ongedierte. Ze kon geen talen leren en ze miste haar eigen blanke mensen. En hun straten en bioscopen en bars. Dus moest ze steeds vaker naar de grote stad om op te knappen. En bleef steeds vaker steeds langer weg. De planter vernam vreemde dingen van haar uit de stad. En verstootte haar.

Toen was hij weer alleen. Maar nu voelde hij dat hij alleen was. Hij liep vaak wrokkend en troosteloos rond en keek gramstorig naar zijn papegaai, de enige die nog zei: ‘Lekker!’

Tot hij op een dag in één van de koffiepluksters ook een vrouw ontdekte. Een vrolijke, zorgeloos lachende jonge vrouw. Hij zorgde ervoor dat ze bij hem thuis kwam werken. En haar man stuurde hij naar de verste tuinen. De vrolijke dagen kwamen terug en hij zei heel vaak: ‘Lekker!’ Al was het een ander soort lekker en dronk hij nu veel. Waarom wist hij niet. Maar hij deed het.

Vaak bleef hij nu van de tuinen weg en speelde thuis met zijn koffieplukstertje. Tot op een dag de deur werd opengestoten en de man daar stond. Met in zijn hand de vervaarlijke boeloe ajam, het zware kromme hakmes. De planter kon nog net de linggis grijpen, die altijd naast de deur stond. En terwijl de vrouw schreeuwend vluchtte en de papegaai ‘Lekker!!’ schreeuwend aan zijn ketting rondfladderde, vochten de mannen met elkaar op leven en dood.

De dood kwam het eerst voor de Madoerees, die met verbrijzelde schedel neerviel. Pas toen voelde de planter hoe het warme bloed hem in golven van hoofd, nek en schouders liep. Het schemerde hem voor de ogen en hij wankelde achteruit tot tegen de muur en zakte ineem tot een dwaze zittende houding. De papegaai kwam tot kalmte, schudde zijn veren en zei: ‘Lekker!’ En nogmaals: ‘Lekker!’

De planter kwam tot zichzelf. Zijn duizelige ogen zochten de papegaai, terwijl zijn rechterhand naast zich tastte en het jachtgeweer vond, dat geladen netjes in het geweerrek stond. Hij greep het geweer en schouderde het en mikte op de papegaai. Hij werd steeds duizeliger en zijn geweer schreef vreemde letters in de lucht, maar één ogenblik lagen vizier, korrel en vogel in één lijn. Hij haalde de trekker over.

Het was een caliber .12, geladen met grof hagel. De afstand was kort. De papegaai werd compleet weggeblazen. Kijk, het sneeuwde weer. Net als toen. Aan de ring bungelde het papegaaienpootje aan een ketting. De planter was tevreden. ‘Lekker’, zuchtte hij, terwijl hij langzaam voorover klapte, ‘lekker.’

De muur

ER GEBEUREN in een omsingelde stad nooit bijzondere dingen. Men leeft zo normaal mogelijk tussen aanvallen door. En tijdens aanvallen vecht men of wacht met de handen in de schoot tot het over is. Soms biddend, soms jankend, maar meestal met een stupide eindeloos herhaald: ogoddaarhebje'tweer. Meestal gaat het gewoon over. Als regen of als buikpijn. Soms ga je dood. Voor wie dood of ontvoerd is (wat op hetzelfde uitdraait), is de omsingeling afgelopen. Voorgoed. Hij leeft nog korte tijd voort als meewarig uitgesproken naam. Nooit lang. Vooral in omsingelde steden is het leven veel te urgent om nog nutteloze emoties te besteden aan verdwenenen. En op het laatst worden ook de hevigste emoties dagelijkse sleur. Dan is een uit de omsingeling verlostte alleen een doorgestreep eentje. Dan ook ontdekken velen dat ze in werkelijkheid uit een andere omsingeling verlost zijn: die van de eindeloze verplichtingen aan een geordende, fatsoenlijke samenleving. Waar de dood ook komt op zijn tijd, maar al het leven ervoor sterven is. Hier is elke dag leven. Vandaag begeer ik de vrouw van de pandhuismeester. Vandaag begeer ik het geld van Eng Som Tan. Vandaag dood ik de hoofdonderwijzer. Want morgen is te laat. Morgen ben ik een doorgestreep eentje. Nu!

Natuurlijk is er nog wel tijd. Niet de idiote tijd van klokken en kalenders. Maar alleen de tijd als zeurig verlangen zonder eind: Wanneer is dit eindelijk voorbij? Wanneer ben ik veilig? Maar ook dit tijdsbegrip gaat verbrokkelen, altijd na opflakkingen van hoop (Wat is het al lang rustig! Het wordt weer veilig!) gevolgd door vlagen van wanhoop als het plotseling weer mis is. Met soms drie, vier aanvallen achter mekaar. En veel doden. De details noem je al niet meer. De lugubere sensatie is er al lang af. Wat zijn mensen? Er zijn alleen maar twee soorten wezens: die snel doden en die langzaam doden. Ikzelf, denkt iedereen, ben een langzame doder. Want wat heb je aan snel doden? Je staat 's avonds op het voorerf in je pyjama en je rookt een sigaret, je kijkt naar Orion of Zuiderkruis. Dan komt de eerste tek-doeng van het brekende verre gewerschot. Dan neemt snel en zeker de schoten-menigte plaats in de leegte van de omsingelde stad. Als mensen die in een lege bioscoop komen na het openen van de zaaldeuren. Snel. Tot alles vol is. Als de eerste lichtspoor kogels de straat in komen, knip je je sigaret weg en gaat naar binnen. Je denkt: ogoddaarhebje 'tweer-wanneeris 'tover?

Ngandjoek was zo'n stad. Ngoro ook. Ngoedjang ook. Blitar. Noem maar elke kleine stad op in Midden- en Oost Java tijdens de tweede politionele actie (heette dat). Eigenlijk is 'omsingelde stad' maar een zo-zo aanduiding. De meeste plaatsen lagen als speldeknopkleine enclaves temidden van uitgestrekte vijandelijke gebieden. Er liepen spinnewebdraden tussen, die konvooi-wegen heetten. Het was er zelfs midden in een konvooi, met tanks voorop, tanks achterop en scoutcars in het midden, niet veilig. Er waren snipers, hinderlagen en pyriet-trekmijnen. Telkens als je eraan dacht was je bang. Maar wat doe je met bangheid als het te lang duurt? Je schudt het van je af, zo, met een onverschillig trekken van je schouders. Barst. Want rekenen helpt nooit.

Nooit loopt gegarandeerd de eerste wagen op een landmijn. Soms de zeventiende pas. Ook heb je veel te veel afleiding door stof of regen-en-modder of gemier langs tankvallen, mijntrechters en gewone gaten of het meisje naast je. Soms heb je de pest aan die langzame convooyen. Dan ga je er in je eentje van door in je pick-up. Dan rij je tachtig-negentig-honderd. Omdat je op wil schieten en omdat je dan als het ware door het gevaar heen blaast. Maar na vijf minuten weet je al: Jezus, ze horen me al op tien kilometer hier vandaan. Ze leggen de Bren klaar. Ze hebben de hand aan de trekdraad van de mijn. Daar bij die bocht. De volgende bocht. De volgende bocht. De volgende bocht. De volgende bocht. Stik de moord. In de stad noemen ze je glashard. Soms ook moedig. Mensen in de veilige stad hebben geen hersens, geen bloed, niks. Het zijn luizige rotzakken. Als je goed nagaat, heb je maar één haat. Die haat is niet bestemd voor de vijand. Die leeft net als jij. Niet voor de ambtenaar van sociale zaken, die je straks gaat neerschieten, dat is maar een afrekening. Nee, de haat is voor de weke, breiïge, eeuwig mooi-kletsende mensen van de veilige stad. Met hun gezeur over humaniteit, dierenliefde, moraal. Wat is alles goedkoop als je in een clubfauteuil zit. Maar lééf eens dáár.

Paul leefde daar. Hij kwam om twaalf uur in zo'n omsingeld stadje aan. Hij reed niet eens naar de militaire meldingspost, maar rechtstreeks naar het kantoortje waar hij zijn moest. Zijn rokende, grijsbestofte pick-up stopte met de voorwielen tegen de stoep op. Paul sprong naar buiten, wierp het portier dicht met een metaalslag, die je huizen ver kon horen, en liep de stoep op. Hij zei niet goeiemorgen of goeiemiddag, hij riep 'Dorst!' Eén van de klerken liep struikelend van haast naar binnen om het afdelingshoofd te waarschuwen: 'Mijnheer Van Deventer van het hoofdkantoor is er. Hij vraagt koffie.' Deze klerk en de andere, die serviel bui-

gend was opgestaan om zijn eigen stoel aan te bieden (Paul verkoos de balustrade), werkten zo maar in de voorgalerij van een woonhuis. Want het kantoor was bij een van de nachtaanvallen tot de grond toe afgebrand. Iedereen zei: gelukkig voor Sumantri (dat was het afdelingshoofd); nou kunnen ze niets bewijzen. Als je de kwaadsprekers in elke omsingelde stad geloven moest, waren alle omsingelden knoeiers, verraders en dieven. En al was het zo, wat dan nog?

Haal maar eens eerlijke mensen uit de veilige stad naar de perimeter toe. Lukt niet. Ze zijn immers te bang of te onmisbaar of allebei? En áls er per ongeluk een behoorlijk mens naar de omsingelde stad toekomt, wordt hij immers gauw ongeschikt verklaard? Ah, je roeit maar met de riemen die je hebt. Deze riemen blijken altijd gesneden uit het hout waar je geweerkolven of galgen van snijdt. Sumantri? wat voor hout? Sumantri was een schriel, kakelend mannetje dat met uitgestoken handen naar voren kwam geklepperd op zijn slofjes. Hij verwachtte een Grote Heer, maar was niet verbaasd een soort cowboy te vinden. Met nonchalant gedragen kleren, een gehavende breedgerande hoed, zware kaplaarzen een laag op de heup bungelende Colt. Hij was nog steeds een Grote Heer, maar als je zo van de ene omsingelde stad naar de andere reed, honderdzestig kilometer, honderdveertig, tweehonderdtwintig met zulk een eentonig en gevaarloos ronken van de motor dat je op het laatst naar het rattattat van een mitrailleur zou gaan verlangen als naar een verlossing, dan ben je geen heer meer. Je krijgt een soort onverschilligheid voor alle schone waarden. En je weet het niet eens, omdat je altijd aan het werk denkt dat je verzetten moet. In ‘gruwel en bedrog’, zingen ze in de kerk.

Paul had de grote bek van een Grote Heer plus het gezag van een commandant te velde plus de dienbaarheid van een soldaat. Meneer Sumantri zag dat allemaal met één

oogopslag en hij begon met excuses te maken ('Ik dacht dat het konvooi om twee uur zou komen. Dan had alles klaar gestaan voor een betamelijke ontvangst.') en dan met vleierijtjes ('Wat? Niet met het konvooi? Meneer is branie!') en dan gaf hij gewoon de koffie door, die de klerk bracht op een dienblaadje. Hij drong erop aan dat meneer een verfrissend bad zou nemen en gaf opdracht dat koffer en veldbed binnen gebracht zouden worden. Intussen zou hij alle papieren overzichtelijk klaar leggen. Paul luisterde niet. Hij spoelde zijn mond met de eerste slok en spuwde de vuile koffie met kracht in het hete stof buiten. Dan dronk hij met lange, verkwikkende teugen het glas leeg tot aan de laatste slok. Daarmee bevochtigde hij zijn vingers en wies er het stof mee uit zijn ooghoeken en oorschelpen. Dan snoot hij zijn neus en bekeek tevreden de grote zwarte vlek in zijn zakdoek. 'Gun je de tijd', zei hij dan tot Sumantri, 'geef mijn chauffeur ook koffie. Ik ga even de stad in.'

Hij reed op zijn gemak naar de militaire post, zijn excuses aanbiedend voor het rijden buiten konvooi. Je hoefde met deze commandanten nooit lang te praten. Ze schudden hun hoofd als ze je mochten en ze keken koel als ze je niet mochten (sterf voor mijn part). Hij ging een praatje maken bij de politiecommandant en reed wat rond door de stad, die er inderdaad deerlijk gehavend uitzag. De vervuiling merkte je nauwelijks omdat de huizen toch ook in puin lagen of verwaarloosd werden. De mensen keken gelaten; op de pasar was voortdurend argwaan: wie zou een handgranaat in zijn sarong hebben? Soldaten reden of liepen rond in tevreden zorgeloosheid om verdwenen tucht. Wapens waren gewoon kledingstukken. Hij bleef twee uren op pad en toen hij thuis kwam, keek hij verre van opgewekt: geen vooruitgang; altijd het oude liedje: te weinig soldaten, te weinig politie, te weinig wapens, te weinig ambtenaren, te weinig transport,

te weinig vertrouwen. Smeulende hitte, smeulend verzet, smeulend verraad, smeulende angst.

Thuis onderhield Paul zich eerst met Radi, die zijn rondjes door de stad ook gemaakt had. Radi zat gehurkt bij Pauls stoel, de ellebogen op de knieën, de handen langs zijn hoofd omhoog, als een siamang, zoals hij bij voorkeur zat. Hij had uitpuilende ogen en een brede, haast liploze mond, en leek wel wat op een kikker. Zijn mondhoeken waren omgekruld tot een eeuwige komische grijns. Radi was op zijn manier ook een komiekeling. Hij zoop als een ketter, bij voorkeur jenever. Paul had nog nooit zo'n Javaan gezien. Hij was weergaloos bang en weergaloos moedig zonder enig aanwijsbare reden. Hij was een perfect chauffeur, een onverbeterlijke vrouwengek en een dienaar zonder knecht te zijn, eerder kameraad. Zo onsystematisch als hij leefde, zo systematisch bracht hij zijn rapporten uit. Nu: er waren haast elke dag aanvallen, de laatste tijd. Soms zeer dramatisch, met trompetsignalen, cavaleriecharges en Japanse parade-commando's. Er waren diverse soorten benden rond de stad, die soms op hun eigen houtje een raid ondernamen, soms in clubverband. Veel Chinezenmoorden. De halve Petjinan was al afgebrand. Drie onderwijzers waren ontvoerd. Op dit huis was driemaal een aanval gedaan, want hier lagen voorraden rijst, textiel, suiker. De burens van hierachter waren niet te vertrouwen, ook zo de overburens aan de zijweg (het huis lag op een hoek). Sumantri woonde niet hier, maar in het huis naast de militaire post verderop aan de hoofdstraat. In de bijgebouwen liggen gezinnen, die wachten op evacuatie naar Soerabaja. Ook bij hen heette het niet pluis te zijn. 'Okay, dankjewel Radi. Slaap met één oog vannacht'. 'O ja, meneer, in het huis woont ook een jongedame, een Indische. Zij speelt onder één hoedje met de terroristen, maar zij is mooi.' 'Dankjewel Radi.'

Paul ging in de voorgalerij zitten met meneer Sumantri,

die nerveus met zijn mappen op zijn schoot zat, maar langzamerhand meer zelfvertrouwen kreeg toen hij merkte dat de baas van het hoofdkantoor schijnbaar geen interesse had in boekhouding, maar alleen over de algemene toestand wilde spreken. Waarom zijn die evacu es nog niet weg? Antwoord: omdat de screening nog niet is afgelopen (werkelijke reden: hoe langer ik ze hier houd, hoe langer ik ze kan plukken met de van staatswege verstrekte voeding en steun). Hoeveel mensen zijn het? Achtentwintig. Mooi, dat is morgen met  en truck in orde. Jawel meneer. O nee, meneer, op  en na, die zogenaamde mevrouw Soekirno niet. Hoezo, zogenaamd? Lang verhaal: v or de oorlog zedige dochter van stationschefje. Tijdens de oorlog ouders dood, eerst dienstertje in een Chinees restaurant (Uweetwel) en toen zogenaamd met de Japanse commandant getrouwd. Na de bezettingstijd gauw getrouwd met de Republikeinse militaire commandant, kapitein Soekirno. Bij de bezetting van de stad door Nederlandse troepen aangehouden. Verdacht type. Wordt voortdurend gemolken door de militaire politie. Verdomd ingebeeld mens (geen kans zeker, Sumantri). Goedgoedgoed, ligt het huis wel veilig? Ha-ha-ha! Uit die zijweg hiernaast komen bij elke aanval de benden. Maar aan de hoofdweg, hier honderd meter vandaan (ja juist, waar die tanks stonden) sliepen ze ook niet. Dus je lag hier altijd tussen twee vuren. Geen last van? Maar meneer, ik heb de plicht bij mijn gezin te zijn. Ja, ik zit naast die militaire post. Maar denkt u dat het daar veiliger is? Ah, kijk eens naar buiten. Het loopt al naar vijven en de straat is leeg. Meneer excuseert me. De avondklok is om zes uur en soms begint het feest al om vijf uur. Okay, ga je gang. Sumantri af met zijn papieren. Paul zuchtte verveeld. Hij zat een hele tijd voor zich uit te staren. De steeds nadrukkelijker wordende stilte viel toch op. Vannacht? Hij stond op.

En begon een rondje om het huis. Open voorerf. De hoofdstraat. De militaire post. Jezus, wat een zandzakkenbarricade voor de schildwacht! In de perimeter waren ze zo bang niet. Er ging hier dus wel wat door de lucht zo. Nou, weer naar het huis. De bijgebouwen lagen een meter of tien van het hoofdgebouw af. Het tussenliggende erf was van het voorerf gescheiden door een hoge muur met glasscherven erop en een solide deur er middenin. Achter de bijgebouwen liep de scheidingsmuur van het belendende huis. Tussen bijgebouwen en deze muur was een smalle strook grond met zoals gewoonlijk brokkelig steenslag, glasscherven, weggegooid vuil. Paul stommelde het gangetje in. Van hier kon je je opspringend en optrekkend over de muur werken naar het andere huis als straat en voorerf onder vuur lagen. Goed. Hij strompelde verder. Er liep een roestige regenpijp van de dakgoot naar beneden en verdween door een wijd gat in de muur. Hier was dus de badkamer. Hij keek even oriënterend door het gat en trok het hoofd haastig en onwillekeurig beschaamd terug, toen hij in het halve duister een vrouwennaakt ontwaarde, de armen in klassieke zedigheit voor het lichaam gekruist. ‘Sorry’, zei hij gemelijk en dan, in het Javaans: ‘ik wist niet dat er iemand in de badkamer was. Maak dan ook lawaai!’ Hij strompelde weer verder. De zijmuur eindigde bij een andere zijmuur: die dit hoekhuis scheidde van het nevenhuis aan de zijweg. Hij sloeg de hoek om en kwam op het achtererf. Dat bleek ook aan de kant van de zijweg afgesloten te zijn met een hoge muur. Een volkomen afgesloten achtererf, ah, een vestinkje, ah, een val voor de rat. Wat was het? Hij liep peinzend de galerij voor de bijgebouwen op en de eerste openstaande deur verder open trekkend, wilde hij de wc binnengaan en werd begroet met een beleefd: ‘oesj toewan’. ‘Potverdomme Radi’, vloekte Paul, ‘zit je alweer met een open deur?!’ ‘Neem me niet kwa-

lijk meneer'. Maar Paul was razend. Hij keek Radi bliksemend in de schuldbevuste kikkerogen en blafte: 'Je zit niet aan de kali! Dit is een eerste klasse Europese wc. Je mag er niet eens op hurken!' 'Het spijt me,' zei Radi, 'er is geen bedienden-wc.' 'Dat bedoel - ach, loop naar de duivel!' Paul liep geërgerd de galerij weer op.

Badkamer. Daar zat dat mens dat natuurlijk dacht dat hij haar beloerde. Wat mankeert ze! Als ze in de kali baden 'en plein publique' trekken ze zich nergens wat van aan. Het is onnatuurlijk. Of natuurlijk? Ja, de beslotenheid maakt de schaamte. Paul vond het wel een vondst, maar wist er verder toch ook geen raad mee. Hij liep verstrooid de galerij af. De evacués zaten terzijde op de vloer, de benen over het gootje in de zon. Hun buigende groet was half een beleefdheidsbetuiging, half een inkrimpende vrees: alle meesters waren immers onbetrouwbaar? De kinderen keken niet, hielden zich spelverdiept; hun vreugde was gedempt. Aller kleding was grauw, aller geest was grauw. Waar kwamen zij vandaan? Waarheen gingen zij? Displaced persons = misplaatste personen. Persoon was verdomd goed. Mens? Neen. Er welde Paul een opgewekte belofte naar de lippen: morgen gaan jullie werkelijk weg. Maar hij beheerste zich: verbeeldde hij zich God te zijn om zo ver vooruit te kunnen voorspellen? Hij had nu al zoveel evacués meegemaakt. Zij verzamelden leed als een zwerver luizen. Zij waren gedoemd om verdoemd te zijn. Hij liep onverschillig verder. Zijn zware laarzen aarzelden van dreun tot dreun. Langs het overloopje het huis binnen. Het was een geheel dichtgebouwde achtergalerij, die tot eetkamer was ingericht. Na het felle licht buiten was het vertrek haast donker. Door gele, paarse en groene glas-in-lood ruitjes viel besluiteloos, naargeestig schijnsel binnen. De kamer lag in onmacht.

Paul liep verder. Hij voerde nu een smalende glimlach

tegen de sombere dreiging van het huis. Waar was Radi? Deze deur? Zou die juffrouw, mévrouw, hierachter zitten? Achter de volgende deur, aan de gang? Hij liep langzaam verder. Hoe zou ze eruit zien? Wie en wat was zij? Hij was de corridor nu weer door en liep langs de voorgalerij het huis uit. De zijweg. Uitgestorven huis aan de overkant. Uitgestorven huis ernaast. Uitgestorven alle huizen. Verdomme jullie, schijtlaarzen! Laat je lach niet consigneren, voor brandie is geen avondklok. Voor ieder heeft de dood zijn eigen dag, zijn eigen uur, zijn eigen seconde. Nooit eerder, nooit later. Nu - lach! Hij begon uitdagend te fluiten. De fluittonen begonnen hun verovering van de stille leegte opgewekt genoeg, maar raakten spoedig de kluts kwijt, vluchtten ontsteld de verlaten weg af of verscholen zich achter de verwaarloosde dwergpalmen aan de overzij. Wat fluit ik ook? 'Indian Summer.' Wat was er voor weemoedigs aan die melodie? Zijn lippen zochten naar een andere, opgewektere melodie, maar konden niet direct wat vinden. Hij wist dat er ogen naar hem keken door jalouzieën. Hij floot altijd met een 'sentebakkie'. Hij spoog en keek met rimpels in de neus de verlaten zijweg af. Nog op zijn hoogst een meter of vijftig brokkelig bestraat, dan besluiteloos slingerende zandweg de stad uit. Naar de kampongs in de verte, die laag neergehurkt lagen als dieren, ogen onzichtbaar loerend onder zware wenkbrauwen. Hij spoog nogmaals en draaide zich op zijn hakken om. Hij liep het huis weer in en rechtstreeks naar zijn kamer. Eerst baden. Eerst rusten.

Hij ging zitten op zijn veldbed en trok zijn koffertje eronder uit. Opende het tussen zijn benen. Handdoek, zeepbakje, scheergerei, tandenborstel, 'Heden ik, morgen gij'. Goed boek? Rotboek. Life, een enorm naakt. Geen Oosterse beschaving bracht ooit zoveel vrouwenondergoed en zoveel wulps vlees onder zoveel ogen. Hij bekeek het gelaat van de

filmster met gespannen aandacht. Welk gevoel lag er verborgen onder die routine grijns? Hij vond niets. Welke geest ligt er verborgen achter de routine beschaving? Hij ging achterover liggen. Het halve naakt viel voorover op zijn gezicht. Het papier was glad en koel. Ik wou dat ik alles vergeten kon, dacht Paul. Ik wou dat ik geen Paul was, geen Europeaan, geen horribiliteit. Ik ben moe. Ik ben niet alleen moe met de moeheid van Paul, maar ik ben geslagen met de moeheid van eeuwen Europeaanschap. Of ik gefaald heb of niet, doet er niets toe. Ik ben moe. Ik ben moe van werken dromen werken dromen werken dromen. Paul is werken dromen. Waarom kan ik niet uitbreken? 'Je ontkomt niet aan je noodlot van Europeaan te zijn'. Dit heb ik duizendmaal gedacht. Ik denk niet meer. Bovendien ben ik doodgewoon bekaf. Hond's moe. Gewoon technisch denken. Diagnose stellen. Weken achtereen hard werken, zware ritten van honderden kilometers in voortdurende spanning. Slecht slapen. Slecht eten. Veel ergernissen. Vandaag of morgen klapte hij plotseling in mekaar. Hij wás waarschijnlijk al een ruïne. Stil liggen. Heel stil. Dan zou hij het zachte pof - pof - pof kunnen horen van het vallende puin van zijn Ik.

Het werd donker in de kamer. Hé, hij hoorde ramen en deuren sluiten in het huis. Wie zou dat doen? Radi misschien. Hij hoorde het ruisen van een sarong in de gang. Hij stond snel op en was in twee stappen bij de deur, wierp die open. Een vrouw ging de eetkamer binnen, maar draaide zich om toen ze de deur hoorde opengaan. Ze knikte werktuigelijk een groet en keek snel onderzoekend recht in zijn ogen. Toen sloeg ze de ogen neer en liep verder. 'Wacht eens even,' zei Paul. Ze bleef staan, wachtend met gebogen hoofd in gepaste eerbied. 'U bent mevrouw Soekirno, veronderstel ik?' Hij stond vlak voor haar, achter zijn hoofd tastend naar de schakelaar aan de muur. Hij schakelde het licht aan. Ze

was verrassend jong en mooi. De Indonesische dracht kleepte haar vrouwelijkheid voortreffelijk en vormde een merkwaardig contrast tevens harmonie met haar bedremmelde kinderlijkheid. ‘Gaaf u even ziffen,’ nodigde hij met een gebaar naar de etenstafel.

Ze ging onwillig ziffen; de ogen bleven neergeslagen. Hij ging schrijlings op een stoel ziffen. Dit soort ondervraging had hij vaker gehad. Van mensen die niet heel zuiver op de graaf waren. Maar zo'n charmant exemplaar had hij nog nooit gehad. ‘U kunt me gerust aankijken, ik vreet u niet op.’ Ze sloeg de ogen op en keek hem opeens waarschuwend en vijandig aan. Hij was verbaasd en gekwetst. Met gefronst voorhoofd keek hij haar vragend aan. ‘Wat is er?’ Hij had spijt van zijn aanmatigende houding. ‘Ik vraag u niets. U hoeft me niets te vertellen. En als u mij wat mocht vertellen, zeg ik het niemand verder. Heus. Ik vind u alleen maar aardig.’ Dat was weer helemaal fout. Ze keek terughoudend en angstig. Het praten zou helemaal niet gaan. ‘Nee, praat u maar niet. Ik wil helemaal niets.’ Hij stond op, wachtend tot ze ook zou opstaan. Ze stond onzeker op en bleef onzeker staan. Deze, ontdekte Paul, is al maar gecommandeerd geweest, jaren lang. Ze heeft twee dingen geleerd: haten en bang zijn: de Jap, de Indonesiër, de Hollander. Allemaal natuurlijk mannen met bedoelingen. Hij had opeens meelij met het kind en stak haar de hand toe: ‘Ik heb me nog niet eens voorgesteld, koerang adjar ja? Ik ben Van Deventer en heb alleen maar behoefte aan een beetje vriendelijkheid.’ Hij wachtte even tot ze opkeek. Ze probeerde haar ogen en oren te geloven. ‘En ik heb honger. Wie zorgt voor het eten?’ ‘Ik,’ zei ze, ‘als u even wacht zet ik alles klaar. Het is erg eenvoudig, hoor.’ Hij: ‘Ik hou van erg eenvoudig.’

Opgelucht verloor ze zich in een reeks van drukke werkzaamheden: het met zorg leggen van een gevlekt en ge-

scheurd tafelkleed (er is niet anders, weet u. Ach, juist leuk zo. Ik moet denken aan vroeger bij Ma. Ik kom ook maar uit een heel eenvoudig gezin, hoor. Pa was snijvelder.), het neerzetten van een bord met vork en lepel, (koper), een groot, gelig dik drinkglas. En aarzelend nog een couvert: ‘Uw - die andere ook?’ ‘O nee, Radi zou zich ongelukkig voelen met zijn baas aan één tafel. Maar het is goed, het is goed. U houdt mij toch gezelschap, ja?’ ‘Nee’ (beslist). ‘Ajo nou’ (nee, heus niet). ‘Dan eet ik ook niet’ (zo gek!). ‘Nee, werkelijk niet’ (ajo nou!). Ze lachten opeens allebei. Er kwamen toch twee borden op tafel, een schaal met rijst, een oude terrien met sajoer, een schaalje onooglijke fricadelletjes. Verontschuldigd: ‘Dat is alles.’

‘Het is meer dan ik vroeger kreeg. Toen ik nog in tjelana monjet liep, weetjewel? En met blote poten.’ ‘Ach, zo oud ben ik niet, hoor!’ ‘Lo, ik zeker wel (quasi gekwetst)! Hoe oud schat je mij.’ ‘O, zeker wel veertig!’ ‘Patjakker! Nou als dat waar is, ben jij vijfendertig’. Hah! Ze rekende snel na. ‘Nee, u bent niet drieëntwintig. Met zo'n pangkat tinggih.’ ‘Ben ik ook niet, maar nu weet ik toch hoe oud jij bent: achttien!’ ‘Ih-iiihh! Wie zegt! Smakelijk eten, meneer’. ‘Ach, zeg toch maar Paul.’ Ze schudde heftig het hoofd. Ze lachten allebei. De eerste minuten aten ze zwijgend. Paul opeens ernstig. Als Sumantri de waarheid had gezegd, leefde ze dus al van haar dertiende jaar af met mannen. Hij moest opeens denken aan zijn dochter van zeven. En wat een oorlog haar zou kunnen brengen. Hij huiverde. Wat is huwelijksgeeluk? Hoe was zij zo lief en zo mooi kunnen blijven? Hij begreep opeens ook die vijandige blik in haar ogen zopas. Hij was ook zo iemand misschien, die weer op haar zat te azen. Wie weet wat ze al had moeten doorstaan van de bezettingstroepen. En van die gladakker van een Sumantri.

‘Ik heb een dochttertje en een lieve vrouw’, zei hij opeens. Ze

knikte, maar keek hem opeens vorsend aan. ‘Waaróm?’ vroeg ze. Het was het gewone verkeerde gebruik door eenvoudige Indische mensen van het woordje waarom. In de betekenis van: wat blijft u, of: pardon? Niettemin trof het woordje hem in zijn normale betekenis en hij verkoos er een argument van te maken. ‘Waarom? Omdat ik getrouwd ben.’ Het klonk bespottelijk en haar mondhoeken wilden beginnen met een lach, die ze echter weerhield omdat hij zo eigenaardig keek. Ze kwam echter op een andere uitlegging en al sprekend wond ze zich op. ‘Omdat u getrouwd bent, bent u fatsoenlijk, ja? Ik ben onfatsoenlijk, ja, ik weet. En die andere mannen hier, die allemaal getrouwd zijn, zijn ook fatsoenlijk. Jaa! Allemaal zijn ze ploerten, de Jappen, de Inlanders, de Hollanders, de Indo's, de Chinezen, ja-ja-ja, ze laten je niet met rust. Allemaal helpen en dan allemaal nemen. Waarom - waarom -’ (smalend).

‘Kalm, kalm, kalm,’ zei hij bedaard en dwingend. ‘Laten we niet op hol slaan. Ik wou alleen maar zeggen dat ik getrouwd ben. En jij bent toch ook getrouwd?’ Zij: ‘Ik ben niet getrouwd. En dat weet je best. Wat moeten wij anders doen dan trouwen. Wij worden maar getrouwd. Anders heb je niet dit (ze maakte een gebaar van eten) of anders krijg je dit (ze deed alsof ze zich de keel doorsneed). Ik ben wel jong, maar ik ben niet onnozel. Paatje was wel niet rijk, maar hij was netjes. Ik zat op de Mulo, meneer. Als ze Paatje niet doodgeschoten hadden en Maatje niet doodgegaan was van beroerdigheid, dan was ik niet getrouwd. Ja?!’ De twistzieke, kwetsende toon in haar stem kreeg rondere hoeken, ze argumenteerde dwingender, ze vertelde vlak verder als in een soort verlichting dat ze nu eindelijk zeggen kon, wat ze al lang had willen zeggen. ‘Als je ouders dood zijn, wie helpt je dan? De baas van het Chinese restaurant, waar je altijd gegeten hebt met Pa en Ma. Je mag daar altijd gratis eten en

je krijgt zelfs een kamertje. En je moet alleen wat helpen in het restaurant. Als je goed leren kan op school, kan je ook goed leren in een restaurant. Je leert wel op welke fikken je moet slaan en op welke niet. Dacht je heus, dat getrouwde mannen netjes zijn? Als het op het laatst niet meer te houden is, wat doe je dan? Je trouwt zelf maar. Over de puthaak ja? Met de Japanse commandant. Er zijn ook góede Jappen! Nou kan ik flerren en knijpen. Nou ben ik ook getrouwd. En ik ben ook fatsoenlijk. En dan komt zeventien augustus en dan begint het lieve leventje weer. En dan trouw je weer. Fatsoenlijk. Weer met de hoogste van de stad. En nou ben ik hier en kan ik wéér fatsoenlijk trouwen. Waarom. Waarom! Waarom keek u van zoëven naar mij in de badkamer (haar stem schoot opeens weer fel uit).

Paul keek haar verschrikt aan. ‘Was jij dat! God, geloof me, ik wist niet dat er iemand in was. Geloof me, wil je? Geloof me’. Hij stak haar zijn hand toe en keek haar zo dringend aan, dat ze onwillekeurig zijn hand greep. Ze keken elkaar zwijgend aan, de handen in elkaar. Ze keek een moment wanhopig, dan lachte ze flauwtjes. Ze trok haar hand terug. Hij glimlachte bemoedigend. Hij: ‘Het moet een raar idee geweest zijn voor je om bij de duivel te biecht te gaan’. ‘Watte? Wat bedoel je?’ ‘Het is zo maar een spreekwoord, maar ik bedoel: je vertelt daar zo maar je hele levensloop aan iemand, van wie je denkt dat hij je in de badkamer beloerd heeft. Ik - ik kan er niets aan doen, maar ik vind het toch rot, dat je het van me denkt - hoe heet je toch?’ ‘Ik heb een gekke naam, je hebt hem nooit gehoord. Ik heet Roxane.’ ‘Roxane?!’ ‘Ja, maar noem me ook maar Annie, iedereen doet het., ‘Nee, nee, nee, het is een verdomd mooie naam. Voor wie boeken leest, is het een onsterfelijke naam. Hoe kom je eraan.’ ‘Mijn vader had die naam uit een boek, weet ik wel. Maar ik weet niet welk boek., ‘Las je vader Frans?’ ‘O ja, wij zijn van Franse af-

komst. Ik ben een d'Arcy. De laatste. Misschien is het maar goed ook.'

Paul zei niets. Een naam om romantisch op verliefd te worden: Roxane d'Arcy. Van haar dertiende jaar af bijzit. Hij streek met zijn hand over zijn voorhoofd. Zijn dochter heette Laura. Zou eens een verbaasde luisteraar haar naam in verband brengen met Petrarca? Er zat een duivelse ironie in de voltrekking van de geschiedenis. Wat wilde de mens toch? Er werd wat met ons gewild. Het was afschuwelijk en het was normaal. Hij steunde licht vóór hij er wat aan kon doen. 'Wat is er?' vroeg het meisje, 'heb ik iets onprettigs gezegd? Het is toch niet erg dat je in de badkamer gekeken hebt? Ze doen het allemaal.' 'Roxane,' zei hij dringend, 'Roxane, wil je niet zulke dingen zeggen? Wil je niet zulke dingen zeggen? Wil je niet zulke dingen zeggen?' 'Ze keek hem verbaasd aan. En onbehaaglijk. Paul keek haar aan met wijde ogen, hij haalde diep adem en blies zich leeg alsof hij een zwaar karweitje had gedaan. Hij maakte een besluiteloos gebaar en stond toen ineens op. "Wil je Radi ook eten geven? Mijn chauffeur. Breng het maar bij hem in zijn kamer." "Ja, ja," zei ze gediensstig en stond op om de tafel op te ruimen. Een baboetje. Ach, verrek.

Hij ging de kamer uit, zijn zakelijke bewustheid zorgvuldig bijeenrapend. Hij ging de deuren en ramen controleren. Hij draaide de spanjoletten stevig aan, beproefde de grendels. Hij was al bezig met het raam in haar kamer toen hij zich ervan bewust werd. De geur van goedkoop parfum, van poeder. Het houten rakje onder het spiegeltje met prullerige sierdingetjes, het klamboeloze ijzeren ledikant met een keurig gespreid vlekkerig laken, een uitgelegen kussen met kant, met goud bestikte slofjes. Ze stond geruisloos in de deur, vragend. "Ik keek overal de ramen en deuren na," verklaarde hij, "ik wist niet dat je hier woonde." "O, maar je bent welkom,

ajo dan. Ga hier zitten.” Ze trok een tegen de muur staande oude rotanstoel naar de lamp. Ze trok een leeg kistje van onder haar bed en ging erop zitten. “Wat wil je drinken? Een borreltje? Whiskey-soda? Hier?” Ze was zo blij. “Het is erg leuk om gastvrouw te zijn. Later mag je elke dag bij me komen. En dan zal alles er zijn, wat je lust. Ik zweer.”

“Later,” zei hij lachend, terwijl hij plaats nam, “later zal je erg voorzichtig zijn met het op bezoek krijgen van mannen. Een vrouw alleen ontvangt geen mannen alleen.” Ze knikte ernstig. “Later draag je weer Europese kleren en heet juffrouw d'Arcy. Je zal wel gemakkelijk een betrekking krijgen al heb je geen diploma's, want je bent mooi. Je zal veel aanbidders krijgen en je zal de beste mogen uitkiezen. Ja, je mag kiezen. Je zal met hem naar Europa gaan en naar Amerika. Ja heus. Ik beloof het je. Morgen breng ik je naar Soerabaja. Ik weet een ouwe mevrouw bij wie je logeren kan. Ik zal werk voor je zoeken en zorgen dat je goed terecht komt.” Ze lachte. “Waarom?” “Het is mijn werk,” zei hij onverschillig, “ik ben van sociale zaken. Ik ben er niet alleen voor om goedangs na te kijken en ambtenaren. Ik moet ook werkelijk mensen helpen.” Ze knikte, maar hij zag teleurstelling in haar gezicht. En jou zou ik helpen, ook al was ik niets.’ Ze lachte weer. ‘Ze vroeg weer: ‘Waarom?’

Hij keek haar peinzend aan, zijn neus masserend. Nu moet ik uitkijken. Vooral voor mezelf. Ik zit me af en toe zwaar aan te stellen. Hoe komt dát in hemelsnaam! In elk geval: uitkijken. Niet te ver gaan met medelijden. Niet te ver gaan met sympathie. Ik ben niet in de stad. Hij vermeed zorgvuldig haar aan te kijken. Haalde omslachtig sigaretten tevoorschijn en maakte uitvoerig werk van het aansteken van haar sigaret en de zijne. Dan, terwijl zijn ogen zwierven langs de muur achter Roxane, begon hij beradend te spreken.

‘Hoor es hier, Roxane. Ik ben jouw baas en moet ervoor

zorgen dat je goed behandeld wordt. Opeens mogen we mekaar erg graag, maar we zitten niet in vreedstijd in de grote stad. Dus we moeten maar vergeten dat we mekaar graag mogen. We kunnen onszelf niet meer vertrouwen. We leven allebei al een hele poos onder harde omstandigheden. Moord, doodslag, hebzucht in hoog tempo. Zelfs vrijheidsstrijd en verlangen naar vrede zijn troebel geworden. Maar ergens, diep onder in het hart, hebben we allemaal toch wel behoefte aan eenvoudige rust, eerlijke vriendschap en oprechte liefde. Onbewust blijven we het steeds zoeken. En daarom lopen we met de beste bedoelingen toch telkens weer in de val. Net als in de perimeter om ons heen. Vóór je het weet ben je te ver en ga je kapot of maak je iemand anders kapot. En als iets wérkelijk heel goed is, is het sajang als het kapot gaat. Ja? We moeten allemaal proberen wat te bewaren voor betere tijden. Er zijn beginselen van trouw, van zuiverheid, die we nooit verzaken mogen. Nóóit! Niet-éénmaal! Wát er ook gebeurt.'

Hij zweeg plotseling.

O mijn God, wat is het toch moeilijk om eerlijk te praten. En om eerlijk en natuurlijk te zijn.

Ze keek hem lang en aandachtig aan, maar zweeg.

Als ik eerlijk was en eerlijk deed wat eerlijk recht voorschrijft, zou ik Sumantri neer moeten schieten. En de officier van de inlichtingendienst. En de ambtenaar van de electriciteitsdienst. Doodgewone andjings zijn het, die veel onheil aanrichten. Net zoals je een slang doodslaat. Of een muskiet of een schorpioen. Ik weet verdomd niet, waarom ik het niet doe. Ik ben laf. En omdat ik laf ben, blijft tuig leven. Steeds meer tuig. We vernielen onze hele samenleving en onze nageslachten gaan ten onder. Waarom heeft een mens meer recht om te leven dan een dier? Weet je wat ik vaak droom? Dat ik jager ben onder de mensen, zoals ik vaak jager ben

onder de dieren. Ik sluip tussen de huizenblokken zoals ik sluip in de oetan, mijn Mauser in de aanslag. En als ik de man-eaters zie, leg ik kalm en vast aan en vuur. De minister, de hoofdcommissaris van politie, de pastoor, niet meer achtend op rang en stand en positie. Maar gewoon: de gladakkers uitroeien. Ah, alleen dát is goed!

En als ik honger heb, kies ik een hertje uit, en benader het heel argeloos en plotseling schiet ik het dood. En eet het op. Pas op, jij!

Hij keek haar recht in de ogen.

Opeens, in al deze rotzooi, zie ik een lief en mooi meisje. En ik heb trek. En jij ziet tussen al de schurken opeens een vriend. We hebben allebei honger. En we worden opeens allebei zelf moordenaar. En we maken het mooiste dood, wat we kunnen hebben. Pas op, jij. Pas op, ik! Wie en wat er ook fout is in de wereld, wij, wij, moeten niet éénmaal falen. Niet-één-maal!

Hij stond op, knipte zijn sigaret weg en liep de kamer uit. Met zó'n geweld van zijn stampende laarzen dat het huis ervan dreunde. Met een schok bleef hij staan. Iets. Iets.

Het was stil. Zó stil dat hij het fijne tikken van zijn polshorloge kon horen. Het huis was stil. De mensen op het erf waren stil. De stad buiten het erf was stil. De natuur was stil.

Uit routine was hij plotseling scherp alert. Wie lang op de grens van het gevaar leefde, ontwikkelde een soort gehoor voor naderend gevaar. Gevaar verspreidt zich als een soort fluïdum. Ook al ontladit het zich niet in actie, het fluïdum is er. Zó sterk, dat je het kon voelen aan je vingerspitsen. Aan je lippen. Hij likte behoedzaam zijn lippen. De stilte was eeuwig in elke seconde.

Het vuren begon niettemin zó plotseling en zó dichtbij, dat hij met een schok in elkaar dook. Maar direct veerde hij als geëlectriseerd weer op, sprong naar de schakelaar en

draaide het licht uit, brullend: ‘Radi!! Mati lampoe!’ De blootvoetige schim van Radi schichtte door het huis, dat met kleine schokjes uitdoofde. Terwijl buiten het vuren nader kwam. Het kwam uit de kampongweg. Er was verward schreeuwen. Paul nam waar: het staccato tak-tak-tak van jungle rifles, het ratelen van stenguns, de loebas van de Bren met blaffende stoten, het tek-doeng van Lee Enfields. Het kloppen. Wat was dat voor kloppen! Wie voor de duivel was daar aan de achterdeur! Zijn Colt was in een flits in zijn hand en hij maakte front. Het ritselen van een snel naderbij komende sarong, twee armen van achter om hem heen en Roxane's fluisterende hese stem: ‘Niet doen. Niet openmaken. Ze zijn niet te vertrouwen.’ Dat hij niet geschoten had in een verschrikte reactie! De stem van buiten, ook een vrouwenstem: ‘Toean, toean! Ampoen!’ De évacués. Ampoen. Als een flits kwam een herinnering terug. Hij was net terug in Indonesië. Hij stond op wacht. Ergens buiten in de kampong hilde een vrouwenstem. Steeds dringender dat ene woord: ‘Ampoen... ampoen...’ Een beroep op hem. Toen, *dar!*, het korte bijtende revolvershot en stilte. Hij had niets gedaan. Hij had alleen maar koud zweet gemaakt. Liters koud zweet. Nog jaren daarna had hij zich telkens weer vervloekt omdat hij niets gedaan had. Wát logica! Naar de hel met alle logica!

Hij schudde Roxane's armen van zich af en liep naar de achterdeur, koel waakzaam ook opeens. ‘Luister. Alle wapens worden buiten gelaten. Zelfs het kleinste mes. Elke stok. Ik sta hier met mijn pistool. Ik schiet direct.’ Hij opende de deur en deed een stap achterwaarts, het vuurwapen gericht. En was verrast en geschokt omdat ze laag beneden binnen kropen. Als honden. Mannen, vrouwen, kinderen. Geluidloos. Zelfs de kinderen. Hij sloot de deur. ‘Niemand lope door het huis, wat er ook gebeurt. Blijf bij elkaar en zwijg.’

In de halve duisternis zag hij de lage massa, woelend als één dier, tot rust komen in een hoek van de kamer. Hij liep terug, een stap forcerend van nonchalante kalmte en zelfverzekerdheid.

Een handgranaat explodeerde vlak naast het huis als een donderslag. De ramen kletterden. Roxane wierp zich tegen hem aan. Hij sloeg zijn armen om haar heen, troost vindend door troost te geven. Ze luisterden ademloos. Het lawaai was verschrikkelijk geworden en door zijn onsamenghangendheid zinnenberovend. Paul verzette zich ertegen uit alle macht. Zich dwingend de geluiden te analyseren en te localiseren en zodoende een voorstelling te krijgen van de situatie buiten. De bende naderde de hoofdweg, waar rechts de militaire stelling was. Het kruispunt vlak voor het huis lag onder zwaar vuur. Zouden zij het durven kruisen? Als ze niet durfden, zouden ze dan het huis zelf attaqueren? Van waar? Hoe? Nu?

Er werd als razend door gevuld. Een paardje kwam aangegaloppeerd. En nog één. Er schetterde een trompet. Er klonk een dierlijk geschreeuwd Japans bevel. Hij hoorde mannen neerstorten en wild voortkruipen. Het geschreeuw was bloedstollend wreed. Het geweld ging hen verslinden. Ze waren machteloos. Het pistool viel uit zijn handen. Alleen de dringender roep van Roxane bleef over. Dringender. Hij ging verloren in tumult en chaos. Vaag hoorde hij nog hoe in de verte tanks begonnen te rammelen. Dan stortten muren in met een geraas als een waterval. Roxane, wij vergaan!

Hij capituleerde plotseling, snel wegzinkend in een verlossende vergetelheid, nog vaag horend maar niet beseffend hoe even abrupt het vuren ophield. Met het wegsterven van voetstappen en paardengetrappel stierf ook zijn bewustheid weg.

Hij werd wakker in een stille binnenzee van verbazing. Omdat vaag webbig licht gloorde in de jalouzieën. Had hij

geslapen? Zo lang? Om Roxane die naast hem sliep. Hoe kwam zij daar? Wat was er gebeurd? Hij sprong overeind en stommelde naar de deur, zijn verward zittende kleren recht trekkend, struikelend over zijn Colt, die hij met een vloek oprapte. Zwaaiend naar evenwicht van lichaam en geest zoekend stond hij in de deur naar de achterkamer, kijkend naar de kudde zwijgend neergehurkte mensen in de verste hoek. Een oude man sprak: 'Mijnheer, wij vragen toestemming om naar buiten te gaan.' Paul gaf geen antwoord. Hoe zat alles ook weer in mekaar? De oude man sprak weer: 'Wij vragen toestemming om naar buiten te gaan, mijnheer. Een vrouw hier heeft gebaard. Vannacht. Ook moeten enkele kinderen nodig wateren.'

Hij kwam langzaam en voorzichtig dichterbij. De kudde ongelovig bekijkend. Hij liep langs ze heen en opende de deur. Het stroomde laag de deur uit. Het. Mensen. De vrouw met het deernende zuigelingetje aan haar borst was geel. Haar ogen waren nog vol ontzetting onder het floers van koesterend moederschap. Hij bleef enige ogenblikken knipperend met de ogen staan. Hij had niets gehoord vannacht. Dan liep hij ook naar buiten en keek rond. Hij zag een kampong die er gisteren nog niet was. Er was een lange hoop puin die er gisteren nog niet was. De muur was ingestort. O ja, de instortende muren van vannacht. Dat was dit. Alleen maar dit. Het vermogen om constructief te denken kwam weer terug. Ja zeker, de muur was oud en stond al lang op instorten. De trillingen van de schoten en granaatexplosies hadden de laatste stoot gegeven. Ja. Misschien ook wel het verre getril van de op gang gebrachte tanks. Ja, dat herinnerde hij zich nog vaag: En de bende, verschrikt door een vermeende aanval in de rug, was op slag op de vlucht gegaan.

Hij bleef een hele poos in gedachten staan. Liep dan sloom om het huis heen naar de straat. Er lag een mens op de

straat. Een republikeins soldaat. Dood. Paul liep er naar toe. De dode lag voorover in het stof van de kampongweg. Het leek alsof hij zich aan de grond had vastgebeten. Eén been was naar voren getrokken alsof hij kruipen wilde. Zijn ene, in rigor mortis verkrampte, hand omklemde een handgranaat, waar de pin reeds uitgetrokken was. De beugel was echter nog tegen de granaat vastgeklemd. Zie, hoe een dode de ontketening van de dood tegenhoudt. De andere hand drukte een Parabellum met de loop in de grond. Als in een laatste vertwijfelde moordaanslag op de leedbrengende aarde. De soldaat was in het zwart gekleed; lange zwarte haren hingen ontzield over een rode halsdoek. Er was een klein bloedvlekje op zijn rug. De man lag in een grote plas bloed. De vochtige korrelige aarde leek wel koffiedik. Schot in de rug? Paul keek op het lijk neer. Dat stoffig was. Het was zelf stof geworden al. Waardeloos. Flap. Uit.

Hij draaide zich om en keek naar het huis. Hij keek recht in de richting van de plaats waar vannacht het mensje geboren was. Twintig pas tussen leven en dood. Zijn ogen verwijdden zich plotseling. Precies op de helft lag de kamer van Roxane. Daar was hij vannacht. En op hetzelfde moment - op hetzelfde moment dat een mens geboren werd en een mens stierf - praat door, mislukkeling praat door! - stortte de muur in. Eén keer. Hij zoog zijn wangen in en spuwde minachtend. Ingebeelde aanstellerige pias.

‘Radi! Radi!!’ brulde Paul, terwijl hij naar het huis toe liep. Radi kwam slaapdronken uit het huis getold, zijn kikkerogen nog verder uitpuilend dan gewoonlijk. ‘Ja meneer! Ja meneer!!’ Hij frommelde zenuwachtig zijn losse, smoezelige overhemd in zijn broek. ‘Donder alle barang in de pick-up. We gaan nu weg. Nu. Hou je bek. Nu!’ En terwijl Radi verwilderd naar binnen rende om koffers en tassen bijeen te graaien, sprong Paul achter het stuur, de Fargo

loeiend achterwaarts de straat op draaiend. Radi kwam met komische wilde sprongen het huis uit gepierewaaid. Als zijn mijnheer mata gelap was, kijk uit! Hij smeede de rommel achter in de pick-up en werkte zich nog net op tijd in de cabine naast zijn baas, toen de auto brullend weg schoot. Ze raasden de weg af in een stofwolk, voorbij de militaire post, waar Paul nonchalant naar zwaaide met een groetarm, de stad uit, de vrije verlaten verschroeide wereld in, waar geen mensen waren. Alleen maar eenzame wegen met ergens - hopelijk - een landmijn. Dé landmijn.

Madjoe

DIT WAS de laatste rit. De Fargo pick-up trilde en zette zich aarzelend in beweging om dan toch wel sneller en zekerder tempo en vaart te krijgen. Toen ze het open stuk langs de Brantas voorbij waren en de kamponggordel doorreden met de bamboe bossen, reden ze al net zo automatisch zeventig als ze op al die ritten gedaan hadden. Waar tenminste de weg effen was. En dat was nu bijna het hele stuk naar Soerabaja toe.

Hij glimlachte toch wel, want vanzelf dacht hij ook aan de eerste rit. Van Soerabaja hierheen. Bij het 'uitbreken' van de tweede politionele actie. Toen de weg één misère was van kuilen, gaten en verbrokkelingen, tankvallen en mijntrechters. Toen je werkelijk alleen in konvooi kon rijden en er een hele dag over deed, van 's morgens vijf tot 's avonds zeven. Als er niet al te veel aanvallen, hinderlagen en landmijnen waren. Nu deed je er, los van het konvooi, twee en een half uur over.

Los van het konvooi. Hij glimlachte opeens niet meer. Wat moesten er gauw nog veel zaken afgedaan worden vanmorgen. En allerlei vrienden nog even gegroet. Hij was een half uur achter gekomen op het konvooi. Zou hij het nog kunnen inhalen? Waarom hadden ze niet op hem gewacht? Natuurlijk hadden ze niet op hem gewacht. Al vele maanden ging

hij er op zijn eigen houtje op uit. Dat moest die sufferd tóen weten. Dat moest die sufferd nu ook maar zelf weten.

Ja maar. Ja maar, nu had hij zijn zoontje bij zich. Die ellendige chauffeur van een Pieters ook. Om zich gisteren door Pim te laten overhalen om hem mee te nemen. Want het was ‘toch al veilig meneer, na de wapenstilstand’ (alsof er niet nog steeds onafhankelijke roverbenden waren) en ‘we zouden toch in konvooi teruggaan’ (alsof er niet nog steeds van die ellendige blindgangers waren in de weg, die plotseling tóch konden exploderen) en ‘U houdt zo van uw zoon’ (juist daarom!) - ach, duivels!

Hij keek door het ruitje van de cabine in de laadruimte, vol koffers, zakken en pakken en netjes daartussen gebarricadeerd, in een rottanstoel, Pim, als een sheriff van Texas nonchalant achterover zittend en af en toe met een imposant gebaar de revolver van zijn vader uit de holster trekkend en afvurend op denkbeeldige rovers. Want het was een echte Amerikaanse Colt, al was hij ongeladen.

Hij glimlachte weer. Het zou wel loslopen. Het leek alsof het hele land herademde nu tot de wapenstilstand besloten was en spoedig overal vrede zou zijn. Al een tijd lang was overigens in die richting gewerkt: de wegen en bruggen waren langzamerhand hersteld geraakt, de pasars begonnen tot leven te komen. Op de sawahs werd weer hard gewerkt. Het begon langzaamaan weer te lijken op het land dat hij voor het eerst gezien had toen hij elf jaar was (net als Pim nu) en zijn Tjang opzocht. Die hem veel echte verhalen en veel sprookjes verteld had. Ook rare dromen. Van een klein geel volk dat komen zou, met gespleten karbouwenhoeven (dat was toch nonsens? en hoe had hij verlamd van schrik gestaan toen hij de eerste Japanse jungle-fighters zag met hun zwarte rubber schoenen met de inkeping tussen grote teen en andere tenen - net een gespleten hoef). Hollanders zullen

lager zijn dan de laagste Javanen (en hoe hadden ze geleefd in krijgsgevangenschap?) en Javanen machtiger dan de machtigste Hollanders (zou het nieuwe Indonesië ooit de wet voorschrijven aan het kleine Holland?). De aarde zal geschroeid zijn en er zal meer dood en verwoesting zijn dan bij de uitbarsting van de Keloed (hoe waar was dat geworden, hoe waar). Er zal bloed zijn in de Brantas; er zullen zoveel lijken drijven dat de mensen de vis niet willen eten uit deze rivier (hoe waar was dat geworden, hoe waar!) Er zullen locomotieven in de bomen zijn (had hij niet zelf bij Djombang die opgeblazen fabriek gezien en in de bloeiende flamboyant één van die enorme ketels die Tjang voor een locomotief had aangezien in haar droom - of trance?). Je zal bij me terugkomen. Ja, dat was gebeurd; hij was naar haar land teruggekomen, maar Tjang was al lang dood nu. Hij had haar land niet kunnen opbouwen zoals hij verlangd had. Hij werd als vreemdeling geworden Nederlander het land uit gezet. Dit was zijn laatste rit.

Hij schokschouderde. Als alles toch moest zijn zoals het om onbegrijpelijke redenen moest zijn, waarom zou een mens zich druk maken? Loop de vrolijke kantjes af van het leven. Fluit! Hij floot. En keek opzettelijk alleen naar de mooie dingen: de bloeiende bomen, het jonge rijstveld, het profiel van de Ardjoeno en Welirang in de verte. Welirang, Dat betekende zwavel. Had hij vroeger ooit gedacht dat ze eens die zwavel gebruiken zouden om er landmijnen van te maken en brandbommen? Ontzettende mijnen waren dat. Wacht even, waar was het ook weer? Ja, iets verder dan Papar had hij de militaire truck gezien, die op zo'n mijn gelopen was. Al het ijzerwerk wit gezengd en in de cabine twee zwarte mummies. Eens levende, blanke soldaten.

Blanke soldaten. Wat zijn eigenlijk blanke soldaten? Blanke soldaten zijn uitgestoken vingers van de thuiszittende

blanke Europeaan. Nogal achterlijk en dom uitgestoken vingers. Die in de knel kunnen raken. En dan vermorzeld worden. Afzetten. Vergeten. Doorgaan met vingers steken in onbekende structuren. Net zo lang tot je alle vingers kwijt bent. Gedegradeerd tot invalide bedelaar. En weerloos slachtoffer van als monsters terugkomende structuren. Nou nou, hij leek Tjang wel om zo te profeteren. Of was het alleen maar idioot doorhollen? Welbeschouwd was hij ook zo'n uitgestoken vinger. Kijk maar uit!

Wat zag hij als hij uitkeek? De brug van Kertosono. Daar gingen ze rechtsaf en dan pal oostwaarts naar Soerabaja. Bij deze brug had hij de eerste 'naaktlopers' gezien. Hij had er toen in Soerabaja wel eens van gehoord. Mensen die volkomen verhongerd en verpauperd door het land scharrelden als kamponghonden, zo uitzinnig van honger eigenlijk dat ze alle redelijkheid al verloren hadden. Naakt gingen bij voorbeeld. Toen het konvooi deze plaats Kertosono naderde, zagen ze terzijde van de weg opeens zo'n troepje naaktlopers, met bedelende klauwen opgeheven, dierlijk jankend om voedsel. Ze hadden van de trucks af stukken brood naar beneden geworpen en vruchten en zo. De Naaktlopers hadden zich erop geworpen als een troep hongerige wolven, met een waanzinnig oplaaiende vraat- en vechtlust. Als een kluwen bijtende, slaande en vretende honden waren ze de dijk afgerold. Ontzettend? Wat een lummelig leeg woord was dat 'ontzettend', als je in de stad zat en boekjes las.

In werkelijkheid, dus als je bij voorbeeld krijgsgevangenschap en oorlog beleefde (wezenlijke elementen van beschaving, hoor! Niet mooi praten) was je bij het meemaken van sommige dingen heel gewoon technisch ont-zet. Als een motor, een apparaat. Uit zijn voegen. Zonder nut of zin of begrip. Stom ding sadja. Zoals bij voorbeeld die keer, dat de middelste wagen van het konvooi op een enorme mijn

liep. Alleen de dreun al sloeg alle functies van je zinnen weg. Hij had op een gegeven moment gemerkt dat hij zijn wagen tot stilstand had gebracht om naar ‘de plaats des onheils’ te lopen zoals dat heet. Hij had een geel geblakerd gat in de straat gezien en overal verspreid brokken. Brokken van de truck. Brokken van een muurtje. Brokken van een boompje. Brokken vlees. ‘Verdomd, de proviandwagen naar de bliksem!’ had hij gedacht toen hij een stuk ruggegraat met ribben zag, zoals bij de slager. Pas later drong tot hem door dat dit geen koeievlees was, want iemand had gestameld: ‘Is dat Arie of is dat Soemadji?’ Die zaten namelijk op die truck.

Later had hij bij zichzelf gedacht: waarom ben ik eigenlijk niet misselijk of zo? Waarom denk ik niet pathetisch: ‘Ik eet nooit meer vlees!’ Ben ik zó ongevoelig en glashard geworden? Nee, ik ben alleen een beetje ontzet. Want zoiets gebeurt toch eigenlijk altijd. Niet alleen in oorlogen (oorlogen zijn alleen een versnelling van dagelijkse slome gebeurtenissen), maar ook in vreedzame tijden. Bij verkeersongelukken en zo. En we wéten toch hoe een mens er van binnen uitziet? En dat een mens ook een zoogdier is als een rund? Wat leuterer wij eigenlijk over ‘humaan’? Doodgaan is immers humaan? En moorden en stelen en bedriegen ook? Of is ‘humaan’ soms een hemel op aarde? Djangan leuter pandjang. Bibliotheekfilosofie. Wij doden en worden gedood. Omdat wij mensen zijn. Dus omdat wij wolven zijn. Waaronder men niet kan gaan ‘voorzichtig als de slangen en oprecht als de duiven’ (Mattheus zoveel vers zoveel), want zodra we onder de mensen gaan, worden we ook besmet door deze mensen en worden ook wolven.

Bedenk goed, ezel, nu je uit de oorlog gaat om in de normale (tussen aanhalingstekens) wereld terug te keren, dat je aan deze in de oorlog gekweekte levenswijsheid niets meer

hebt. Je gaat terug in een Europese maatschappij, die droomt van alle dagen zoet en braaf en edel erg oud worden. Zonder vechten en roven en moorden. Alleen nog met sex. Rot-Europa met z'n sex. Net zoals Afrika vernietigd wordt door de slaapvlieg, wordt Europa vernietigd door de bijslaapvlieg. Leuk gevonden. Ze zullen wel de pest hebben dat ik dit zeg en me weer een anti-Europeaan vinden, maar sterf voor mijn part. Omdat sterven after all humaan is.

Ik denk te veel. 'Such men are dangerous.' Voor zichzelf in de eerste plaats. Wat schiet je overigens met denken op? Ook al zou je de mooiste ideeën vinden. Mooie metafoor is bij voorbeeld deze: Elke beschaving is als een rit langs een konvooiweg: met perioden van vredigheid en genieting van schone dingen rondom. En met hinderlagen en mijnen voor oorlogen en crises. Dus (met hoofdletters) interessant en trillend van dynamiek. Maar zit je in de veilige stad, dan kan je alleen nog maar rotten. Bij wijze van spreken naast het kerkhof dat op je zit te wachten. Tussen haakjes: zie je die gier niet op je schouder? Maar voor wie de stad verlaat op nieuwe konvooiwegen, breekt nieuw leven aan. Brani mati. Durf te sterven. Madjoe!

'Hè, Pieters? Dit is leven, ja?' De Ambonnees keek hem van terzijde hoopvol aan. Was de baas weer in een goed humeur? Hij knikte. 'Ik ben niet meer boos. Alles moet zijn zoals het moet zijn. Piekerans zijn waardeloos.' Hij tikte op het ruitje van de cabine en grinnikte naar Pim. Pim keek over zijn schouder, draaide zich dan met een ruk om, trok bliksemsnel de Colt en richtte het wapen spelenderwijs op zijn vader.

Hij kreeg zo'n schok van schrik. Hij maakte onwillekeurig een beschermende beweging met zijn hand en dook weg. Het hart klopte hem in de keel; zijn lippen waren droog. Wat mankeerde hem! Terwijl hij toch wist dat het wapen onge-

laden was! Hij hoorde Pim lachen achter in de pick-up. Om die idiote grimas van zijn vader, die immers de onbevreesdste en onsterfelijkste mens was ter aarde! Hij probeerde kalm te denken. Dat recht op hem gericht pistool, dat was dat ronde oog waar Bernanos over geschreven had: de op ons gerichte onafwendbare dood. Maar daar was hij toch al aan gewend geraakt de laatste maanden - jaren zelfs? Uit alle macht begon hij het beven van zijn handen te bestrijden, terwijl hij met moeite tastte naar het pakje shag in zijn broekzak. Met moeite, want hij zat met die vervelende plunjezak tegen zijn borst en tussen zijn benen. Alleen om zijn zoon achter in de pick-up meer vrijheid te geven, had hij zichzelf die last bezorgd van de plunjezak bij zich te houden. Dat deed hij nou altijd. Om andere mensen (nodeloos) behulpzaam te zijn met kleinigheden, haalde hij zich maar (nodeloos) last op de nek. Geconcentreerd denken aan prutdingen intussen was het beste middel tegen angst. Angst in 's hemelsnaam waarvoor! Kijk, ze waren al bij de djoharbomen. Nog twee bochten en dan waren ze in Djombang. Vandaar over Modjokerto tot Soerabaja toe was het volkomen veilig. Hij begon opgeruimd een sigaret te rollen.

De sigaret werd hem uit de handen gerukt; hij voelde zich omhoog getild en opzij gerukt bij een geraas dat de hele wereld uitdoofde en hem het gezicht ontnam. Het hoge suizen met tintelingen deed zó'n pijn aan de oren en in zijn hoofd, dat hij de tanden opeen moest klemmen om niet te schreeuwen. De pijn trok weg en hij was alleen nog maar doof en dof, als liggende in watten. Watten die wit was voor zijn ogen. Langzaam keerde het normale gezicht terug. Dat witte was rook, langzaam optrekkend. En stof. Langzaam neerdalend. De ruit was weg. Daar was nu aarde en gras. Berm. Hij zat voorover in de greppel. Iets bewoog zich naast hem. Pieters kwam langzaam overeind als een voorwerelds

dier. Met stervende gebaren. Vreemd. Zwarte mensen konden ook verbleken. Onder hun pigment. Ze werden dan micakleurig. Er kwam langzaam vermiljoen bloed uit het oor van Pieters. En uit zijn neus. Hij viel opeens weg uit het gezicht; door de open deur. Door het suizen heen begonnen vogels in de verte te kwinkeleren.

‘Pa!!!’

De stem kwam hoog en ijl en van heel ver, maar in zó'n angst! Pim! ‘Ja! Ik kom!!!’ Hij worstelde zich van de plunjezak af uit de cabine. Liep tuimelend de straat op. Pim. Het been. Het bloed. Hij wierp zich naast zijn zoon neer, één arm over hem heen, met de rug naar het bloed. Alles vergetend. Kijkend in die dierbare mooie bruine ogen. Die hun ontzetting verloren en weer gelukkig lachten.

‘Ik was zo bang dat je dood was. Maar dat kan niet, hè? Dat kan niet!’ Hij lachte trots. ‘Je bent de beste Pa!’ Hij kon niets zeggen. Ze keken elkaar intens aan, elkaar ontdekkend in een nieuw geluk. Er gleed even een lichte schaduw over de ogen van Pim. En toen was er plotseling weer angst in die ogen. ‘Pa, ik ben bang.’ De ogen riepen om hulp. Dwongen tot hulp. ‘Nee - nee!’ zei hij, ‘niet bang zijn. Dood gaan is alleen door een deur gaan. Ja, ja. Alleen door een deur gaan! Geloof mij; het is zo!’ Hij geloofde, nee, hij wist het nu zelf. Zijn ogen schitterden en zijn stem klonk met overtuiging, ‘Jij wacht achter die deur. Ik kom direct ook. Daar, zoon, daar is geen tijd. Er is dus geen lang wachten, geen kort wachten. Je bent er en direct daarna kom ik. Ja? Ja? Ja!’ Pim lachte weer. ‘Ja’, zei hij met een zucht, ‘je komt direct. Ik weet het.’ ‘Wij zullen samen jagen langs de eeuwige jachtvelden, zoon!’ ‘Ja, ja. Tot straks!’ Hij zuchtte voor de laatste keer en sloot de ogen. In het toch reeds bleke gezicht vielen plotseling schaduwen. Net als bij zonsondergang. Het dierbare gezicht verstarde. Hij hoorde een vreemd

geluid ergens in het lichaam van Pim en wist opeens wat reutelen was. Het was niet erg. Nee, niets van dit alles was erg. Er was gewoon een afspraak gemaakt. Zoiets dan. Hij kwam een beetje zwaaiend overeind. Keek verstrooid rond. Niet goed wetend wat direct te doen. Hij draaide zich om en zag een halve cirkel van kijkers staan. Mensen uit de kampong. Ze waren op de klap af gekomen en zouden hem nu helpen.

Hij schraapte zijn keel. ‘Een paar van jullie moeten maar hulp gaan halen in de stad’, sprak hij, nog steeds een beetje haperend en verstrooid, ‘de anderen helpen mij op te ruimen.’

Niemand bewoog zich. Hij keek bevreemd op. Zag pas toen goed toe. Hij zag dat de mensen hem strak en dreigend aankeken. Ze hadden allemaal een wapen in de hand. Een tjangkol, een schop, een knuppel, een boeloe ajam, een kapmes. Hij wist opeens dat dit de naaktlopers waren van vroeger, die eeuwig getreiterde en bestolen mensen, die nu een kans zagen zich te wreken, iets terug te winnen misschien. Hij deed een stap terug. Ze kwamen een stap dichterbij, de cirkel nauwer makend. Maar hij had nooit - hij had - ze kwamen weer een stap dichterbij, wapens gingen omhoog. De moordlust in die ogen stak hem. Een wilde woede laaide ineens in hem op. Hij deed een sprong terug, verwilderd omkijkend naar een wapen. Er lag een stuk ijzer op straat met oogjes en een kettinkje en een paar scherven hout. Het grijpend en woest boven zijn hoofd zwaaiend, keek hij met vlamme, trotse ogen de kring rond (Pim: mijn Pa is onsterfelijk!) en tartte met schallende stem: ‘Madjoe! Madjoe!! Madjoe!!’

Toen viel hij zelf aan.

Zondag

Zondag schijnt de zon altijd extra mooi en blij. Daarom is die dag ook Zondag genoemd. Zondag is ook de dag dat alle vlinders en libellen krijgertje spelen. Door de week hebben ze alleen maar haast. Als werkmensen en schoolkinderen. Maar omdat vlinders en libellen geen kerk hebben, is zondag hun speciale speeldag.

Wat een fantastisch groot speelterrein hadden ze. Van hier - de achtermuren van de officierswoningen - helemaal tot aan de kazernes aan de overkant. Zeker wel twee voetbalvelden speelterrein. Nu zonder exercerende soldaten. En op het weggetje dat er schuins doorheen liep waren nu geen werkmensen of schoolkinderen. Want het was zondag. Dus alle grote mensen waren aan het uitslapen en hun kinderen moesten zoet zijn. Of ze waren naar de kerk. En dan moesten de kinderen thuis blijven om op het huis te passen. Zijn ouders waren naar de kerk. Dus paste hij op het huis. Bij de achterdeur. Daar mocht hij eigenlijk als fatsoenlijk officiersjongetje niet zitten. Maar wie doet me wat als ik alleen ben? Ook ben ik nu als enig mens onbetwist heerser over Het Grote Veld.

Dus had hij onder de ketapangbomen aan De Schuine Weg alle ketapangs opgezocht, die onhandige tjodots in de nacht hadden laten vallen. Hij had ze gestampt en smakelijk

opgeeten. Ook dat wilden zijn ouders niet hebben. Als officierszoontje liep je niet als een hongerlijder langs de straat om minderwaardige vruchten te zoeken en op te eten. Maar vandaag was hij koning. Naar de droes met alle fatsoen!

Hij keek echt tevreden uit over het wijde veld, waar met de vlinders en libellen mee wat onbestemd en even vrolijk gerucht rondartelde: geluiden uit de kazerne: koerende houtduiven, zingende soldaten, kinderstemmetjes. Hij keek naar het dubbele gelid van oude ketapangbomen, knoestig en verweerd als bomen van Jules Verne, en hun oude roodgouden bladeren als enorme bloemen. Het waren misschien wel mooie bomen, maar er zaten ook altijd gemene rangrangs in, die je ongemerkt van achter konden aanvallen en zich zo venijnig in je kuit vastbijten, dat ze gewoon met hun hele lijf in de lucht stonden, opgewonden met hun poten spartelend. Naar de droes met alle rangrangs.

Naast de middelste ketapangboom zag je, als je niet goed keek, een boomstronk. Van zo ver was het sprekend een boomstronk. Maar intussen was het een bedelaar. Zijn kleren waren kapot en smerig. En zijn lichaam was kapot en smerig. Want hij was melaats. Zó melaats dat hij nauwelijks lopen kon. En bovendien blind, zodat hij dit alles toch niet zag en er dus eigenlijk niet bij hoorde. Kassian eigenlijk. Maar aan de ene kant was het ook maar gelukkig dat hij blind was. Anders zou hij elke dag in de spiegel zijn half weggevreten gezicht zien, toch?

De bedelaar zat daar alleen maar op zondag, als er zoveel soldaten met hun vrouw naar de kerk gingen. En straks langs die weg ook weer terug kwamen. Hij haalde toch wel een hele vracht centen, halve stuivers en stuivers binnen op zo'n dag. Daarom was ook de bedelaar tevreden en blij met de zondag. Kijk maar. Hij wiegde zachtjes met zijn bovenlijf

en neuriede een liedje. Zijn handen maakten telkens graaibewegingen in de bedelnap op zijn schoot. Dat was al een gewoonte bij hem geworden. De handen waren driekwart weggevreten. Ook zijn voeten waren misvormd. Daarom had de bedelaar ook een stok bij zich, waarop hij steunen moest als hij liep. De stok was even vlekkerig en misvormd als de bedelaar zelf. Eigenlijk had de jongen de bedelaar nog nooit zien lopen. Hij was er altijd al als hij 's zondags opstond. En tegen de avond, als hij eraan dacht naar de bedelaar te kijken, was hij alweer weg. Maar zeker moest hij kunnen lopen. Want hoe kwam hij daar anders?

Eigenlijk zou het helemaal niet wonderlijk zijn als de bedelaar nooit liep. Hij leek wel een hoop aarde. Of een stronk van een ketapangboom. Zijn vodden waren half vergaan en vervuild. Uit vuilnisbakken gehaald zeker. Zijn lichaam was vuilnishoepkleurig en vuilnishoepvormig. Zijn hoofd was een groot gat, waaromheen een smoezelige doek gebonden was. Wanneer waren ook de blinde ogen aan de beurt? Waren de tanden ook opgegeten of waren die zo maar uitgevallen? Het was toch hoogst merkwaardig dat een mens zo maar van binnenuit kon worden opgegeten door torretjes of wormpjes, zoals een boom door de boeboek. Hij had Pa wel eens horen zeggen: 'Het vreet me op! Het vreet me op!' Wat vrat Pa op? En, daar hij toch gezond en heel bleef, waarom maakte hij zo'n misbaar?

Deze melaatsheid scheen volkomen pijnloos. En het ging blijkbaar ook zó langzaam dat je het tóch niet merkte. Als het vooruitgaan van de kleine wijzer van de klok. Alleen was je op een bepaalde manier toch ook geen mens meer. Zelfs geen dier. Alleen maar een boomstronk. Had hij dáárom geen medelijden met de bedelaar?

Welbeschouwd had hij het nog zo kwaad niet. Hij werd altijd ruimschoots bedacht door alle vriendelijke mensen. En ook

onvriendelijke mensen gaven wel wat. Al was het alleen om die afschuwelijke verschijning gauw weg te hebben. Dat wist de bedelaar. Daarom had hij er een kunst van gemaakt zich nog ellendiger voor te doen dan hij was. Zijn stem - nee het geluid dat hij maakte, want hij kon geen woorden uitspreken (had hij nog wel een tong?) - was als het gonzen van een insect in een gat, hol klinkend en op de een of andere manier ook griezelig. Hij lalde met zijn hoofd en gebaarde met zijn misvormde handen. Het was zeer weerzinwekkend.

Straks, als de kerkgangers weer terugkwamen, begon hij met zijn comédie. Ergerlijk. Eigenlijk ook was hij, zoals Pa zei, een schavuit. Hij wou niet naar de melaatsenkolonie omdat hij daar werken moest. Zo'n luiaard! En hier zou hij de mensen maar besmetten! Het was een schandaal dat hij niet werd opgepakt!

De jongen begon zich werkelijk te ergeren aan de bedelaar. En opeens schoot hem een verhaaltje te binnen dat een schoolmakker hem verteld had. Hij sprong op en rende het huis in om gehaast te scharrelen in laden en naaidozen. Om zijn lippen zweefde die merkwaardige kinderlach, die kwajongensstreken voorspelt. Zijn ogen schitterden.

Even later was hij weer buiten met een stuiver aan een draadje gebonden. Hij liep de weg van de ketapangbomen af in de richting van de bedelaar. Omdat hij blootsvoets was, zorgde hij ervoor, door te fluiten en luidruchtig met de voeten te schuifelen, dat de bedelaar zijn komst gewaar werd. Ah, nu begon het leuke spelletje. De bedelaar barstte in luide jammerklachten uit, terwijl de jongen naderde. Het muntje werd precies in de nap gemikt, waar het met een luide tik in terecht kwam, maar dan met een handige flip aan de draad er weer uit gerukt. De jongen liep door, nu over zijn schouder kijkend naar de bedelaar, die ongearticuleerde dankbetuigingen jammerend in de nap graaide. Zijn stem

haperde even, maar barstte weer los, terwijl de handen verder zochten op zijn schoot, naast en voor zich op de grond. Het jammeren werd beurtelings verbaasd en gemelijk tijdens de speurtocht en hield tenslotte helemaal op. Intussen was de jongen een eind verder geluidloos neergevallen, geluidloos krimpnd van het lachen en bij tussenpozen snakkend naar adem. Nog nooit in zijn leven had hij zoiets grappigs meegemaakt. Dat vroeg om herhaling.

Hij ving zijn tweede plaagtocht aan. En weer begon de bedelaar, de naderende voetstappen vernemend, luidkeels te jammeren. En weer mikte de jongen de stuiver in de nap en weer rukte hij de munt er even snel weer uit. En weer gingen de luidruchtige jammertonen over in een verbaasd gemummel, terwijl de bedelaar zich in de raarste bochten wrong om elke centimeter om hem heen en zelfs onder hem af te tasten naar de raadselachtig verdwenen munt. Een eind verder wrong de jongen zich even geluidloos in duizend bochten, zich in de pols bijtend om het niet uit te gieren van het lachen. Zich toch langzamerhand weer dwingend tot kalmte voor de volgende tocht.

En weer ving hij zijn schuifelende, fluitende wandeling aan en weer begon de bedelaar te jammeren. Maar nu was er een vreemde nuance gekomen in zijn stem. En ook was er een krampachtige waakzame verstijving gekomen in zijn misvormde lichaam. De jongen hoorde en zag de kleine verschillen niet. Hij naderde even argeloos.

Het sprong opeens dwars voor hem op de weg. Laag en zwart en wiegend als een droommonster. Het lachte kakelend 'Eh-eh-eh! Ih-ih-ih! Eh-eh-eh!' Het klauwde opeens naar hem met vormeloze zwarte tentakels, zich laag en waggelend naar hem toe bewegend. Als een spin. Het gathoofd was een spinnekop. De jongen slaakte een gil als een vuurpijl en sprong. Hij sprong als een houten trekpop. Eenmaal.

Tweemaal. Terwijl de waggelende reuzenspin greep mis en weer mis greep. De jongen ontkwam door een wonder. Hij rende ontzind van angst naar huis, wierp de deur met een echoënde dreun achter zich dicht en snelde naar zijn kamertje, waar hij zich voorover op het bed wierp, uitbarstend in gierende huilstoten, terwijl epileptische huivergolven door zijn lichaam joegen. Het zou nog heel lang duren voor hij weer normaal was en de krankzinnige angst had plaats gemaakt voor een diep verdriet. Omdat nu toch bewaarheid was wat hij altijd als een onzalig vermoeden diep weggeduwd had: alles wat schoon was en onschuldig, was maar bros en dun. Krab niet te diep. Krab nooit te diep.

Buiten kroop de spin weer in zijn oude gedaante terug, dierlijke geluidjes van tevredenheid spinnend. Want zijn blind klauwende armen hadden de draad met het muntje gevonden. Hij giechelde. Zijn hand maakte een stuntelig draaibeweginkje en de stuiver begon vrolijk in het rond te snorren. Gonzend als een bijtje. Het was zó leuk. De bedelaar zou er wel uren mee door willen gaan, maar het werd tijd dat de kerkgangers terug kwamen. Hoor, de bel in de kazerne liet elf reine zilveren slagen voortrollen over het veld. De bedelaar liet de stuiver in de welgevulde buidel op zijn buik glijden. Hij nam een devote houding aan. Nu leek hij weer precies op een dode, rottende boomstronk. Waaromheen de vlinders en libellen dartelden. Het werd weer een mooie zondag.

De das

OP ZIJN vijfendertigste verjaardag kreeg Nono van Olly een das. Nou moet je weten dat Nono al een jaar of vijftien bezig was Olly op te vrijen. Of nee, zo kon je het eigenlijk niet noemen. Want noch door Olly, noch door Nono werd ooit een woord gesproken over liefde. Of zelfs maar een bedekte verkenning gedaan in die richting. Je moet weten: Nono was een klein, schriel, onbetekenend ventje met een beschimmeld baantje van assistent-magazijnmeester bij een importzaak. En Olly was een rolronde tante (van intussen óók al vijfendertig jaar) zonder enige bijzondere attractie en met een saai baantje als ondergeschikt beambte aan het goederenstation.

Krijgen mensen van het soort waar niemand op verliefd wordt zulke baantjes? Of zijn zulke baantjes weggelegd voor mensen van het soort, waar niemand op verliefd kan worden? Hoe dan ook: Nono en Olly waren van dit soort. Misschien hadden ze ook daarom elkaar gevonden en maakten zo een kameraadschap-bij-gebrek-aan-beter.

Ergens diep binnenin zou Olly wel met Nono willen trouwen als ze er maar niet zo vast van overtuigd was dat ze wérkelijk zó onbegeerlijk was, dat Nono het alleen zou willen doen uit kassian voor haar. En daar was ze te trots voor. En ergens zou Nono wel de moed gevonden hebben om een

aanzoek te doen, als hij er niet van overtuigd was dat zo'n onvolgroeid, onaantrekkelijk exemplaar in geen enkel opzicht voor een vrouw een aanwinst zou kunnen zijn. En een blauwtje lopen met voorbedachten rade, daar was hij toch te trots voor.

Dus draaiden die twee nu al een jaar of vijftien om mekaar heen. In feite al zó vertrouwd met elkaar dat ze alle formele reserve 'onder onsjes' al lang hadden afgelegd. Nono kwam bij Olly op bezoek in z'n beroerdste, scheef zittende kleren. En Olly ontving Nono in haar lekkerste, maar versletenste kimono, zittend in haar lievelingsstoel, een scheef, bouwvallig rottan wrak, zo maar op de gang van haar paviljoentje. Daar praatten ze alle saaie middagen en avonden weg. Als ze niet samen naar de 'bi' gingen of naar een eenvoudig eethuisje. Misschien zouden ze hun hele leven op dezelfde automatische manier versleten hebben als Olly niet die das gegeven had op Nono's verjaardag.

Het was eigenlijk een krankzinnig dure, echt chique das. Hij hing helemaal in z'n eentje in de wijde étalage van Oger Frères, alsof hij zelfs voor de dure costuums die er gewoonlijk hingen, te goed was. Het was een das met grillige goud-en-zwart motieven. Regaal. Debonair. En speciaal tegen Olly scheen hij te moeten zeggen: 'Loop jij nou maar gauw door. Want bij jouw soort hoor ik helemaal niet!' Dus had Olly met opeengeklemd kaken haar entree in de winkel gemaakt en uitdagend brutaal de das gekocht.

Toen Nono, een beetje beduusd met het cadeautje (ze gaven elkaar nooit cadeautjes) het pampiertje had opengemaakt, was hij bijna van zijn diengklik aan Olly's voeten gevallen van schrik. 'Nee Ol, niet zoiets. Niet zoiets. Veels te mooi!' had hij gestameld, haar de das terugreikend. Maar Olly had fel gezegd: 'Zie je wel dat je niet van me houdt! Anders néém je die das!'

Nono was helemaal overstuur. Voor het eerst had Olly zoiets gezegd. Wát had ze gezegd? Als hij van haar hield, dan... Als hij de das droeg, dan... 'Doe 'm nou om!' zei Olly bazig, zelf ook geschrokken van wat ze gezegd had. En Nono had zich geen moment bedacht. Z'n jasje ging uit en z'n boord los (Nono droeg nog van die ouwerwetse streepjesoverhemden met een losse witte boord). Op dat moment zag hij er eigenlijk natuurlijk uit, zo met dat boordloze overhemd. Maar in het volgende ogenblik was de formidable das al omgestrikt en het jasje weer aangeschoten. En daar keek Nono in Olly's muurspiegeltje naar het meewarigst onnozele muizengezicht dat ooit over zo'n stuk pracht de wereld in gekeken had. Hij sloeg de hand voor de mond, zijn ogen puilden uit van ontzetting en zijn oren bewogen nerveus terwijl hij Olly hoorde zeggen: 'Zie je wel! Die das haalt je prachtig op. Je moet hem altijd dragen!' Nono slikte een paar maal. Hij knikte. Want hij hield van Olly. Dat hoopte hij in elk geval zo afdoend te bewijzen door het dragen van die das, dat...

Nog een week lang droeg hij de das bij de oude entourage. Toen werd de combinatie werkelijk onhoudbaar. Nono kocht in elk geval Stacomb voor zijn haar en een Arrowshirt voor de das. Van daar was het maar één gedachteloze stap naar het bijknippen van de pluizige, verwaarloosde snor. Maar omdat hij de laatste dagen als verweer-bij-voorbaat tegen spottende blikken een uitdagende, koele gelaatsuitdrukking had aangekweekt, was met die twee simpele knipjes een metamorfose ontstaan tot Brits officier, zó abrupt, dat Nono wel een kwartier lang met open mond beurtelings naar de schaar en de afgeknipte snorpunten had gekeken.

De volgende morgen zat het officiersgezicht er nóg op en Nono kon zowel in de tram als op kantoor merken dat zijn

nieuwe gedaante indruk maakte. Op de tram was hij tweemaal afgetast (vergeefs als altijd) door een zakkenroller en op het werk had de jongste knecht (die een beetje imbeciel was, hoor) luid geroepen: ‘Merdeka!’ alsof Nono de voorzitter was van de communistische vakvereniging. Daarentegen had de mandoer, die al lang aasde op een positieverbetering en een erkend communist was, enkele keren het woord ‘koloniaal’ laten vallen. Verduiveld. Om een paar snorpunten. Nono betreurde haast dat hij ze niet meer had om uitdagend op te draaien.

Verbeelde hij het zich verder of namen inderdaad diverse vrouwspersonen meer notitie van hem? En gedroegen winkelbedienden en mensen op straat zich anders dan anders tegenover hem? De bedelares onder de straatlantaarn op de hoek bij voorbeeld, die hij elke dag passeerde op zijn sjokwandeling naar Olly en altijd alleen maar gewoon: ‘Tabeh toean!’ zeurde, riep thans opeens met verheffing van stem: ‘Tabeh Toean Besar!’ Nono was verbouwereerd even blijven staan, eerst omkijkend naar een andere grote heer, die er niet was, en dan, zoekend naar een wat grotere munt, had hij de bedelares wat langer gade geslagen. En tot zijn immense verbazing had hij opeens gezien dat de bedelares een baby verwachtte. Daar had hij nooit op gelet. Hoe was het ook mogelijk? Zo'n mager, vuil, lelijk mens. Hoe kon daar nog liefde mogelijk zijn?

Zo diep in gedachten verzonken was hij voortgewandeld dat hij zijn nieuwe gedaante geheel vergeten was. Hoe dan ook, toen hij enige minuten later voor Olly stond in het galerijtje, dacht hij één moment dat ze gek geworden was. Want ze groette niet of zo, maar keek hem met opengesperde ogen en wijdopen mond aan. Maar plotseling herinnerde Nono zich zijn nieuwe persoonlijkheid weer en dook er met plezier in, op het voetenbankje neerzittend met ongewone

zwier, en bij gebrek aan pose zijn vingernagels bekijkend. Al was hij zich toch wel bewust van zijn flodderige broekspijpen, verschoten sokken en afgetrapte schoenen, hoor.

Maar gelukkig lette Olly er - althans in het begin - niet op. Ze was helemaal uit haar doen, afwisselend extra lief en onbegrijpelijk kribbig, en zat voortdurend aan haar kimono en kuif te frunneken. Op het laatst was ze alleen nog maar kribbig. En constaterend dat de combinatie van Arrowshirt plus das en dat oude khaki pak werkelijk bespottelijk was, had ze bepaald dat Nono maar moest ophoepelen en pas terug mocht komen als hij zich andere costuums had aangeschaft.

De eerstkomende weken miste Nono Olly dus wel, maar hij had het aan de andere kant werkelijk enerverend druk gekregen. Na de nieuwe costuums van gabardine, tussor en sharkskin (hij zat er zeker drie jaar met afbetalingen aan vast bij Seng Sin) kwamen mooie schoenen, chique sokken en dure zakdoeken, broekriemen en dassen van het soort van de gouden das van Olly. Nono's magere spaarduitje was in drie, vier slordige happen volkomen verslonden. En met al deze zaken veranderde Nono's houding meer en meer. Hij slofte nu nooit meer en plofte niet zorgeloos in stoelen of op banken neer. Hij kreeg iets prikkerigs voorzichtig ten opzichte van dingen, en iets soortgelijks tegenover mensen. Reserve? Geringschatting? Het leek erop, maar het was het toch zeker niet.

Want eigenlijk was Nono een hele hoop ongelukkiger geworden. Met Olly liep het langzamerhand volkomen spaak. Was ze vroeger heerlijk onverschillig en goedmoedig, nu maakte ze overal aanmerkingen op, was kwaaddenkend en werkelijk uitgesproken twistziek. Het uitgaan, vroeger nooit een probleem, was voortaan zonder mankeren een bron van eindeloze ruzies. Dat wil zeggen: Nono vond alles

wel goed, maar Olly veronderstelde voortdurend gebrek aan initiatief, valse voornemens om haar in milieus te brengen, waar ze een belachelijk figuur zou slaan, of uit kringen vandaan te houden waar hij zeker hoge relaties had of zelfs wel liefjes, die zij niet mocht zien. Die jaloezie was werkelijk onbegrijpelijk. Ze gingen nu zelfs nooit meer naar films met weelderig gebouwde filmsterren, Olly ontsloeg haar domme en lelijke maar jonge dienstmaagd om haar te vervangen door een oud, slordig, diefachtig en twistziek mormel; Olly controleerde zelfs de richting van zijn verstrooide blikken op straat. Mijn hemel, en met die moderne apparaten van ontwikkeling en verfraaiing der vrouw kon hij wel met zijn ogen dicht lopen als hij geen ruzie wou hebben.

Ze kon Nono soms eindeloos bespotten of kleineren. Wat verbeeldde hij zich wel? Hij was immers toch dezelfde kleine muis van vroeger? Hah! Hij hoefde vooral niet te denken dat hij sjans kon hebben bij vrouwen - althans van het goede soort. Ze doorzagen hem heus wel. Al waren ze dan oud en lelijk en dik, liever bleven ze een verlaten en rampzalig leven leiden, dan op te trekken met zo'n komediant! Nee nee, geen praatjes. Waarom verzoon hij nu opeens allerlei smoesjes om niet bij haar op bezoek te hoeven komen? Nonsens! Geen enkel kantoor werkte in de namiddag en 's avonds door. Nonsens die afspraken voor dienst en 'bij de directeur moeten eten'. Hij bedroog haar. Ellendeling!

Ellendeling. Ellendeling! Ah, Olly wist niet half hoe ellendig hij zich voelde vaak, nu hij meer en meer, en werkelijk volkomen onweerstaanbaar in steeds hoger versnellingen was gekomen. Alles ging zó sluipend. Voor hij 'neen' kon zeggen of zelfs maar dénken, was hij weer een etappe verder.

In de eerste plaats was zijn (gewoonlijk slapende) chef, de magazijnmeester, belang in hem gaan stellen. Eerst was die belangstelling gewone achterdocht: hoe kon die assistent

opeens zo duur doen? De chef besteedde heel wat knorrige avonden aan een nauwgezette controle van voorraden en boeken. En had niets onregelmatig gevonden. Integendeel: hij had een ontdekking gedaan van ongedachte - en op een andere wijze verontrustende - rijkdom. Deze kleurloze assistent, deze stoffige kiezelsteen, was een dure edelsteen gebleken, een juweel van een werkkraft. Met niet alleen een onschatbare kennis van materialen, voorraden en zelfs marktbehoeften, maar ook het vermogen om werkindelingen te maken van een verbijsterende eenvoud en efficiency. En dat alles voor een salaris waar je domme dienstboden mee betaalt. Mijn hemel, als een andere werkgever deze man ontdekt zou hebben en voor een paar stuivers meer had weg gekocht!

Nono kreeg in een paar maanden tijds drie flinke opslagen in salaris, die zeer welkom waren, want hij was op zenuwslopende wijze in de schulden geraakt. Ook kon hij nu maatregelen treffen om zijn duurdere costuums beter te beschermen. Hij kon b.v. in een betja naar kantoor en naar huis, in plaats van wandelend of in de overvolle tram. Hij kon sigaretten roken uit een platte sigarettenkoker in plaats van sjagjes rollen uit een zo'n dikke tabaksknoedel die zijn jaszakken maar lelijk deed uitpuilen. Hij kon in wat betere restaurantjes eten, waar hij geen vuile broeken kreeg en hij kon in zijn Chinese hotelletje een kamer nemen aan de voorkant in plaats van naast badkamer en wc, waar hij veel te veel last had van vocht en kakkerlakken en zo. Het ging allemaal van zelf.

Zelfs fouten speelden een opbouwende rol. De fout bij voorbeeld van de magazijnmeester om bij de directie nóg een salarisverhoging voor te stellen. Eén van de directeuren kwam knorrig en wat achterdochtig eens neuzen in het magazijn. Deze keer wat verder dan de magazijnmeester.

Om een man te ontdekken, die werkelijk geknipt was voor de reeds lang vacerende plaats van vertegenwoordiger. Niet alleen door zijn respectabele - ja haast indrukwekkende - uiterlijk, maar zoals uit de opgewonden verklaringen van de magazijnmeester wel bleek, zeker ook door zijn technische kwaliteiten. En toen werd ook de derde ontdekking gedaan. Nono heette niet alleen maar Diaz, maar hij heette Diaz d'Ulhoa en dat was niet alleen een roemruchte naam uit de tijd der Conquistadores, maar het was nog steeds een naam, die gedrukt in een exquise cursieve letter op een roomkleurig visitekaartje een adellijke indruk maakte. Het ging allemaal vanzelf.

Nono verhuisde naar Hotel des Indes. Hij had een luxe De Soto tot zijn beschikking. Hij at nooit meer op de markt van Glodok of zelfs maar bij Stinky Corner, maar in lobby's van prominente hotels en in 'Maisons'. Hij maakte verre reizen per plane (Olly: 'In iedere luchthaven een liefje, ja!') en boekte voor zijn zaak de formidabelste orders, omdat hij er niet de minste moeite voor deed. Hij wilde altijd maar weer zo gauw mogelijk terug naar Batavia om nieuwe toenaderingen te wagen bij Olly. In zakengesprekken luisterde hij verveeld toe en keek op zijn gouden polshorloge (een geschenk van de directie) of het niet mogelijk was een vroeger vliegtuig te pikken. En dat maakte zijn cliënten maar ongerust en ze plaatsten snel grote orders. Hij hoefde nooit veel moeite te doen. Ook maakte Nono's onverschilligheid voor geld hem onomkoopbaar en dat verhoogde zijn aanzien en dat van de zaak enorm. Het ging allemaal vanzelf.

Maar zelfs in de duurste hotels met wijde zachte bedden en zachte dure fauteuils, aan de rijkste tafels temidden van belangrijke mannen en schone vrouwen - nee, juist daar - verlangde Nono het ergst terug naar zijn vriendelijke oude genoegelijke galerij bij Olly, naar haar krakende kapotte

rotanstoel en naar zijn piepende diengklik, naar het knabbelen op emping of het peuzelen van kwatji. Naar zijn ouwe kreukelige kleren en die onvergelykelyk zorgeloze sfeer van lamarwaaien. Hij had nu afsprakenboekjes, die al zijn middagen en avonden tot maanden vooruit in beslag namen. Hij moest zich allerlei hebzuchtige vrouwspersonen van het lijf houden en dat hield hem allemaal zó in beslag, dat hij vergat toegewijd genoeg aan Olly te denken. Zodat hij zelden of nooit wat voor haar meebracht. En áls hij het deed, deed hij het nog verkeerd ook. Bracht hij een kostbare handspiegel mee, waar Olly zich gewoonweg voor geneerde in haar armelijke kamertje ('Neem maar weer weg. Geef maar aan jouw dure liefde!'). Of kocht hij in zijn verlangen naar eenvoud een bamboezen kokertje of rieten vlechtwerkje ('Hou maar. Het goedkoopste is wel goed genoeg voor Olly, ja?'). Het was nooit goed. De verwijdering werd groter en groter.

Het ellendige was ook dat hij zich nu niet zonder meer van al zijn verplichtingen kon los maken. Hij kon er alleen maar van dromen. Hoe hij eens zoveel geld bij elkaar zou hebben (want hij spaarde tegen wil en dank), dat hij op een dag plotseling kon vluchten. Met een zak vol geld. Om in de meest ongemerkte eenvoud ergens in een huisje te wonen met een galerijtje en een rotanstoel en een diengklik. Als - als hij maar voorzichtig was. En Olly maar geduldig. De verhouding was nu al zo breekbaar geworden als een eierschaal.

Waakzaam zijn. Waakzaam zijn. Hoe duur hij ook leefde, bij Olly arm zijn. Weinig geld meenemen als hij met haar uit ging. Groot geld wegstoppen. In kleine eethuisjes en bioscoopjes rondhangen. Net als vroeger. Stroop drinken bij straatventers. Gewoon maar lopen. Niet rijden. Geen plannen hebben. Zo maar de wereld en de nacht in gaan zonder iets te willen. Dan kwam het geluk ook vanzelf naar je toe.

Argeloos zijn net als vroeger. Alleen: hij kon het nu niet meer. Altijd was er die angst dat hij plotseling een dure relatie, een zakenkennis, tegen het lijf zou lopen. Die zich dan weer 'beledigend sjiek' aan Olly voorstelde. Of haar 'beledigend negeerde' om over zaken te praten. Dan was de hele avond bedorven. Ja, hij moest altijd heel goed uitkijken. Alleen in grote, drukke mensenmassa's was de kans op ontdekking klein.

Dus waren ze graag in het Prinsenpark op zaterdagavond. Als de kermisdrukke op zijn grootst was. En op een keer was daar iets nieuws. Een Casino met baccarat en roulette en weetnietwat voor dobbelspelen nog meer. Je moest je aan de kassa inschrijven als lid van de speelclub. Achter de kassier stonden twee meneren, die elke speelgrage gast direct voorhingen en prompt aannamen en inschreven als lid. Dat was kostelijk. Olly en Nono waren in een paar minuten lid en liepen als kinderen met verbaasde ogen de circustent in, tussen alle tafels door met de veelkleurige vakken en cijfers en draaischrijven met rollende knikkers. Ze hadden allebei nog nooit gespeeld en snapten er niet veel van. Maar de tent was vervuld van een soort fluidum van opgewondenheid en zorgeloosheid, dat zich onweerstaanbaar aan hen mededeelde.

Ze bleven bij een tafel staan met een heel vreemd gokspel. Er werd uit een linnen zak een willekeurig aantal tandjoengpitten over de tafel uitgestort en de 'croupier' scheidde met een fijn gebogen bamboe stokje telkens vier pitten van de grote hoop af. Aan het slot bleven er drie, twee, één of nul pitten over. Men kon een geldsbedrag inzetten op 3, 2, 1 of 0 in een daartoe in sectoren verdeelde cirkel op de tafel en men kon de dubbele of driedubbele inzet winnen. Leuk en opwindend. De 'croupier' kon op een geheimzinnige manier, enerverend langzaam de laatste pitten zó groeperen en dan

bij vieren wegnemen, dat je bijna tot het einde toe niet wist of je gewonnen had of niet. Nono en Olly keken een hele poos geboeid toe, zonder er over te denken aan het spel deel te nemen. Olly merkte het eerst dat ze helemaal vooraan stonden en op een bespottelijke manier niet mee deden. Ze trokken gewoon de aandacht! Idioot. ‘Ajo Nono’, fluisterde ze, hem een por in de zij gevend, ‘gauw inzetten. Op nul maar. Eén keer maar. En dan gaan we weg. Ajo!’

Nono tastte haastig zijn zakken af en vond nog net een opgevouwen briefje van tien vóór het Chinese equivalent van ‘rien ne va plus’ weerklonk. De bankhouder begon af te tellen. Vier - vier - vier... zijn ogen maten intussen de hoopjes bankpapier op de cirkelsectoren. Hij hokte even. Ontvouwde het bankbriefje van Nono. Het was een bankje van duizend. Hij trok zijn wenkbrauwen even vragend op. Nono, een moment verbaasd, knikte geruststellend. Wat kon 't hem schelen. Het aftellen ging weer verder. Nono voelde zich opeens onbehaaglijk. Hij keek naar Olly. Ze keek hem met half toegeknepen ogen aan, met de grootste minachting. ‘Poen!’ prevelden haar lippen, ‘prol! Opschepper! Ik haat je.’

Nono voelde zich verstenen van schrik. En in de cel van zijn lichaam sprong zijn geest wanhopig heen en weer: ik heb het niet zo bedoeld - ik heb het niet geweten - wat zou het toch - ik kan het geld toch niet meer terugnemen - je mag alles houwen of weggoeien of wat maar ook, maar kijk me niet zo aan...

Er bleven nul pitjes over. Er steeg een brede zucht op uit de massa om de tafel. De bankhouder telde het geld uit in vele bankjes van honderd, van vijftig, van vijfentwintig. Op het bankje van duizend. ‘Neem het geld maar’, fluisterde Nono gejaagd, ‘dan gaan we weg.’ ‘Ik sterf liever!’ fluisterde Olly hees. Het geld bleef liggen. De pitten gingen in de zak.

Er werd een nieuwe hoop uitgestort. Het aftellen begon opnieuw. Olly kon met geen mogelijkheid de zenuwtrekken meer beheersen om haar mond. Af en toe vluchtten haar ogen radeloos langs de kijkers om de tafel. Ze keken naar haar. Ze keken naar Nono. Ze taxeerden. Ze keek naar Nono. Zijn emotieloos, hautain gezicht verried niets. Hij had geen gevoel. Olly's ogen werden weer naar de tafel getrokken, waar het bamboetje treuzelend de laatste pitjes opzij schoof. Weer nul.

De kijkersdrom kwam met een schok in beroering. Men nam hoeden af en wiste transpiratie van het voorhoofd. Gedempte kreten van bewondering en verbazing weerklonken. Van andere tafels kwam men nieuwsgierig toelopen. De bankhouder telde eindeloos bankjes van honderd uit. Nono verroerde geen vin. Eén ogenblik keek hij naar Olly en was het of zijn ogen diep ongelukkig smeekten: 'Laten we de rommel oprapen of weggooien en weggaan. Het is allemaal toch niets waard vergeleken bij onze vriendschap?' Maar Olly zag alleen zijn correct geknipte snor, zijn kalme mond, zijn onberispelijke pak, zijn hautaine gouden das. Ze keek radeloos een andere kant weer op.

Het geld bleef liggen. De pitjes gingen weer in de zak. Er kwam weer een nieuwe hoop uit. Het tergend langzame aftellen van de pitjes begon weer. En daarmee groeide de spanning in het dicht samengepakte publiek tot een haast pijnlijke krampachtigheid. Er werd verhit gefluisterd. En verhitter 'ssst! sst!' geroepen. Alleen geroutineerde gokkers bleven kalm, maar hun ogen schitterden als van een jager bij het aanschouwen van rijk wild. Alle mensen waren krankzinnig. En Nono het krankzinnigst van allemaal. Olly raakte in paniek. O hemel, het ging weer naar de nul toe. Ze begon zich als een formidabele schildpad achterwaarts te dringen. Nono wilde haar volgen, maar ze fluisterde hem hees toe:

‘Als je toch durft! Ik wil je nooit meer zien!’ Niemand hoorde wat. Niemand zag wat. Het publiek sloot zich weer voor Olly als water voor een zinkende steen. En Nono was alleen op het moment dat het geluk voor de derde maal toesloeg en het publiek losbarstte in een soort geloei van opwinding. Er klonken zelfs applausjes en gelukwensen in Chinees, Maleis en Nederlands.

Zelfs de bankhouder was nu nerveus geworden. Hij betaalde snel uit zo ver hij kon en ging bij andere tafels nog meer geld halen. Het werd gewoonweg een belachelijke stapel geld. Zoiets zag je zelfs niet achter de loketten van de Handelsbank. De mensen keken hongerig naar het geld en dan met uitpuilende verbazing naar Nono alsof hij een schaap was met vijf staarten. Want deze werkelijk zeer bijzondere man bleef even koel en onaangedaan. En keek met nog steeds evenveel minachting naar al dat geld. En toen het langzamerhand tot een ieder doordrong dat deze aartsdobbelaar dit kapitaal voor de vierde maal liet staan, was de sensatie algemeen. De bankhouder probeerde uit de ontzetting van zijn gelaat een beleefde glimlach te persen terwijl hij Nono vroeg: ‘Is dit de nieuwe inzet van mijnheer?’ Nono draaide zijn hoofd langzaam, alsof hij ontwaakte, in de richting van de stem. Wat wou die misselijke vent eigenlijk. Wat was dit voor ongevraagd schandaal. Om die onnozele vergissing van een verkeerd bankbriefje. Wat was toch geld. Wat waren toch mensen. Waarom was alles altijd fout. ‘Meneer?’ vroeg de bankhouder nog eens dringend. Vanuit zijn over de borst gevouwen armen maakte Nono een onverschillig handgebaar. Hij moest even doorgaan met piekeren. Hoe hij bij Olly zijn excuses moest gaan maken - als ze nog wou. Hoe of hij dat geld moest meenemen of cadeau doen. Hij zat gewoon vast. En toch moest hij eerst weg. Even piekeren.

De bankhouder, die eerst had geconfereerd met de directie, kwam nu bij de tafel terug. ‘Mijnheer. Wij verzoeken u beleefd uw inzet terug te nemen. Anders zien wij ons genoodzaakt de bank te sluiten. Wij zijn maar een eenvoudig speelhuis. U zou ons zeer verplichten.’ Nono knikte begrijpend. De bankhouder glimlachte nerveus en haalde uit het niets een boodschappentas tevoorschijn, zo'n ding van riet met een paar slordig gefiguurzaagde handvatsels en met een paar slordig geborduurde bloemmotieven. Hij begon al het geld erin te proppen. Hij reikte Nono de tas aan. Het publiek gaf een applausje weg en trad met ontzag terzijde. Nono wankelde even en schreed dan kalm weg.

Hij zwierf nog wel een uur rond op de kermis, tevergeefs proberend zijn gedachten te coördineren tot een rustig plan van: eerst verzoening met Olly, dan ontslag uit zijn betrekking en overhaaste vlucht naar waar nooit meer mensen zouden zijn en nooit meer geld. Maar dit was allemaal gemakkelijker gedacht dan gedaan. Het moeilijkst was de verzoening met Olly. Vandaag? Morgen? Zou ze nog willen? Bij vlagen had hij de overtuiging (of het inzicht) dat het tóch eenmaal mis was en zou blijven. Maar wat moest hij dan doen met het leven?

Treurig ging hij in het restaurantje zitten, waar hij in de vooravond nog zo gelukkig met Olly gezeten had. Op de stoel waar zonet nog Olly zat, was nu die verwenste tas met geld. Of eigenlijk ook niet eens zo verwenst. Want nu was er ergens een knoop doorgehakt tenminste en zouden ze direct weg kunnen gaan (als Olly wou). Hoeveel was er eigenlijk in die tas? Hoeveel was er voor elke inzet uitbetaald? Hij had niet eens opgelet. Naar schatting het dubbele. Dat was dus - even kijken - drie mille - zes mille - negen mille - zevenentwintig duizend. Pah! Nog niks eigenlijk. Al was het voor de eenvoudige behoeften van Olly en hem genoeg. Al die

drukte! De mensen waren gek. Wie elke maand gewoon driehonderd gulden verdiende had bij een normaal volbrachte diensttijd toch een ton? Zonder enige bijzondere inspanning? Mijn hemel, het wemelde op de wereld van tonnairs! Waarom dan al die ontevredenheid en al die zorgen en opwinding om geld! Hij was er per ongeluk in geraakt, maar hij had het toch altijd wel geweten? Samen met Olly? Hij moest het haar zeggen. Ze had gelijk. Nu, *nu* zou hij dit bestaan afbreken en terugkeren naar de eenvoud met Olly.

Hij stond nerveus op, wenkte het dienstertje om te betalen, zocht in zijn zakken en nam tenslotte uit de boodschappentas het eerste het beste bankbiljet. ‘Hou maar!’ en hij snelde weg, het meisje in stomme verwondering achterlatend met de levenslange herinnering aan de grootste beurs, die ooit een mens gezien had. Buiten het kermisterrein pikte Nono de eerste de beste betja en liet zich snel naar het huis van Olly rijden. Hij zat breeduit in het snorrend voortsnellende karretje, met de tas op zijn schoot. Hij was erg ongeduldig, ook al schoten ze snel op, omdat het laat in de nacht was en de straten verlaten waren. Hij zocht alvast het geld bij elkaar voor de betaling. Nu niet meer slordig en onnadenkend doen. Geld was gevaarlijk. De betja stopte voor het huis van Olly. Nono betaalde en liep het donkere erf op, langs de palmstruiken naar het vertrouwde galerijtje van het paviljoen. Hij klopte voorzichtig aan, fluisterend: ‘Ol. Olly. Ol. Olly!’

Haar stem, hees en hartstochtelijk, sprong opeens uit de duisternis als een roofdier: ‘Ga weg jij, ga weg! Ik wil je nooit meer zien, hoor je! Val dood! Val dood! Val dood!’ Nono deinsde achteruit. De stem van Olly liep alarmerend op. Hij rende weg. Bleef buiten, op de stille straat, ontredderd staan. Ja, het was voorgoed afgelopen. Hij was

opeens moe. Hij ging op het muurtje zitten aan de straat, met de ogen dicht, het hoofd geknakt. Hij zat misschien wel uren zo. En stond dan langzaam op en begon naar huis te sjokken. Met in zijn hoofd alleen verspreide ruïnes van gedachten, waartussen zijn geest verloren ronddwaalde, ongeveer zoals hijzelf nu ook liep door de slapende nachtstad.

In het vale lichtschijnsel van de lantaarn op de hoek zat er ineens iets voor hem in het stof op de straat. Een bedelaarskindje dat met een nasaal routine stemmetje klaagde. ‘Kassiaaaaaa toeaaaaan!’ Nono keek stomverbaasd op het wezentje neer. Dat naar hem opkeek met de grootste zwarte ogen van de wereld. En het had het kleinste bedelhandje van de wereld naar hem opgeheven. Het was gekleed in een baadje van goudbrocaat, weliswaar gevlekt en gescheurd, maar toch goudbrocaat. Die stof die alleen gedragen wordt door de reddeloos rijksten en reddeloos armsten. Nono herinnerde zich de bedelares en zijn ogen zochten haar onder de lantaarn. Ze lag achterover in een onnatuurlijke houding. Nono deed een stap naderbij en zag haar halfopen mond met het ivoren diadeempje van haar boventanden. Hij zag de witte maansikkeltjes van haar dode ogen. Hij wendde zich weer naar het bedelaartje. Dat hem ijverig begon aan te spreken met een hoog zangerig stemmetje: ‘Mijn moeder slaapt maar en slaapt maar en slaapt maar. En ik heb honger, honger, honger.’

Nono hurkte bij het wezentje neer, de boodschappentas voorzichtig naast zich neerlegend. ‘Je moeder is dood’, zei hij. ‘Dood?’ vroeg het kind, ‘dood?’ Niet begrijpend. ‘Je moeder’, legde Nono breedvoerig uit, ‘is klaar om te vertrekken naar een land waar nooit honger is. Morgenochtend vroeg vertrekt ze met die mooie grote auto van de reinigingsdienst.’ Het kind keek hem ernstig aan. ‘Ik ga toch zeker wel mee?’ vroeg het. Nono zocht naar een geschikt antwoord:

‘Nee - eh - nee, dat is een land alleen voor grote mensen Kinderen mogen niet naar binnen daar.’ De lippen van het kindje begonnen te beven. ‘Tuttut!’ zei Nono, ‘niet huilen! Je bent toch - wat ben je eigenlijk, een jongen of een meisje?’ ‘Een jongen’, zei het kind trots. ‘Nou dan. Mannen huilen nooit. Zij zoeken zelf zo'n land waar nooit honger is. Ja toch? Ga je met mij mee? Kan je wel lopen?’ ‘Zeker!’ zei het kind trots. Het waggelde overeind en dribbelde snel in een cirkeltje tweemaal rond. Als een speelgoeddingetje. Nono lachte luidkeels.

‘Dat is prachtig’, zei hij, ‘dus gaan we samen op stap. Vaya con Dios, my darling. Eerst gaan we naar een land dat Glodok heet. En dat dag en nacht open is. En waar zóóóóóveel eten is, daar val je gewoonweg van om van verbazing. Daar mag je net zoveel eten tot je niet meer kan.’ Het kindje moest toch zó lachen! Tot je niet meer kon. Wie had ooit zoiets gekst gehoord!

Ze waren maar vast op stap gegaan. De lichtkring van de lantaarn uit en de nacht in. Tot heel ver kon je hun stemmen nog horen in de klare stilte.

‘Ik ben nog nooit zo ver geweest.’

‘We gaan nog veel veel verder.’

‘Vinden wij de weg terug?’

‘Wij gaan nooit terug. Er zijn nog veel meer lantaarns in de wereld.’

‘Wat zit er in die tas?’

‘Geld.’

‘Ik hoor niets rinkelen.’

‘Dit is ook papieren geld.’

‘Ha-ha-ha! Zo'n leuke meneer. Gaan we heus eten?’

‘Ja. Heus. Ik heb soms ook wel honger.’

‘Ha-ha-ha! Zo'n leuke meneer. Soms!’

‘Zeg, heb jij ook een naam?’

‘Ja. Ik heet Takdir.’

‘Zo. Dat is een heel mooie naam. Dat is een heel betekenisvolle naam. Weet je wat ik me afvraag? Of Takdir mij gevonden heeft of ik Takdir.’

‘Ha-ha-ha! Zo'n leuke meneer!’

En zo voort.

En zo voort.

Geschreven in het Avondland

Daar waar de zon ondergaat. 1960

Woordenlijst

- ajo! - aanmoedigende roep, zoals b.v.: vooruit!, hup!
 akarbahar - grillig gevormde zeeplant, in gedroogde vorm verwerkt tot armbanden of rottinkjes als middel tegen reumatiek
 ampoen - vergiffenis
 A.M.S. - Algemene Middelbare School
 andjing - hond
 antjoer - vermorzelen
 apa, siapa loe - watblief? wie ben jij?
 augustus 17 - dag van de onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië
 awas - pas op
- bangsat - schoft
 banting - slingeren, smijten
 barang - bagage
 bébé - ouderwetse lange wijde huisjurk
 bètja - driewielige fietstaxi
 binatang - beest
 blang - savanne in Atjeh
 boeboek - houtworm
 boeloe ajam - letterlijk: haneveer; ook naam voor zwaar Madoerees kapmes van die vorm
 brani mati - durf te sterven
 Brantas - grote rivier in Oost Java, die achtereenvolgens alle vier windstreken volgt
- dèndèng - gedroogd, gezouten en gekruid vlees
 diengklik - krukje zo laag als een voetenbankje
 de Djampangs - roemrucht jachtgebied in West Java, waar het wilde rund, de banteng, gejaagd werd. Zuid Sumatra - jachtdorado voor jagers op alle soorten wild.
 djangan - niet. pandjang - lang. djangan leuter pandjang - klets niet te veel
 djangan loepa - vergeet niet

èmpèr - luifelachtige, wijde uitbouw van een dak, op enkele palen rustend
emping - kleine knabbelkoekjes, die als pinda worden gesnoept

gladakker - schoft

glodok - enorme dag- en avondmarkt in Djakarta

goedang - voorraadschuur; ook: apart vertrek in ieder indisch huis met dezelfde functie als in Nederlandse huizen de kelder of zolder, dus bergruimte

goerami ang sioe - excellent chinees visgerecht (men onthoude dat de letter g in het Indonesisch altijd 'dik' wordt uitgesproken, als in garçon)

De Indische Jager - orgaan van het Ned. Ind. Jagers Genootschap

kali - rivier

kalong - vruchten-etende reuzenvleermuis, ook wel vliegende hond genoemd

kassian - medelijden; ook wel: uitroep van medelijden

kassian toean - aanroep van bedelaars in Indonesië: heb medelijden, heer

ketapang - schaduwboom met kleine, smakelijke nootjes; het kraken van die noten noemde de straatjeugd 'stampen'

klabang - giftige duizendpoot

koentoel - klein reigertje

koepoe-koepoe - vlinder

koerang adjar - onbeschoft, ongemanierd

K.W.S. - Koningin Wilhelmina School; technische school te Batavia

kwatji - gezouten, gedroogde meloenpitten

lantana - licht doornige rijkbloemige struik, die tot grote verwarde uitgebreidheid kan uitgroeien

lila - soort klein kanon in Atjeh

linggis - ijzeren staaf met afgeplat einde, soort kleine koevoet

loe sendiri soedah... enz. - je bent zelf oud; ben je bang voor de dood? Ik niet!

loegie - eigenlijk roegie - shade (in het Chinees bestaat de r niet; inplaats daarvan spreken eenvoudige Chinezen de l uit)

loepa - vergeten

madjoe - 1. voorwaarts!, 2. kom op!

mandar - waterhoentje

mandoer - opzichter over werkvolk, bedienden

martavaan - grote geglazuurde aarden kom, soms een meter in doorsnede

mata gelap - lett. oog duister; door het dollen heen zijn, in razende woede ontsteken, zodat men niet meer weet wat men doet

mati - dood

mati lampoe - doof de lichten

Meester Cornelis - dorpje in Indonesië bij Batavia, later herdoopt in Djatinegara
 merdeka - vrijheid; vrijheidsleuze in de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd
 misigit - moskee
 mliwis - kleine wilde eend
 muskietenkaars - stangetje van stof die smeulend brandt; de rook verdrijft
 muskieten

ngoetngit - Indonesische onomatopee voor het geluid van het stemmen van een
 viool; ook: zeuren, zinloos praten
 oetan - wildernis
 omong kossong - kletspraat

pangkat - betrekking; tinggih - hoog
 pasar - markt
 patjacker - boef (meestal schertsend gebruikt)
 perimeter - gevaarszone, niemandsland
 petasan - vuurwerk; petasan banting - slagvuurwerk
 pick-up - autootje
 piroes oerat mas - turkoois (piroes) met gouden (mas) aderen (oerat). De piroes
 o.m. heet geluksteen te zijn
 pisang - banaan. De grote bladeren van de pisangboom worden in Indonesië
 vaak gebruikt om voedingswaren te verpakken
 poejoe - aardkleurig dwerghoentje
 poekoelan - Indonesische vechtkunst

rangrang - grote rode mier
 rawa - moeras
 rentjong - voor de Atjeher hetzelfde wapen als voor de Javaan de kris

sadja - slechts
 sajang - jammer
 sajoer - soort gekruide soep bij de rijsttafel
 sial - gevloekt, onheilaanbrengend
 siamang - langarmige aap
 sinjo - jongeheer
 snijvelder - toezichthouder (meestal eenvoudig Indo-Europeaan) op het snijden
 van het riet. Veel te korte definitie voor een bijzonder moeilijk beroep, dat een
 bredekijk eist op de juiste snijtijden in enorme suiker-arealen, het aantrekken
 van voldoende werkvolk uit de kampongs, het oog hebben op vervoers- en
 afvoer-mogelijkheden. Snijvelders moesten daarvoor uitstekende relaties hebben
 met allerlei volksgroepen en hunne hoofden. Zij beschikten over een
 verbazingwekkende tact en een duidelijk maar soepel overwicht, omdat er veel
 concurrentie was. Nochtans stonden zij lager dan de laagste tuin-employé in
 salariëring en aanzien.

Stamboel - Indonesische 'Drei Groschen Oper'

tabeh - gegroet; tabeh toean - dag, mijnheer; tabeh toean besar - gegroet, grote heer

takdir - noodlot. In Indonesië worden zeer vaak soortgelijke woorden als eigennamen gegeven. Zo ook: overwinning, trouw, waarborg, dienstbaar, geluk, wijsheid, etc.

tampah - wan

tandjoeng - populaire schaduwboom in Indonesië met geurige bloemen

tek-doeng - merkwaardig knaleffect van sommige vuurwapens op grote afstand

tjang - grootmoeder

tangkol - slagspade

tjap - merk

tjelana monjet - letterlijk; apenbroek. Hansop

tjodot - vruchtenetende grote vleermuis

tjoela - hoorn van de neushoorn, waaraan grote geneeskrachtige waarde wordt toegeschreven

tjoelik - kinderrover, kidnapper

tjongklak - soort aftel-spel voor kinderen met kuilen en pitjes

toean (toewan) - heer, mijnheer

Tsing Bing - bepaalde dag, waarbij na enige jaren een stoffelijk overschot weer wordt opgegraven en na verbranding in een urn bewaard. (Oud Chinees gebruik)

waroeng - kleine winkel